DEN SISTE RIKSKANSLERN OCH HANS DÖTTRAR

SAMT

ANDRA GUSTAVIANSKA MINNEN

AV

CARL FORSSTRAND

MED ILLUSTRATIONER

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG
STOCKHOLM
1 9 2 7

FÖRORD

Under besök sommaren och hösten år 1926 hos kammarherren friherre Hugo Hamilton på Boo i Närke hade jag tillfälle taga kännedom om en i arkivet förvarad samling brev från slutet av 1700-talet och från medlemmar av släkterna Hamilton af Hageby, Sparre, Wrangel af Sauss m. fl. Då innehållet i dessa brev såväl med hänsyn till de upplysningar de lämnade om människor och händelser i det gustavianska Stockholm, som till den inblick de skänkte i svenskt herrgårdsliv under 1780—90-talen, syntes mig förtjänt av att i urval och bearbetning framläggas i tryck, ställde baron Hamilton med stort tillmötesgående samlingen till mitt förfogande, och får jag härför uttala mitt hjärtliga tack. Jämte ifrågavarande brev är innehållet i boken grundadt på i texten angivna källor och på forskningar i K. Biblioteket, Riksarkivet o. s. v. För det bistånd, som härvid lämnats mig av amanuensen i Stockholms Rådhusarkiv Gunnar von Heideken, vill jag även frambära min tacksamhet.

Några av de i boken reproducerade porträtten har jag erhållit från Svenska porträttarkivet i Nationalmuseum; de övriga ha välvilligt ställts till mitt förfogande av respektive ägare.

Saltsjö-Duvnäs i juni 1927.

Carl Forsstrand

INNEHÅLL

ILLUSTRATIONER

DEN SISTE RIKSKANSLERN OCH HANS DÖTTRAR

I

FREDRIK SPARRES BREV TILL SIN DOTTER ULLA

NÄR hertig Carl av Södermanland år 1792 såsom förmyndare för Gustaf IV Adolf återupplivade det gamla rikskanslersämbetet och till dess innehavare utsåg friherre Fredrik Sparre, föll valet på en person, som både enligt samtidens uppfattning och historiens dom saknade förutsättningar för det maktpåliggande värvet. Hans excellens tillhörde visserligen en av Sveriges äldsta och mest ansedda ätter samt hade talrika, förnämliga och mäktiga släktrelationer och fyllde sålunda i socialt hänseende de anspråk, som av gammalt voro förbundna med hans framskjutna ställning. Han hade även vana vid och erfarenhet i de göromål och uppgifter, som tillhörde denna, ty under åren 1781—1789 hade han varit riksråd och därförut hovkansler, men det nit och den arbetsförmåga, han visat i dessa och andra befattningar, voro ej förenade med några överlägsna egenskaper utan blevo tvärtom ofta gagnlösa genom hans bristande vidsynthet i politiska angelägenheter, hans småaktiga sysslande med oväsentliga detaljer och

hans mottaglighet för intriger och främmande inflytanden. Kom så härtill en ganska stor fåfänga och högfärd, ett föga imponerande yttre och ett löjligt uppträdande samt några moraliska defekter även i det privata levernet, så kan man väl förstå, att han ingalunda var någon Axel Oxenstierna och ej heller liknade eller var jämförlig med de övriga föregångarna i ämbetet. Bland dessa ligger det närmast till hands att erinra om hans egen ättefader, den lysande statsmannen och aristokraten Erik Larsson Sparre, som var den andre i ordningen av Sveriges rikskanslerer. Med honom hade ättlingen på 1790-talet knappast något gemensamt utom namnet; men tiderna hade förändrats, 1790-talets hertig Carl var av ett helt annat skaplynne än 1590-talets, och för det förras rikskansler gällde det ej att, såsom det senares hade gjort, uppträda »pro lege, rege och grege» utan att vara ett viljelöst och lydigt redskap i riksförmyndarens och hans gunstling Reuterholms händer. Därutinnan lyckades Fredrik Sparre förträffligt, fastän han emellanåt gjorde motstånd och fräste av ilska, på samma gång han blev ett föremål för samtidens löje och ringaktning. Även eftervärldens omdöme om honom har i stort sett utfallit ofördelaktigt, och det finns nog ej heller något tvivel om, att detsamma i betraktande av hans verksamhet i det offentliga sedan han blivit rikskansler är berättigadt. Däremot torde han som privatperson ha varit bättre än sitt rykte. Egennyttan, narraktigheten och lättsinnet, för vilka han klandras av de samtida memoarskrivarna, voro så vanliga lyten i det tidevarv han tillhörde, att det nästan vore förvånande, om han varit dem förutan, och i sitt förhållande till släkt och anhöriga visade han, att han

ej var främmande för vackra och mänskliga känslor. I alla händelser spelade han en så bemärkt och framskjuten roll, att ännu en presentation av hans personlighet kan vara av intresse, allra helst några nyligen påträffade och förut ej offentliggjorda dokument[1] skänka nya upplysningar såväl om honom själv och hans verksamhet som om hans familjeförhållanden.

Fredrik Sparre föddes den 2 februari 1731. Hans föräldrar voro generallöjtnanten och landshövdingen friherre Fredrik Henrik Sparre och hans fru i andra giftet Ulrika Maria Tessin, den ryktbare Carl Gustaf Tessins yngsta syster. Han hade inga helsyskon, men genom faderns första äktenskap med Virginia Christina Lilliehöök flera halvsyskon, av vilka fyra hunno mogen ålder, nämligen bröderna Carl, den framstående överståthållaren, och Gabriel, landshövding, samt systrarna Charlotta Fredrika, gift med överhovjägmästaren, greve Carl Reinhold von Fersen och överhovmästarinna hos drottning Sofia Magdalena, samt Brita Christina, gift med riksrådet, greve Carl Fredrik Törnflycht. Redan dessa uppgifter visa, att Fredrik Sparre såväl under uppväxtåren som sedermera rörde sig i en från flera synpunkter märklig omgivning; men det kan tilläggas, att han nästan som fosterson åt Carl Gustaf Tessin var föremål för dennes särskilda intresse och välvilja och att han genom honom kom i nära beröring med

[1] En talrik samling brev i Hamiltonska arkivet på Boo i Närke, dels från Sparre till hans äldsta dotter Ulla, vilken var gift med majoren, friherre C. R. Wrangel, dels från den sistnämnde till hans maka och till henne från hennes yngre syster Ebba m. fl.

hovet och med kronprinsen Gustaf och dennes syskon. Vidare må nämnas, att två av hans äldsta systers döttrar voro de mångomtalade skönheterna Ulla och Augusta Fersen, med tiden grevinnor von Höpken-von Wright och Löwenhielm, och att han själv genom sitt första gifte med sin syssling Brita Christina Sparre af Sundby blev besvågrad med den tredje av de tre gracerna vid Gustaf III:s hov, fältmarskalken, greve Johan August Meijerfelts maka Lovisa Augusta Sparre.

Efter studier i Uppsala och utländska resor började Fredrik Sparre redan vid sexton års ålder som kanslijunkare i k. kansliet sin lysande bana och kort därefter blev han hovintendent och 1756 kavaljer hos kronprinsen. Tjänstgöringen hos denne blev en av anledningarna till hans framtida befordringar och framgångar, men han torde även ha fäst uppmärksamheten vid sig genom arbete och företagsamhet. Han deltog livligt i frihetstidens sista riksdagar, var ledamot av flera deputationer och utsågs 1770 till en av ridderskapets och adelns fullmäktige i Riksens Ständers bank. Samma år utnämndes han till kansliråd och tre år efteråt till hovkansler. Från 1771 till 1781 fungerade han som chef för utrikesexpeditionen, och sistnämnda år gjorde han sitt inträde i rådskammaren, för att vid dennas upphävande år 1789 bliva ledamot av högsta domstolen. Både som hovkansler och riksråd omtalas Sparre ofta i Gustaf III:s historia, men ännu mer uppmärksammad har han blivit såsom kronprinsen Gustaf Adolfs guvernör. Denna befattning, som han väl erhöll på grund av sin ungdomsbekantskap med konungen och dennes uppfattning om hans dock från andra håll ganska bestridda lämplighet, beklädde han från 1781

till 1787. Värvet var ingalunda lätt. Det gällde för Sparre och hans tre medhjälpare, greve A. F. Stackelberg och baronerna G. M. Armfelt och C. A. Wachtmeister, att ersätta den kvinnliga uppvaktning samt skötsel och vård, vilka den lilla prinsen redan innan han hade fyllt tre år blivit berövad. Många drastiska berättelser finnas också bevarade om det sätt, varpå de unga kavaljererna fyllde sina barnkammaruppgifter; men guvernörens nit och plikttrohet vid skötseln av dessa voro, säger en minnestecknare,[1] höjda över allt tvivel. »Med den minutiösaste noggrannhet har Sparre för hvarje dag antecknat den kungliga barnkammarens tilldragelser och de talrika stormar, som föreföllo vid den lilla höghetens af- och påklädnad, icke ens förglömmande att anteckna, när — *beneficium ventris* kom på olaga tid. Sällan hafva väl utförligare protokoll varit förda öfver mer alldagliga händelser; säkert var deras offentliggörande som historiska urkunder något hvarom samtiden icke drömde, knappast nog författaren.» Så blev dock fallet. Crusenstolpe, som hade tillgång till Fredrik Sparres efterlämnade papper, har nämligen i ett av sina arbeten[2] publicerat en stor del av hans dagboksanteckningar. Här må anföras några av dessa, belysande såväl det kungliga gustavianska barnkammarväsendet som Sparres första erfarenheter vid dess tillämpning.

»1781 den 3 juli kl. 11 f. m. tillträdde jag det viktiga kall, h. maj:ts nåd mig anförtrott att vårda h. k. h. kronprinsens uppfostran. Jag infann mig ofvan-

[1] E. Tegnér. *Gustaf Mauritz Armfelt.* I. Lund 1893.

[2] *Historisk tafla öfver konung Gustaf IV Adolfs första lefnadsår.* Stockh. 1837.

nämnda timma vid Tyska botten, K. maj:t till mötes, som då anlände med prinsen från Ulriksdal och mig h. k. h:s person själf allernådigst i händer lämnade. Öfverfarten till Drottningholm skedde genast ombord på k. maj:ts slup, och voro hos h. k. h. då såsom kavaljerer tjänstgörande: öfverstelöjtnanten grefve Stackelberg samt kammarherren baron Ramel (därtill dock nu blott ad interim af konungen förordnad, tills öfversten och riddaren friherre C. A. Wachtmeister kan hinna ankomma från Pommern, som h. k. m. täckts utnämna till h. k. h:s 2:dra kavaljer). Den öfriga betjäningen voro konungens 1:sta och 2:dra kammartjänare Remy och Wachlin. Af konungens fyra lifpager uppvaktar dagligen en, som om nätterna ligger inne hos prinsen, tillika med mig, men kammartjänaren ligger i garderoben utanför sängkammardörren. Af konungens kammar- och stallpager är alltid en tillstädes vid serveringen af prinsens måltider, och hvar morgon infinner sig hos mig vice korpralen vid Drabanterna, att taga mina order om vakthållningen kring h. k. h:s person. När prinsen spatserar i trädgården, de dagar då mycket folk är här eller courdagar, följa honom vice korpralen med tvänne drabanter, eljes behöfvas de ej. Prinsens forna städerska och liftvätterska, mamsell Sundberg, är på stat bibehållen, och prinsens sömmerska, madam Hedman, fortfar att förfärdiga hans kläder och linne. Mig är till ständig uppassning gifven en h. maj:ts lakej samt rättighet förunnad att ständigt nyttja h. k. h:s ekipage. Bord för 4 couverts middag och kväll, med 6 fat om middagen och 5 till aftonen, jämte kaffe och 3 tallrikar dessert, samt kaffe med grädde och bröd till frukosten är mig tillagdt. De 4 couverts äro för

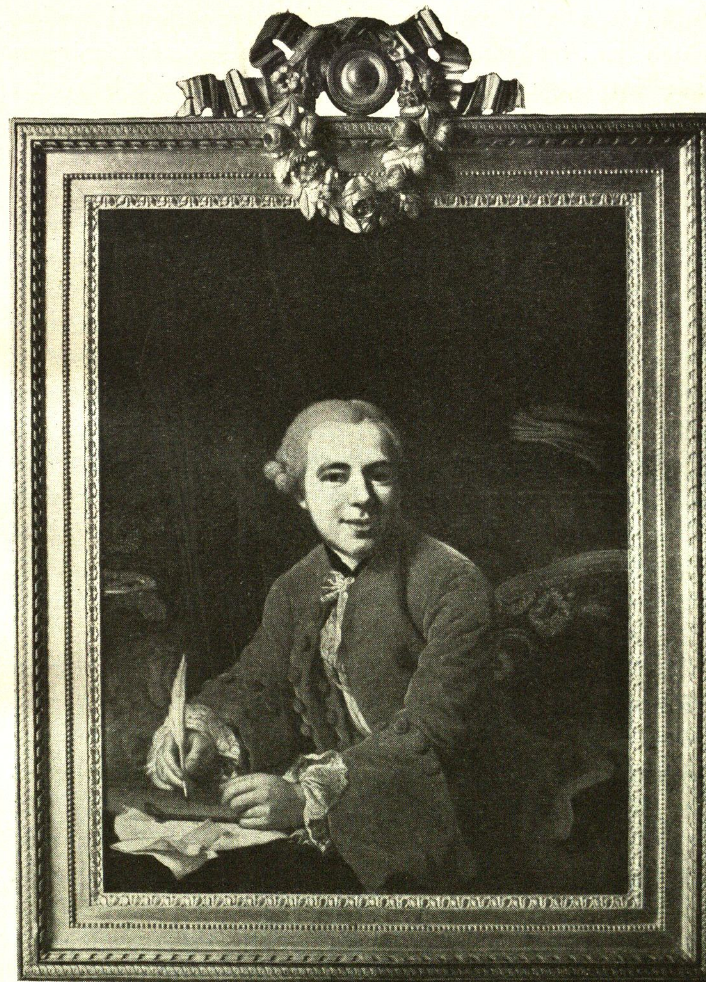
de bägge kavaljererna, lifpagen och mig. Efter oss äter kammartjänaren af det öfverblifna. Första dagen var prinsen mycket otålig öfver saknaden av sin hafda fruntimmersvård, särdeles när han skulle gå till sängs om aftonen. K. maj:ts lifmedikus doktor Dahlberg, som skulle söfva honom både middagen och aftonen, kom därmed icke till väga utan måste öfverlämna réussiten åt lifpagen, ryttmästaren Cederfelt.

Den 5 juli. H. k. h. åt till frukost i går och i dag litet tunnt smör på en kringla och drack kärnmjölk. Kl. 11 efterskickades han af drottningen och tillbaka i sina rum kl. 1. E. m. de vanliga timmar vid China, där prinsen red en stund, hållen på sadelknappen, sittande på en pöl af en liten soffa, i famnen på stallmästaren baron Essen. Efter ridten, i hemvägen, åkte in med prinsen till Lofö kyrka, den h. k. h. ville bese inuti, då klockaren, som öppnade, fick i drickspengar 24 shillingar.

Den 6 juli. Efter en god nattro, på en halftimme när klockan 3 på morgonen, promenerade med prinsen emellan 8 och 9 till klockan $^1/_2$ 10 f. m. i trädgården. Under varelsen hos drottningen klockan emellan 11 och 1 fick prinsen ett starkt beneficium naturæ utan att gå till stols. Middag åts med god aptit, hvarpå prinsen somnade och sof till kl. 4. Därefter gingo vi till China, hvarest spatserades och reds till kl. 7, då vi åkte med prinsen till färjan midt emot Tyska botten. Till aftonvard i China åt prinsen ett par våfflor samt rågskorpa doppad i kallskål, och till aftonmåltid doppade han blott några bitar limpebröd i löskokt ägg samt lades i säng och insomnade innan kl. 9 om aftonen. De Besche hade vakten i dag af k.

maj:ts lifpager. Så med honom som Cederfelt trifs prinsen mycket väl, och med oss andra är prinsen allt sedan på tredje dagen redan så invand, att han icke mera tyckes ens komma ihåg sina forna fruntimmer och deras omvårdnad. Af dem alla har han aldrig nämnt eller ropat på mer än den enda, mamsell Söderberg, den han kallar *du*, men i dag har han ej heller nämnt henne. Denna hans ena kammarfru var den, som alltid söft honom och legat närmast hans säng men i öfrigt minst kälat med honom. Besynnerligt är att prinsen, sedan han nu kommit i karlars händer, visar liksom aversion och skygghet för alla fruntimmer, som märkes grant eftermiddagarna vid China. Ja, det går ända därtill, att han ock om morgnarna med stor möda kan förmås att gå in till drottningen, som förr varit dess stora fägnad. Mycket kommer utan tvifvel däraf, att prinsen första dagen icke kändes vid rummen, och det han en gång får en liten häpenhet för fordras lång tid att kunna öfvervinna. Äfven första aftonen här på Drottningholm, då prinsen ej ville insomna, kom hennes maj:t till hans säng och bemödade sig därmed samt förebrådde prinsen hans olåt, hvilket tycktes gå honom till sinnes. Ty prinsens sensibla karaktär visar sig hvarje ögonblick, äfvensom hans snart förskrämda sinne.

Den 7 juli. Natten har varit makalöst god med jämn sömn, undantagande att prinsen tre gånger varit vaken och begärt dricka. Drycken honom gifves är antingen svagdricka, eller mjölk och vatten. Det förra kallar han *stora dricka*, det senare *lilla dricka*, äfvensom *lilla bubu* att nyttja bäckenet och *stora bubu* att gå till stols. Prinsen steg upp klockan emot 7, enligt

RIKSKANSLERN FREDRIK SPARRE.
Efter original av Alexander Roslin, tillhörigt greve C. A. Trolle-Wachtmeister, Trolle-Ljungby.

vanligheten alla morgnar, gjorde en promenad mellan 9 och 10 i trädgården, *stora bubu* under omklädningen utan att säga till, ville i dag alldeles icke bekväma sig till att gå in till drottningen, ehuru vi två gånger voro inne med honom i hennes maj:ts rum, åt sin middag med mycken aptit och längtade därpå själf efter sin säng. Ryttmästar Wright hade i dag vakthållningen hos prinsen. I China eftermiddagen åter *stora bubu* i byxorna utan att ens blygas härför, kom hem kl. 8 om aftonen, var utan aptit, gick strax till sängs, gjorde ånyo i sängen, innan han somnade, sof tämligen stilla och roligt till kl. 12, men sedermera hela natten mycket oroligt, med beständig kastning i sömnen och pjunk; tidt och ofta vaken, men icke länge hvarje gång, begärde mindre ofta dricka än vanligt och uppsteg kl. 1/2 7 på morgonen. Han säger alltid på nätterna till om *lilla bubu*, men icke om den stora. Med sådan faslig osnygghet blir skötseln af karlar odräglig.»

Däri hade guvernören utan allt tvivel rätt; men sedan prinsen fått smaka riset, tyckas episoderna med »stora bubu» ha blivit sparsammare; och den lilla tronföljarens halsstarrighet och dåliga lynne gåvo också med sig. Härtill bidrog väsentligt Armfelt, som den 10 juli utnämndes till hans tredje kavaljer och som såväl genom sitt lika glada och hurtiga som bestämda sätt förstod att vinna hans både tillgivenhet och respekt. Sparre vitsordar också i dagboksanteckningarna ofta den unge baronens skicklighet som barnjungfru.

Vid fyllandet av sina både omständliga och mödosamma samt på grund av den lille prinsens tidigt framträdande envishet säkerligen ofta ganska svåra guvernörsplikter hade Sparre sålunda verksamt bistånd av de uppvaktande kavaljererna, men kunde även stödja sig på erfarenheter från sitt eget hem. I sitt första äktenskap, vilket ingicks den 29 oktober 1761, hade han nämligen de två döttrarna Ulrika (Ulla) Augusta, f. 1762, och Ebba Maria, f. 1764, och som hans maka bortrycktes av döden redan år 1766 och det dröjde nära två decennier innan han gifte om sig, hade han fått bliva i moders ställe för de små flickorna. Huruvida han vid dessas uppväxt använde samma levnadsordning och uppfostringsmetoder, vilka med så stor noggrannhet iakttogos beträffande kronprinsen, förmäler ej historien, men däremot kan man antaga, att de för sitt välbefinnande till väsentlig del hade att tacka den omständigheten att de fingo under barnaåren tillbringa längre eller kortare tider på landet och komma ifrån det ännu i slutet av 1700-talet från hygieniska synpunkter ganska illa tillgodosedda Stockholm. Deras rike morfader, överståthållaren greve Axel Wrede-Sparre ägde nämligen flera gods och gårdar, såsom det gamla Sparregodset Sundby eller Stora Sundby vid Hjälmaren samt Nynäs i Ösmö socken i Södertörn, vilket han hade erhållit med sin maka Christina Margareta Augusta Törnflycht, ävensom Fånö och Östanå i Uppland o. s. v. Det fanns alltså många ställen att välja på för de längre eller kortare besöken hos morföräldrarna. Av dessa avled överståthållaren 1772 och hans maka 1780. Från och med 1770 kunde Fredrik Sparre även bjuda de sina ett eget hem på landet. Efter Carl Gustaf Tessins död nämnda år blev han nämligen ägare av det vid sjön Yngaren i Bettna socken i Södermanland naturskönt belägna Åkerö. Där vistades han så ofta

hans befattningar och göromål i huvudstaden så medgåvo, och dit drog han sig på gamla dagar tillbaka från det politiska livets oro och förargelser.

Åkerö var också väl ägnadt att skänka en i det offentliga livet med mer eller mindre fog misshandlad man vila och förströelse. Det var ett av de märkligaste bland Södermanlands talrika herresäten. Dess historia kan följas ända tillbaka till senare delen av 1200-talet, då det ägdes av drotsen Ulf Carlsson av släkten Ulf. Bland följande ägare nämnas väpnaren Magnus Finvidsson, som i vapnet förde en leopard, och dennes halvbroder, riksrådet Ragvald Finvidsson. Genom den sistnämndes dotter Ingeborgs gifte med riksrådet Nils Bosson Natt och Dag kom gården till ätten Natt och Dag. Hos denna stannade den länge, för att i slutet av 1500-talet övergå till ätten Bielke. Bland innehavarna av denna märkas de historiskt ryktbara bröderna Hogenskild och Thure, vilka bägge fingo släppa till sina huvuden för hertig Carls bödelsyxa, den förre på Stortorget i Stockholm 1605, den senare i Linköpings blodbad 1600. Den sistnämndes yngste son Nils, som erhöll Åkerö i arv, var klok nog att hålla sig fjärran från statslivet och politiken. Han levde i lugn och ro på Åkerö och sina andra gårdar och lämnade dem vid sin död 1625 åt sin son överstelöjtnanten Thure Bielke. Denne var gift med Maria Elisabeth Sparre, men äktenskapet var barnlöst, vadan Åkerö med änkan kom till hennes andre man och den föregåendes frände riksrådet och presidenten, friherre Gustaf Bielke. Med honom hade Maria Elisabeth Sparre sonen Thure, som ärvde Åkerö, och döttrarna Maria,

ogift, och Margareta, gift med fältmarskalken och riksrådet, friherre Bengt Horn af Åminne. Thure Bielke blev som ryttmästare vid Livregementet till häst dödsskjuten i slaget vid Lund 1677. Han var gift med Hedvig Eleonora Lewenhaupt, men barnlös, och änkan hade som morgongåva erhållit Åkerö. För betalande av mannens gäld till sina systrar överlät hon emellertid gården till dem, och friherrinnan Horn blev efter systerns död ensam ägarinna av den. Efter hennes död år 1726 på Åkerö tillhörde detta någon tid hennes dotter Ebba Catharina Horn, som var gift med riksrådet greve Axel Banér, men kom efter testamentsklander till Maria Elisabeth Bielkes, född Sparre, arvingar av Sparresläkten. Genom sitt gifte med en av dessa, fältmarskalken greve Erik Sparres af Sundby dotter Lovisa Ulrika, och genom lösen och köp från de övriga blev Carl Gustaf Tessin för 150,000 daler kopparmynt år 1748 Åkerös ägare.

Vid förvärvet av Åkerö stod Tessin vid höjdpunkten av makt och inflytande. Han hade nyss förut blivit kanslipresident och guvernör för arvprinsen Gustaf, han var universitetskansler och hade överinseendet över den nya slottsbyggnaden i Stockholm, han ledde det unga hovets nöjen, var i åtnjutande av kronprinsparets nåd och förtroende och den främste främjaren av konst och vetenskap i landet o. s. v. I sin sålunda mycket mångsidiga och livliga verksamhet hade han blott få tillfällen att besöka och vistas på sin nyförvärvade landtegendom och fick nöja sig med att, då förhållandena så medgåvo, söka vila och rekreation å det närmare Stockholm, på Värmdön belägna Boo. Först sedan han fallit i onåd och dragit sig tillbaka från

stats- och hovtjänsterna samt uppehållit sig ett par år på Leckö, tog han år 1757 Åkerö på allvar i besittning, för att där tillbringa de återstående lustren av sin levnad. I stället för den gamla manbyggnaden från Bielketiden hade han låtit uppföra ett nytt corps de logis av sten jämte flyglar, som blev färdigt 1756, och där inrättade han sig med all den prakt och ståt, som han älskade, och omgav sig med rika samlingar av konstalster, naturalier och kuriosa. Men Tessin var en dålig hushållare, vars affärer ofta voro i oordning, och redan år 1759 såg han sig nödsakad att försälja Åkerö till sin svåger överståthållaren, greve Axel Wrede-Sparre, dock med villkor att få behålla gården på livstidsarrende. Efter hans död övergick den såsom förut nämnts till Fredrik Sparre, vilken också blev ägare av bohaget och vad som fanns kvar av morbroderns konstsamlingar, bibliotek m. m. Tessin var nämligen barnlös, hans gemål hade avlidit år 1768 och Sparre var hans arvinge.

Genom förvärvet av Åkerö hade Fredrik Sparre kunnat leva en adlig godsägares angenäma och lugna liv, ty han ägde även annan förmögenhet och det svenska herrgårdsväsendet var under det gustavianska tidevarvet befriadt från de svårigheter och obehag, som i våra dagar genom den demokratiska samhällsordningens genombrott och socialiseringspåfund m. m. inverka störande och till och med hota dess existens. De adliga godsägare, som under Gustaf III:s tid uppskattade landtlivets lugn, voro emellertid ganska tunnsådda. Oro låg i tidens anda och underhölls genom exemplet från tronen, och följden blev att många av

de gamla godsens och herresätenas innehavare ägnade sig åt stats- eller hovtjänsten eller deltogo i riksdagarna och det politiska livet. Det är ju möjligt, att det var pliktkänsla eller föreställningar om att deras verksamhet var gagnande för fosterlandet, som härvid voro bestämmande; men hos många spelade utan tvivel ärelystnaden och fåfängan en större roll.

Till sistnämnda kategori kan man säkerligen räkna Fredrik Sparre; men man får icke förbise, att han tillhörde en släkt, som under flera århundraden och fastän den ägde många gods och gårdar hade visat att den trivts bäst i det offentliga livet. Genom sitt deltagande i detta hade den också skänkt fosterlandet ett stort antal utmärkta statsmän och krigare. När Fredrik Sparre blev en av förgrundsfigurerna i det av fars och tragedi blandade skådespel, som bildas av 1780—1790-talens svenska historia, kan motivet eller anledningen härtill följaktligen blott ha varit den att han ville handla »claris majorum exemplis». Att resultatet av denna vackra föresats ofta blev mindrevärdt, berodde väl mest därpå att han saknade sina lysande förfäders begåvning, men även på andra faktorer.

Från och med sin utnämning till hovkansler befann sig Fredrik Sparre officiellt på de gustavianska samhällshöjderna, där han för övrigt redan genom sin börd och sina släktförbindelser var hemmastadd, och sedan han blivit riksråd, tillhörde han den lysande församling, vars medlemmar enligt etiketten vid tjusarkonungens hov hade försteget framför de utländska ambassadörerna, ja till och med gjorde främmande furstar och prinsar rangen stridig. Liksom sina kolleger var han också föremål för stor uppmärksamhet, men denna var ej av

odeladt smickrande art. Med sin spensliga figur och sitt stora huvud väckte han i den hermelinsbrämade talaren, sin väldiga peruk och serafimerkraschanen mera löje än respekt, och ej heller i avseende på själsegenskaper motsvarade han de anspråk, som av gammalt ställdes på herrar riksens råd. »Gubben med peruken», som han spefullt kallades, hade visserligen även han sina goda sidor, såsom arbetsamhet och ordningssinne, och Elis Schröderheim lovordar i sin karaktäristik av Gustaf III:s rådkammare[1] hans vänfasthet och hans intressen för konst och vitterhet m. m. Det är dock att märka att Schröderheim nedskrev detta omdöme, då han till följd av sin inblandning i den Armfeltska högmålshistorien var en bruten och fallen man, som hade att tacka Sparres ingripande för att han ej ännu värre än som skedde drabbades av hertigens onåd och Reuterholms förföljelse. Hans uttalande om Sparre kan följaktligen ej betecknas som opartiskt, och prisandet av Sparres vänfasthet står i skarp kontrast mot dennes uppträdande och handlingssätt mot forna vänner, sedan han blivit rikskansler. Dessutom träffas så många vittnesbörd om att Sparre även var karaktärssvag, skvalleraktig och opålitlig, att Schröderheim tydligen slagit huvudet på spiken, då han i fortsättningen av sin karaktäristik säger, att »han var nära ett dénouement» och »att han förtrycktes i den mån han upphöjdes. Man kan säga om honom, att lyckan med de största tjänster, hon kunnat göra en svensk man, förföljt både hans tranquillité och reputation».

Dessa uttalanden hänföra sig emellertid till tiden

[1] *Skrifter till konung Gustaf III:s historia.* Lund 1892.

efter Gustaf III:s död, då Sparre till sin egen olycka blev rikskansler och under Reuterholms inflytande förmåddes att vara med om åtgärder och begå handlingar, som stredo mot hans bättre jag, men visade tillvaron av ett sämre sådant. Så länge Gustaf III var i livet hade några frestelser i den vägen icke mött honom, eller ock hade han förstått att undvika och motarbeta dem. Konungen hade efter Ulrik Scheffers avgång och Gustaf Filip Creutz död och sedan han från utrikesangelägenheternas ledning avlägsnat Johan Gabriel Oxenstierna blivit sin egen utrikesminister, och Sparre, vars huvudsakliga göromål sammanföllo med nämnda angelägenheter, var för obetydlig för att vid deras handläggning utöva något inflytande. Han var egentligen blott en expeditionschef — även då han under konungens resa 1784 till Italien och Frankrike hade en självständigare ställning —, men också som sådan av omtvistad skicklighet, i det att hans ämbetsskrivelser genom sin omständlighet och kuriösa språkbehandling lämnade mycket övrigt att önska och emellanåt voro så godt som obegripliga.

Troligen fann han sig också själv bäst tillrätta med guvernörskapet för kronprinsen, vilket som förut nämnts varade flera år och varåt han ägnade sig med nit och intresse. Det beredde honom också glädjen att nästan oavbrutet få vistas i hovets närhet och att få dela den kungliga familjens rörliga och ambulatoriska tillvaro, att få deltaga i de många lustbarheterna och festerna och att få ägna det täcka könet sin hyllning. Om man får tro skvallerkrönikan, gjorde han detta con amore och uppvaktade ej blott de vid hovet presenterade och anställda skönheterna utan även tidevarvets

icke, åtminstone icke officiellt, presentabla damer, såsom den ryktbara mamsell Slottsberg m. fl.

Emellertid tycks han själv ha funnit detta opassande eller oförenligt med sin höga rang och ställning som riksråd. Den 13 juli 1784 ingick han nämligen nytt äktenskap med en av sin första frus släktingar, Sigrid Charlotta Wrede, dotter av generalen, friherre Fabian Casimir Wrede af Elimä och hans maka i andra giftet, Catharina Charlotta Fleming af Liebelitz. Bruden var född 1763 och sålunda tjugoett år gammal och trettiotvå år yngre än brudgummen. Förbindelsen väckte stort uppseende, och enligt ett brev från Schröderheim till J. G. Oxenstierna blev Gustaf III, som fick kännedom om den under sin italienska resa, mycket missnöjd med den. Trots den stora åldersskillnaden tycks förbundet dock ha blivit ganska lyckligt. Möjligen berodde detta därpå, att den unga friherrinnan, såsom hertiginnan Charlotte säger i sin dagbok, var »ett våp»; men torde också ha berott på andra orsaker. Hon skänkte nämligen sin åldrige make två söner och två döttrar. Den förstfödde sonen avled i späd ålder och sedan han i all hast döpts med namnet Gabriel, men de andra barnen blevo vid liv, och då deras fader snart lämnade guvernörskapet för kronprinsen, kan man antaga, att de kommo i åtnjutande av samma minutiösa vård som denne. Fredrik Sparre fick nämligen nu mera tid att ägna sig åt sin familj.

Inom denna hade utom hans eget andra äktenskap även en annan stor förändring under denna tidsperiod ägt rum, i det att Ulla, hans äldsta dotter i första giftet, den 26 oktober 1783 trädt i brudstol med dåvarande kaptenen, sedermera majoren vid Upplands

regemente, friherre Carl Reinhold Wrangel af Sauss. Denne var son av generalmajoren, friherre Fredrik Ulrik Wrangel och hans första fru Anna Margareta Hamilton af Hageby samt född 1756. De nygifta bosatte sig på det vackra Nynäs i Ösmo, vilket Ulla Sparre erhållit i arv efter sin morfar och där hon med undantag för längre eller kortare besök i Stockholm hade sitt hemvist till sin död 1792, medan hennes make på grund av sin militära tjänst och i sin egenskap av uppvaktande kavaljer hos hertig Fredrik Adolf var nödsakad att oftare och under längre tider ej vistas i hemmet. Härom, om familjeförhållandena i övrigt och om Fredrik Sparres förehavanden träffas en mängd meddelanden i den ovannämnda brevsamlingen.

Fredrik Sparres andel i denna utgöres av ett tjugotal brev till hans dotter Ulla. De äro skrivna under åren 1783—1790 och avfattade på franska språket, vilket hans excellens behandlade med större säkerhet och färdighet än modersmålet. Av något ovanligare intresse äro de ej, men de innehålla åtskilliga upplysningar och meddelanden av värde ur dagskrönikan och om livet vid hovet och inom den högre societeten, ävensom många vittnesbörd om det hjärtliga och goda förhållande, som rådde mellan brevskrivaren och hans närmaste anhöriga.

Det första brevet är dateradt Stockholm den 7 oktober 1783 och inledes med några uttalanden av excellensens tacksamhet för erhållna brev och glädje över att snart få se sin högt älskade Ulla i Stockholm med anledning av hennes förestående bröllop. Till detta pågingo förberedelserna med all fart. Flera handtverkare höllo på med våningens reparation och

utsmyckning. Ny kokerska och en ny kökspiga hade engagerats och voro redo att visa sina färdigheter. Ullas blivande svärfader, general Wrangel väntades med säkerhet till Stockholm för att få dansa på hennes bröllop. Ulla skulle få sova i sin blivande bröllopssäng samt ha en tjänarinna i sin närhet, ty syster Ebba, kusin Augusta och mademoiselle Jacob hade sina rum långt borta från hennes.

Kusin Augusta var Charlotta Augusta Adlerfelt, dotter av generalmajoren och landshövdingen, friherre Carl Adlerfelt och hans tredje fru, Sparres svägerska, Ulrika Sofia Sparre. Efter sina föräldrars död hade hon sitt hem hos Fredrik Sparre. Hon var född 1765 och skulle om ett par veckor eller tre dagar före Ulla träda i brudstol med dåvarande hovstallmästaren, sedermera överhovstallmästaren och en av rikets herrar, friherre Claës Rålamb. Denne, som ett par år varit änkling, hade hon valt bland många friare, ty hon var mycket förmögen och omsvärmad av sådana. Gustaf III, som gärna såg, att hans kavaljerer och gunstlingar gjorde rika partier, hade intrigerat för att hon skulle bestämma sig för Armfelt. Förslaget gick dock om intet, troligen därför att den av hans majestät anbefallde ej utvecklade tillräcklig energi för dess förverkligande, men kanske även därför att den unga damen på grund av hans kända flyktighet ej vågade med honom segla in i den äktenskapliga hamnen. Också blev hennes levnad utan tvivel lugnare vid sidan av Rålamb, än om hon förenat sina öden med »den svenske Alcibiades». — Mademoiselle Jacob var de unga fröknarnas fransyska guvernant och omtalas ofta i breven. Ibland kallas hon »madame», men några

närmare upplysningar om henne ha ej kunnat vinnas. Det är dock möjligt, att hon var syster, dotter eller hustru till Guillaume Remy Jacob, som på 1780-talet var förste kammartjänare hos Gustaf III.

I fortsättningen av sin skrivelse berättar excellensen, hur han föregående dag bevistat drottningens supé och hur hennes majestät på det utmärktaste sätt fyllde sina representativa plikter — »La Reine fit les choses on ne peut pas plus dignement». Före supén spelade man lotto; excellensen hade sin plats vis à vis grevinnan de la Motte, som tisslade och tasslade mycket med riksrådinnan Ramel. Drottningen hade vid »grand couvert» sällskap endast av prinsessorna, och det hela var slut kl. $^1/_2$ 10. Vid en annan supé, då hela Drottningholmssocieteten efter det franska spektaklet var inbjuden, erfor Sparre den nåden att drottningen tillsade honom, att han skulle anse sig som hennes gäst en gång för alla, utan särskild inbjudning, och att detsamma gällde för alla kronprinsens kavaljerer. Han berättar vidare, hur han en dag med sin lilla prins promenerade i trädgården vid Carlberg, men att värmen var så tryckande, att man begav sig till Haga för att finna svalka vid Brunnsvikens stränder. »Haga är nu», tillägger han, »en veritabel juvel».

Grevinnan de la Motte var dotter av franske ambassadören i Stockholm markis de Pons. Uppmärksammad för sin ovanliga längd, omtalas hon ofta i den gustavianska memoarlitteraturen såsom »ett yrt fruntimmer». Hon var synnerligen god vän med hertiginnan av Södermanland.

Den 20 januari 1784 sände excellensen Ulla och hennes man sina hjärtligaste välönskningar på det nya

året och för framtiden, samt berättar bland annat, hur ansträngande de närmaste veckorna hade varit. Det gustavianska nöjeslivet stod nu i fullt flor, med middagar, supéer, baler, visiter, teaterbesök och slädpartier o. s. v. i rask och oavbruten följd. En afton efter föreställningen på operan gav hertiginnan Charlotte en bal, som varade till kl. 4 följande morgon. Dagen därpå var det stor middag hos hovstallmästaren Munck, som »lysande regalerade» de två hertigarna, greve Creutz m. fl. En dag gav Sparre middag för den sistnämnde och riksrådet Ridderstolpe m. fl., och på kvällen var det stor supé hos Creutz för hela diplomatiska kåren m. fl. Bordet var dukadt för trettiosex personer och »merveilleusement bien servie». En afton bevistade excellensen och hans damer tredje uppförandet av »Cora och Alonzo» och beundrade i baletten madame Alix, och följande dag hölls stort slädparti och gavs supé av friherrinnan Klingspor, född af Petersens.

Madame Alix var den vid k. teatern åren 1782—1798 anställda premiärdansösen Julie Alix de la Fay, född Bournonville.

Redan den 22 januari fick Ulla nya meddelanden ur nöjeskrönikan: stor middag hos kronprinsen, slädparti till och middag på Claës på Hörnet, operaföreställning och supé hos grevinnan Carl Piper — allt på en dag. I slädpartiet och tillställningen på det populära utvärdshuset deltog »hela det Fersenska kotteriet», och med dettas många sköna och glada damer gick det säkerligen muntert till. På operan erfor man däremot en missräkning, ty uppförandet av en av Monvels pjäser blev inställd, därför att mademoiselle Milan blivit sjuk, och man fick nöja sig med »Cora och Alonzo».

Mademoiselle Anne Marie Milan, sedan fru Desguillons, var en av de mest uppmärksammade medlemmarna av den under den både som skådespelare och lustspelsförfattare högt uppskattade Jacques Marie Boutet Monvels ledning stående franska teatertruppen.

Några dagar efteråt hade man nöjet att få se Monvels komedi »Blaise et Babet», »som är den roligaste i världen», skriver Sparre till Ulla den 29 januari. »Den spelades fulländadt och förtjuste mig liksom hela publiken. Musiken (af Dezède) är charmant. Jag skickar dig pjäsen. Du kan däraf själf döma om den stora framgång, den giort. Man ropade på författaren, och han blef tvungen att visa sig på scenen och emottaga publikens bedöfvande tacksamhetsapplåder. Föreställningen lär ha inbringat honom 1,000 riksdaler. Han har erbjudit sig att ge en ny sådan till förmån för de fattiga.»

Dagen förut (den 28 januari) hade excellensen varit med på hertigens och hertiginnans stora slädparti till Ulriksdal i den strängaste köld. Hertigen gav middag för åttio personer, och excellensens bordssällskap utgjordes av den höge värden, Ulla Fersen, fröknarna Strokirk och Ekeblad samt Augusta Rålamb. Så följde operabesök och bal hos hertiginnan. »Du ser sålunda, min kära Ulla, att jag befinner mig i stora äfventyr *och i smöret uppöfver öronen, som man säger*, men nu måste jag göra toalett för att följa min prins på operan.»

I april 1784 hade Sparre fått viktigare angelägenheter att tänka på och skriva om än de nyss skildrade. Han befann sig nämligen på friarestråt, och den 16 april kunde han underrätta Ulla om att han hade kommit i sjunde himlen. På en middag hos riksrådet

Bunge hade han träffat fröken Sigrid Wrede, som aldrig förut synts honom skönare än då, och hon hade givit honom sitt löfte att förena sina öden med hans. Han hade därför skrivit till Sjöholm, där den tillbeddas föräldrar vistades, och inom kort anlände unga Otto Wrede, hans blivande svåger, med bifall till hans giftermålsanbud. Han sände Ulla en kopia av generalens svarsbrev. »Du skall säga mig, om det är möjligt att skrifva något mer förbindligt angående mig», tillägger han. Sedan Wredes anländt till Stockholm, gjorde Sparre visit hos dem kl. 11 f. m. och stannade kvar ända till kl. 11 på kvällen. »Under dessa tolf timmar har jag smakat på himmelska ljufligheter. Min affärsställning blef ånyo examinerad, bedömd och befunnen klar. Examinatorerna voro Wachtmeister, Schröder, Ekman, grefve Creutz och fadern, hvilken gick fullkomligt nöjd från denna revision och som i samråd med sin fru lofvade mig bröllop före slutet af juni, emedan konungen skall återkomma i midten af juli, såsom han meddelat drottningen, på samma gång han gifvit order åt garnisonen att som vanligt kampera på Ladugårdsgärdet under juni månad.»

Sparre tycks ha varit angelägen om att hans nya giftermål skulle vara ett fullbordadt faktum före konungens återkomst från utlandet. Som han visste att konungen ogillade partiet och blivit särskildt förtörnad därför att Sparre framställt begäran om pension åt sin nya fru, befarade han möjligen att konungen skulle ingripa och söka förhindra det från ålderssynpunkt ganska omaka förbundet. Detta var för övrigt även av andra skäl ej otänkbart. Sparre stod nämligen emellanåt på spänd fot med konungen och var föremål för hans misshag

FRIHERRINNAN BRITA CHRISTINA SPARRE, f. SPARRE AF SUNDBY.
Efter original av J. Björck, tillhörigt greve C. A. Trolle-Wachtmeister, Trolle-Ljungby.

med anledning av deras stridiga åsikter om kronprinsens uppfostran. Ett par gånger hade han till och med begärt att bli entledigad från guvernörskapet, men genom konungens artighet och smicker förmåtts att stanna.

I fortsättningen av det nyss anförda brevet berättar Sparre, hur hans fästmö redan dagen efter trolovningen till hans stora bedrövelse jämte sin fader avreste till Sätuna. Avfärden skedde kl. 3/4 7 på morgonen och Sparre infann sig kl. 1/2 7 för att säga farväl. Det blev överenskommet, att han skulle få avlägga ett besök på Sätuna under maj månad, vilket naturligtvis gladde honom, men i sin otålighet utbrister han: »Hvilka vingar skulle jag ej vilja hafva för att flyga dit redan nu, om jag kunde lämna buren!» Gubben var tydligen mycket kär, men fick väl lugna sig och var snart inne i den vanliga kretsgången mellan ämbetsgöromål och rådplägningar med Creutz m. fl., guvernörskapet, brevskrivning med konungen och allehanda lustbarheter och förströelser.

De närmast följande breven till Ulla innehålla också huvudsakligen meddelanden om middagar, baler, konserter på Riddarhuset, teaterbesök och spelpartier, nyheter och skvaller från hovet och societeten och underrättelser om konungen och hans vistelse i Italien. Dessa underrättelser voro dels hämtade ur konungens korrespondens med Sparre och ur dennes broder riksrådet Carl Sparres brev, dels ur de muntliga meddelandena av löjtnant De la Grange, vilken i början av maj 1784 anlände till Stockholm såsom kurir från Rom och hade mycket av intresse att berätta. Bland annat bekräftade han sålunda det uppseendeväckande ryktet

om att Carl Sparre i Rom höll på att gifta sig med ett mycket märkvärdigt fruntimmer, nämligen grevinnan af Albany, pretendenten Carl Stuarts gemål — »en fyrtioårig prinsessa af något tyskt hus», skriver Sparre, »men medförande i räntor tvåhundratusen livres. I betraktande af denna hemgift få vi väl, tänker jag, acceptera släktskapen. Skilsmässan med mannen, som sedan flera år tillbaka bor i Florens, har sökts vid hofvet i Rom och lär icke möta några svårigheter. Det är säkerligen sant, att något ägt rum, ty konungen talar härom i sina bref till sin syster, men att det är något allvar med affären, kan jag knappast få i mitt hufvud. Jag skulle i alla fall gilla min broder ganska mycket, om han ur denna sak kunde draga någon fördel af den vackra hemgift, som han skulle få disponera».

Med anledning av denna historia må erinras om, att Carl Sparre, som sedan år 1780 var änkling och känd för sina extravaganser i kärleksgudinnans tjänst verkligen i Rom häget uppvaktade den vackra, men rätt bedagade grevinnan och att deras förbindelse väckte både oro och löje. Grevinnan var nämligen en ganska vidlyftig dam, som gjort den stackars pretendentens liv föga lyckligt, och Carl Sparres galanteri passade knappast ihop med hans fyllda sextiotvå levnadsår. För övrigt är det ganska troligt, att grevinnans förnäma släktingar — hon var född furstinna af Stolberg-Gedern — motarbetade partiet, vilket också gick om intet genom Gustaf III:s ingripande.[1]

[1] Se förf:s år 1919 utgivna bok *Malmgårdar och sommarnöjen i Gamla Stockholm*, där, i skildringen av Carl Sparre och Bellevue, en redogörelse för episoden återfinnes.

Emellertid hade man inom Stockholmssocieteten mycket roligt åt historien, till vilken Fredrik Sparre återkommer ett par gånger i breven till Ulla. Sålunda skrev han den 9 maj, att han hade erhållit ett mycket älskvärdt brev från sin fästmö, vari denna à propos Carl Sparres förbindelse med grevinnan af Albany skriver: »Eder broder är mycket lyckligare än ni i afseende på äktenskap. En prinsessa och hundratusen écus i räntor är en omätlig lycka: ni gifter Er med en flicka, som har intet mer än sitt hjärta att gifva.»

Med samma brev skickade Sparre till Ulla en avskrift av ett brev, som han just förut hade erhållit från konungen och som beredt honom stor glädje. Det var dateradt Rom den 24 mars 1784, avfattadt på franska och i översättning av följande lydelse:

»Jag vill blott säga Eder ett par ord, min käre baron, för att tacka Eder för Edra bref och underrätta Eder om, att jag befinner mig väl. De la Grange har fått med sig ett bref till min son. Jag har skrifvit det på franska, för att ni skall låta honom inse nödvändigheten af att lära sig detta språk. Möllersvärd har sagt mig, att han blir vackrare för hvarje dag som går och att han växt. Jag är förtjust häröfver. Jag gör Eder min komplimang med anledning af Edra två döttrars grossess. Vid min återkomst skall jag finna hela världen fördubblad. Baron Taube och Borgenstierna ha ej ännu anländt. De resa med en långsamhet, som i sanning är apostolisk. Jag hoppas att i slutet af juli eller början af augusti hafva nöjet att få återse Eder.»

Beträffande den dubbla grossessen, varför konungen komplimenterade Sparre, gjorde han sig skyldig till ett misstag. Ebba Sparre var ju ännu ogift, men konungen

förväxlade henne tydligen med Augusta Rålamb, vilken liksom Ulla befann sig i välsignadt tillstånd. Detta upphörde också för dem bägge med kort tids mellanrum, i det att den förra den 3 juli nedkom med en son och den senare den 1 september med en dotter.

En vecka ungefär efter den första av dessa lyckliga tilldragelser, som av Fredrik Sparre motsetts under stor oro, firade han sitt bröllop med Sigrid Wrede. Några dagar förut hade han från henne erhållit följande älskvärda brev, som han i avskrift meddelade Ulla:

»Jag vet ej, min kära kusin, hur jag skulle kunna uttrycka den glädje, jag kände, när jag såg Eder kurir, och detta af två skäl, nämligen öfver att erhålla nyheter ifrån Eder och för att få försäkra Eder om de känslor, jag hyser och alltid skall hysa för Eder. Min hälsa är f. n. ganska god; jag börjar få god aptit, hvilket är ett tecken på att min mage är återställd. Det är intet annat än krafter, som felas mig, men jag hoppas att de om några dagar skola ha fullkomligt återkommit. Jag väntar Eder, min kära kusin, om måndag, och dagen därpå skall ni hafva en maka, som älskar Eder, som högaktar Eder och som inte tänker på annat än att göra sin make lycklig. Om det är Eder möjligt, min kära kusin, så ordna så, att ni kan stanna till torsdagen, ty att resa dagen efter vårt bröllop skulle ej bereda mina föräldrar något nöje, och mig ännu mindre; emellertid skulle det göra mig ledsen, om detta beredde Eder något obehag beträffande kronprinsen. Farväl, min kära kusin! Älska mig, som jag älskar Eder: Vi skola bli de lyckligaste människor på jorden.»

Från de närmast följande veckorna föreligga inga

meddelanden, men i slutet av augusti vistades de nygifta på Åkerö. I ett brev till Ulla den 26:te meddelar Sparre, att de hade anländt dit några dagar förut, och uttrycker sin glädje över att vara på detta ställe, som han så högt älskade. Men väderleken var den allra obehagligaste; det regnade och blåste för jämnan och var kallt som i november, så att man ej kunde vistas ute i de vackra omgivningarna. Möjligheterna för Sparre att roa sin unga maka voro sålunda begränsade, och något främmande hade herrskapet icke, utom en dag, då de till middag inbjudit domhavanden i orten och hans familj. Dock gjorde man det bästa man kunde av tillvaron, frossade på vinbär, jordgubbar och utmärkta hallon. Inga andra bär och frukter voro ännu mogna. Det fanns inte ett enda körsbär, ganska litet meloner, inga fikon och oranger i växthusen, men godt om citroner, mullbär, plommon, bergamotter och astrakaner. »Få se om de komma att mogna i denna kylan», tillägger Sparre missmodigt. Det var tydligen ett dåligt fruktår, och han nämner ej ett ord om det berömda Åkeröäpplet, som dock fanns där redan på Tessins tid och varav moderträdet ännu finns kvar på gården och därifrån genom skott, ympkvistar och kärnor spridts vida över vårt land.

Den omnämnde domhavanden i orten var den som memoarskrivare bekante häradshövdingen i Oppunda m. fl. härader Paul von Jacobsson. Han var gift med en fröken Ekestubbe och hade varit handsekreterare hos hertig Fredrik Adolf.

Sparre sänder i detta brev sina och sin makas allra hjärtligaste hälsningar och välönskningar med anledning av Ullas förestående nedkomst. Före avresan från

Stockholm hade han sammanträffat med Olof Acrel, den berömde läkaren, som sagt, att densamma kunde väntas omkring den 10:de eller 12:te september. Såsom förut nämnts inträffade den glädjande tilldragelsen redan den 1:sta september. »Måtte allt gå lyckligt», skriver Sparre och tillägger: »Min kära Sigrid omfamnar dig liksom äfven Ebba och din make af hela sitt hjärta, och jag gör detsamma och försäkrar Eder alla tre, mina allra käraste vänner, om min allra lifligaste ömhet och om min oföränderliga tillgifvenhet.»

Så följer en lucka i brevväxlingen ända till den 30 november 1785, då Sparre befann sig med hovet på Drottningholm, men just stod i begrepp att fara in till Stockholm och göra ett kort besök hos sin maka. Under väntan på sina reskamrater, Taube, Munck och Cederström, fick han tid att skriva ett kort brev till Ulla. Han beklagar sig däri över den tråkiga tillvaron på Drottningholm och omtalar det allmänna missnöjet över att man ej visste hur länge konungen ämnade kvarbliva där. Stämningen var sålunda trist, fastän man hade tre teaterföreställningar i veckan och emellanåt dansade, huvudsakligen för att roa kronprinsen och hans tant Sophie — prinsessan Sophia Albertina. En afton hade Augusta Fersen klädt ut kronprinsen till flicka. »Man hade aldrig sett något vackrare. Öfverraskningen väckte allmän förtjusning. Den lilla utförde sin roll med all tänkbar kvickhet, bjöd upp sin pappa att dansa kadrilj och blef alldeles uppslukad af kyssar af sin mamma.»

Till den stora ledsnaden under denna Drottningholmssejour, som även av den vanligen glada och för sällskapslivets tråkighet tämligen okänsliga hertiginnan Charlotte betecknas som odräglig, bidrog väsentligt att konungen

var vid mycket dåligt lynne. Huvudanledningen härtill var den att furst Hessenstein gjorde honom äganderätten till Ekolsund stridig och hade väckt rättegång, därför att konungen hade inledt underhandlingar om den värdefulla egendomens försäljning till grosshandlaren Georg Seton. Affären väckte stort uppseende, men slutade så, att konungen år 1786 vann processen. Då hade emellertid Seton avlidit, och Ekolsund övergick till hans systerson och arvinge Alexander Baron Seton.

Från 1786 äro några brev bevarade, som hänföra sig till de fem à sex veckor i oktober och november, vilka Gustaf III tillbragte i Uppsala. De äro av ganska stort intresse såväl för meddelandena om konungens liv och förehavanden i lärdomsstaden som i avseende på Sparres övriga iakttagelser och betraktelser. Hans excellens var naturligtvis med i sin egenskap av guvernör för kronprinsen, vilken var sin höge fader följaktig, men kände sig högeligen missbelåten med hans majestäts nyck att till den oansenliga staden vid Fyris förlägga sitt högkvarter.

Det första brevet är dateradt den 31 oktober och efter några artigheter till den älskade Ulla av följande lydelse:

»Det är i dag den tionde dagen, som jag befinner mig i Uppsala, och 39 år ha förflutit, sedan jag lämnade det. Jag börjar redan att vara öfvermätt på denna förnyelse af bekantskapen; men den tycks vara synnerligen angenäm för konungen, och Gud vet när vi få komma härifrån. I alla fall förvånar jag mig mindre öfver konungen, ty denna nyhet bör vara ganska pikant för denne furste, och vidare har han fullkomlig

frihet och gör hvad som faller honom in, i motsats med mig, som är en slaf och innesluten som i en fågelbur i min elevs rum. Utrymmet är icke stort, och min kammare är en håla, där jag vantrifs för mindre än att hafva stort behof af andakt. På förmiddagen, två timmar innan vi sätta oss till bords, ledsagar jag prinsen antingen på promenaden eller till någon af professorerna, för att se och höra något nyttigt. Efter vår återkomst håller konungen konselj, som ibland varar ända till kl. 5 e. m. Först då intager konungen middag, och ofta stiga vi ej upp från bordet förrän kl. 7. Så följer lektyr och sedan supé kl. 11. De, som hafva äran att få närvara vid denna komma ej i säng förrän två timmar efter midnatt. Jag har ej känt på det mer än en gång, men det skall inte hända mer, om jag kan. Trots denna bakvända ordning beträffande hvilotimmarna är konungen nästan dagligen uppstigen och ute kl. 9 på morgonen och använder hela förmiddagen med att frekventera nästan alla professorernas föreläsningar och sedan göra ridturer i stadens omgifningar. Den societet, som kommit med konungen, är mindre talrik, än den någonsin varit. Riksrådet Hermansson, hr Schröderheim, baron Essen, general Mörner och grefve Magnus Stenbock utgöra hela samlingen. Den sistnämnde är också anställd som lektör om kvällarna och som konungens följeslagare vid morgonpromenaderna. Jag medräknar icke kronprinsens svit, som utom min ringa person utgöres af herrar von Rosenstein och Oxenstierna och två af de ordinarie kammarherrarna, Forselles och De Besche. Fabian (Wrede) och hans maka, som f. n. bo i staden, hade konungen hos sig på supé den första aftonen och de ha följaktligen sedan

superat hvarje kväll på slottet. Armfelt och hans fru kommo sistlidne torsdag för att öka sällskapet, men återvände i går till Stockholm, där madame i morgon skall börja sin vakt hos drottningen. Baronen återkommer hit nästa söndag för att göra sin vakt hos lilla prinsen. Han bemödar sig att få en ställföreträdare för att hjälpa honom i tjänsten, och det finns, om jag ej misstar mig, stora utsikter för att han skall få sin önskan uppfylld i löjtnanten vid artilleriet baron Mörners person. Denna angelägenhet kommer antagligen att afgöras under den färd på ett dygn till Stockholm, som konungen ämnar anträda nästa fredag. Vi hade i går på söndagsmorgon stor lever liksom i Stockholm och därefter procession med kunglig pomp och ståt till domkyrkan för att höra predikan af unge grefve Schwerin, den nyutnämnde hofpredikanten hos konungen. Efter gudstjänsten gaf h. maj:t middag för 24 personer, de förnämsta bland de närvarande, nämligen hr och fru Ehrengranat, hr och fru von Kaulbars, predikanten m. fl. Sedan följde presentation af hela den unga adeln, 30 à 40 personer, först hos konungen, sedan hos prinsen, och slutligen cour af damerna, i samma ordning, men en cour af endast fyra personer, nämligen fru Ehrengranat, presidentskan Bielke, fröken von Hermansson, riksrådets brorsdotter, och fru von Kaulbars. Min svägerska Wrede fungerade som grande gouvernante. Det hela slutade med assemblée och bal på rådhuset; men hvarken konungen eller prinsen gingo dit. Se där, min kära vän, alla våra nyheter. Säg inte, att vi ej göra oss briljant! Men vi älska etiketten öfver allt annat, och jag följer detaljerna med strängt allvar.»

Brevet avslutas med några meddelanden om Sparres maka, som vistades på Åkerö — »med en förundransvärd ståndaktighet», förmodligen i betraktande av hans bortovaro —, men möjligen tänkte fara och hälsa på sina föräldrar först på Sätuna och sedan på Penningby, o. s. v. Den långa skilsmässan från hans älskade Sigrid vållade Sparre stor bedrövelse, »men jag hoppas», tillägger han, »att himlen snart skall återförena oss och att äfven jag ännu en gång skall få räkna med några lyckliga dagar här i världen. Det är nödvändigt att trösta sig härmed under vidriga förhållanden. Sömnen och hoppet äro de välgörande gudomligheter, som hugsvala den pröfvade mänskligheten. När jag får lefva återförenad med min maka, när jag får återse Nynäs, när jag får omfamna och trycka till mitt hjärta den lilla vackra Fredrik och när jag kan få tillbringa en dag på Fånö och kasta allt annat öfver bord, då skall jag finna mig fullkomligt lycklig och känna mig som en ny varelse, isynnerhet om jag kunde ha med mig en egen liten pojkbyting, för att hjälpa mig och vara min allierade i alla dessa vackra förehafvanden.»

Den vackra lilla Fredrik var Sparres dotterson Fredrik Wrangel, vilken som ovan omtalats kom till världen den 1 september 1784, och på Fånö residerade Augusta Rålamb och hennes make, då de ej vistades i Stockholm.

Den 7 november sände Sparre ett nytt brev, vari han åter beklagar sig över vistelsen i Uppsala och över att dagen för avresan därifrån ännu var obestämd. »Himlen har emellertid bevarat mitt hälsotillstånd», tillägger han, »och för denna stora välgärning kan jag ej nog tacka den gudomliga försynen. Konungen har

varit i Stockholm och återkom i förgår afton. Han började genast sitt vanliga lif med att löpa på professorernas föreläsningar från kl. 9 på morgonen, hålla konselj kl. 3, omedelbart därpå intaga middag och sedan några timmar höra på lektyr till supén kl. 11. I går serverades ej supén förrän kl. 1 1/4 efter midnatt, men kungen finner ett märkvärdigt behag i detta lefnadssätt. Senaste söndag kom Danmarks envoyé hit med Elefanterorden åt kronprinsen, och öfverlämnandet skedde med all tänkbar ståt, d. v. s. med en etikett och en ceremoni upp öfver öronen. I förgår eller på söndagen hade vi en picnic dansant, arrangerad af löjtnanten vid dragonerna De la Grange, förut page hos konungen. Prinsen var med och dansade sex kadriljer med friherrinnan Wrede samt fruarna Ehrengranat, Schröderheim och Fredenheim och med fröknarna Posse, hvars moder är en Bielke, och von Hermansson, riksrådets brorsdotter. Han dansade äfven en menuett med friherrinnan Wrede. Konungen skulle ha varit där, men var ganska trött efter resan, ändrade mening och infann sig ej. De vid denna bal närvarande Uppsaladamerna voro icke — åtminstone inte de förnämsta ibland dem — vackra, men med mycket mera piff på än jag skulle ha trott. Den första jag såg, då jag kom in i festsalen, var din gamla Märta Stina Esping. Föreställ dig min förvåning vid hennes anblick! Hon är f. n. hos fru Schröderheim. Se där, min kära Ulla, alla mina nyheter för denna gång. Jag kan dock tillägga, att min svärfar och min svärmor nu ha vistats här i staden åtta dagar, hvilket beredt mig stor tillfredsställelse, men de resa i morgon till Penningby och vänta där min hustru om åtta dagar. För öfrigt roar jag emellanåt prinsen, som

också är utledsen på härvaron, genom att låta honom nästan dagligen se något märkvärdigt här i staden. I går kväll voro vi uppe på taket på observatorium och gjorde en visit hos månen, hos Saturnus med sin ring och hos Jupiter med sina band, som sträcka sig öfver honom, och sina fyra omgifvande månar. Jag omfamnar dig, mitt kära barn, med all den ömhet, hvaraf mitt hjärta är mäktigt, äfvensom min kära Wrangel, och jag öfverhöljer med kyssar din lilla Fredrik. Jag har glömt att säga dig att vi på lördagen voro i Odens tempel och bestego hans graf.»

Nästa brev är dateradt den 19 november och innehåller huvudsakligen fortsatta klagomål över den förlängda vistelsen i Uppsala — »denna fördömda håla», där Sparre och »några andra stackars djäflar» voro offer för konungens nyck att kvarstanna ytterligare fyra veckor, utan att man därför kunde finna någon rimlig anledning. Missnöjet hos Sparre och den övriga omgivningen berodde tydligen bland annat därpå, att konungen emellanåt övergav dem, för besök i Stockholm eller på Salsta, dit han en gång for i yrväder för att intaga middag.

Ur det sista brevet i samlingen, skrivet i Stockholm den 17 februari 1790, må anföras följande:

»Jag har efter sammanträdet i domstolen dragit mig tillbaka ett ögonblick för att använda den lilla halftimme, som återstår innan jag beger mig till en stor måltid hos riksdrotsen, för att språka några ord med dig, min allra käraste Ulla. Jag emottog ditt bref i morse, men har ej haft en minut för mig själf på grund af kommande och gående besökande. Jag är alltjämt lika jäktad som i första stunden efter min återkomst.

Jag räknade i går på en lugn afton, men jag träffade i Vitterhetsakademien en gammal vän från min ungdom, Gösta Gyllenborg, och han föreslog mig att gå med och tillbringa kvällen hos honom. På grund af den goda fot, hvari jag står till honom sedan gammalt, hade jag ej hjärta att vägra, och jag har därtill mycket lyckönskat mig, ty det beredde mig det angenäma nöjet att se det så sällsynta skådespelet af en lycklig familj. Hans hustru och hans dotter äro bägge mycket älskvärda och rika på förtjänst. Det är nu tolf år, som jag ej varit i deras hus, men jag skall hädanefter ofta bege mig dit, hoppas jag. — Maskeradbalen i natt var mycket talrikt besökt. Konungen har lefvat i tillbakadragenhet under de sista dagarna och vistats på Haga sedan i söndags. Han var ej med på börssalen på söndagen. I förgår hölls stor supé på operan. Jag var där, men blott ett par timmar. De två prinsessorna voro där, men inte drottningen, och af alla hofvets damer saknades endast riksrådet Fersens bägge döttrar; jag vet ej ännu, om de voro uteslutna eller om de hade anmält sig som sjuka. Friherrinnan Charles De Geer hade modigt infunnit sig. Jag förmodar, att hon hade försäkrat sig om att blifva väl emottagen. Grefvinnan Brahe ser ingen annan än sina vänner och sitt kotteri och någon gång prinsessorna, när hon är inbjuden till deras supéer.»

Dessa meddelanden bekräfta de i memoarlitteraturen ofta förekommande uppgifterna om det spända förhållande, som rådde mellan Gustaf III och medlemmarna av den högsta societeten, även inberäknadt damerna, med anledning av de stormiga uppträdena på Riddarhuset under riksdagen 1789, förenings- och

säkerhetsakten och konungens brytning med adeln. Några utförligare berättelser om allt detta träffas dock ej i Sparres brev till Ulla, vilket väl berodde därpå att han, ehuru han säkerligen ej gillade konungens åtgärder och uppträdande, icke tillhörde oppositionen; men det kan även ha berott därpå, att han ej ansåg det vara lämpligt att i breven till dottern avhandla de politiska striderna. Om dessa fick hon emellertid underrättelser av sin make Carl Reinhold Wrangel, vilken i sina talrika brev ej försummade att hålla henne à jour med vad som tilldrog sig inom det politiska livet och som särskildt angående tilldragelserna 1789 både sände värdefulla upplysningar och ej sparade på beska uttalanden. För övrigt är innehållet i Wrangels skrivelser mycket omväxlande. Medan hans maka nästan utan avbrott vistades på Nynäs, upptagen av hushållet och gårdens skötsel och av sina moderliga plikter — jämte den lilla förstfödda dottern Margareta Christina, som avled redan 1786, och den samma år födde sonen Fredrik ökades familjen 1787 och 1788 med två flickor, som fingo namnen Christina Charlotta och Anna Margareta —, förde Wrangel en rätt rörlig tillvaro, som lämnade rikt stoff för meddelanden. Än skildrar han således livet vid hovet och inom societeten i Stockholm och på Drottningholm, än berättar han vad som tilldrog sig i Uppsala och på Salbohed, där han hade sin militära tjänstgöring, än uppehåller han sig vid familje- och ekonomiska angelägenheter och förmedlar därigenom en intimare inblick i privatlivet, än de gustavianska memoarskrivarna ofta göra.

II

UR CARL REINHOLD WRANGELS BREV TILL SIN MAKA

NÅGRA av Wrangels omkring sjuttio brev äro ej försedda med anteckningar om vare sig när eller varifrån de äro avsända, men de flesta äro daterade och hänföra sig till skilda vistelseorter under åren 1783—1791, d. v. s. den period, som sammanfaller med hans trolovningstid och nära åttaåriga äktenskap. Breven från förlovningstiden äro avfattade på franska språket, vilket ju också mycket väl lämpade sig för de många artigheter, som han serverade sin fästmö, men de äro det oaktadt av ringa intresse. Ett vida större sådant erbjuda hans skrivelser, sedan han väl blivit gift. Efter allt att döma var äktenskapet mycket lyckligt. Wrangel var varmt fästad vid sin maka, som, fastän inga brev från henne finnas bevarade, utan tvivel lika varmt besvarade hans känslor. Han hyste också stort intresse för hemmet, varest han dock såsom förut nämnts på grund av sin militära tjänst och uppvaktningen hos hertig Fredrik blott sporadiskt fick vistas.

Under de närmaste veckorna före bröllopet befann sig Wrangel på Drottningholm och sände därifrån till

sin »charmanta och allra ömmaste Ulla» talrika brev, huvudsakligen innehållande meddelanden om vad som tilldrog sig vid hovet och i hans och fästmöns umgängeskretsar. Sålunda berättar han i ett långt brev från Drottningholm den 6 september 1783, hur prinsessorna och hertigen av Södermanland dagen förut på förmiddagen å teatern repeterat baletter och hur han vid den därefter följande middagen hade äran att bliva presenterad för excellensen greve Creutz. Denne sade honom de mest behagliga saker och visade stor glädje över att få göra hans bekantskap, med anledning av »den illustra allians, som jag stod i begrepp att genom dig göra med hans excellens din fader». Wrangel skriver, att Creutz' artighet beredde honom stor glädje, och omtalar vidare, hur han uppsökte baron Wachtmeister för att få veta, om Armfelt skulle vara konungen följaktig under dennes förestående utrikesresa och om vem som i så fall skulle bliva hans efterträdare som kavaljer hos kronprinsen. Wachtmeister svarade, att det var mycket möjligt att konungen därtill skulle utse Wrangel, men att man finge se tiden an några dagar, varpå Wrangel tillägger, att han blev överraskad av Wachtmeisters meddelande, men att han föresatte sig »att väl observera de moln, som i denna angelägenhet skulle passera horizonten».

Däruti gjorde han utan tvivel rätt; den missämja, som under dessa dagar rådde mellan konungen och Armfelt och som hotade den senare med onåd, gick nämligen snart över, och »den store baronen» fick både följa med kungen utomlands och behålla sin plats hos kronprinsen.

I fortsättningen omtalar Wrangel, hur konungen visade

honom nåden att tala om Åkerö och fråga, om han hade läst Tessins fabler, och hur man på kvällen å teatern gav Racine's »Andromaque», vari madame Marcadet spelade gudomligt och Monvel alldeles särskildt briljerade och blev mycket applåderad. Tragedien följdes av en liten charmant pjäs, som spelades överlägset av De la Tour. Efter spektaklet begav man sig till supén, där man fick underrättelse om, att den stackars Höpken var nära döden, vilket väckte stor bedrövelse bland alla hans vänner. Dagen slutade mycket trist med ett regn, som varade ända till följande morgon. »Madame de Nolcken stannar i sitt rum och synes uppgå i sorg öfver att nödgas lämna en neveu, som hon efter allt att döma tillber. Hon reser till Ryssland den 15 eller 16 i denna månad. Madame De Geer af Finspång spelar den förnuftiga kvinnan och tycks någorlunda ta hänsyn till att hennes bekanta äro vid god hälsa samt omfamnar dem allesammans. Hon har med stort intresse begärt nyheter om dig. Jag slutar nu för att kanske fortsätta min berättelse efter dinern.»

Av de nu nämnda personerna voro madame Marcadet och monsieur De la Tour förut anställda vid den k. franska teatertruppen och sedan vid k. teatern samt mycket uppmärksammade och firade. »Stackars Höpken» torde ha varit dragonlöjtnanten och kavaljeren hos hertiginnan av Södermanland, baron Carl von H., som emellertid ej dog nu utan repade sig och levde till 1789. Han var yngre broder till Ulla Fersens man, baron Nils von H. Madame de Nolcken var friherrinnan Johanna Margareta von N., född grevinna von Manteuffel och gift med svenska envoyén i Petersburg, baron Johan Fredrik

von N. Den tillbedda nevön tycks ha varit hennes mans brorson, fänriken vid Livgardet baron Erik Reinhold von N. Madame De Geer af Finspång var friherrinnan Aurora De G., f. Taube, en av societetens mest firade skönheter och gift med överkammarherren, baron Jean Jacques De Geer. Wrangels utsago, att hon »spelar den förnuftiga kvinnan», var förmodligen för hans maka ett överraskande meddelande, ty den sköna Aurora var känd för sin oförsiktighet i kärleksgudens tjänst.

Efter middagen och sedan han spelat ett parti whist med Claës Rålamb, baron Stierncrona och De Besche, drog sig Wrangel tillbaka till sitt rum och fortsatte skrivningen till Ulla. Han låter nu händelserna under dagens lopp passera revy och omtalar att osämjan mellan konungen och Armfelt lagt sig och att det på kvällen blev bestämdt, att baronen skulle följa med h. maj:t till Italien. Till middagen, under stort tillopp av åskådare, infann sig hela diplomatiska kåren, och markisinnan De la Motte blev vid densamma presenterad. »Hon öfverträffar allt hvad jag föreställt mig, genom sin längd, men var klädd i en fichu à la suèdoise och med en girland af rosor. Barnekow anlände, till konungens stora belåtenhet, men ännu mer till min, enär han medförde nyheter från dig. Baron de Borch, Hollands minister, kom på afskedsaudiens, men räknar med att återkomma i vår, och din käre baron de Ponechau stannar som chargé d'affaires under hans frånvaro. Greve de Guêmes infann sig för att presentera en grefve Castelli, af förnäm familj, Malteserriddare och en mycket lärd man och stor astronom, af hvilken konungen gjorde stor affär. Det sägs, att hennes maj:t drottningen befinner sig opasslig, men hon var i alla

fall på operan, där man gaf »Iphigenie i Tauriden». I denna utmärkte sig madame Marcadet i Clytemnestras roll och mademoiselle Bachie dansade med en charme, som gör henne väl förtjänt af benämningen charmant.»

Med mademoiselle Bachie menar Wrangel den för både sin skönhet och sin talang mycket firade italienskan Giovanna Bassi, som åren 1783—1794 var anställd som premiärdansös vid k. teatern och blev mycket omtalad som den ryktbare greve A. F. Muncks älskarinna och sedan som gift med en medlem av den stockholmska köpmanssläkten Schön. [1]

De närmast följande breven äro helt korta och innehålla huvudsakligen försäkringar om Wrangels oföränderliga tillgivenhet och varma kärlek till sin gudomliga Ulla samt uttalanden av längtan att det snart måtte bli slut på Drottningholmssejouren. Den 18:de september följde ett längre brev, vari han bland annat meddelar, att dagen för konungens avresa ej ännu var bestämd, men att man hoppades att det skulle bli den 27:de eller 28:de. Då skulle Wrangel äntligen bli fri och få komma till Åkerö och göra Ulla sällskap på herrgårdarna i trakten, särskildt det vackra Tistad. Han avundades Ulla, som nyligen varit där, och bad om sin vördnadsfulla hälsning till den älskvärda värdinnan (friherrinnan Eva Sophia Rosenhane, född Stenbock).

Den 27:de september skrev Wrangel och uttalade sin stora glädje över, att konungen skulle avresa dagen därpå. Ingen kunde känna större glädje häröver än brevskrivaren, som hade haft fasligt tråkigt under de närmast föregående veckorna. Visserligen hade han haft mycket nöje av beskådandet av »Märta Banér och

[1] Se förf:s år 1917 utgivna bok *Köpmanshus i Gamla Stockholm*.

Lars Sparre eller Gustaf Adolfs ädelmod», som av hovet gavs dagen förut och vari hertiginnan av Södermanland, grevinnan Höpken och friherrinnan von Nolcken särskildt utmärkte sig genom de »Pas seules, Pas de deux etc., som de dansade med grefve Cronstedt och baronerna v. Düben och v. Vegesack». Även kavaljererna gjorde sitt bästa, och spektaklet var ett stort nöje, »isynnerhet för mig, ty efter allt att döma kommer jag ej vidare att visa mig på teatern». På e. m. skulle Wrangel fara in till Stockholm för att ordna några affärer, men återvända följande dag, så att han ej försummade att vara närvarande vid konungens avfärd. På måndagen eller tisdagen skulle han i sällskap med Rålamb, om denne hann bliva färdig, begiva sig till Åkerö. »Tanken härpå», tillägger han, »gör att jag finner Drottningholm afskyvärdt. Så stor är min otålighet att få lämna detta sorgliga ställe, att jag ej kan skrifva ett bref, som gör dig något nöje. Men du skall förlåta mig, när jag försäkrar dig vid allt, som är heligt i mitt hjärta, att jag älskar dig med hela dess kraft och att jag skall finna medel att visa dig, min ömma, min älskade Ulla, troheten hos din bäste vän

Charles.»

Ibland, när han var mindre högtidlig och skrev på svenska, undertecknade han sig »din Calle», och förmodligen var det med denna förtroliga, men ej officiella benämning som han en månad efteråt eller, som förut nämnts, den 26 oktober 1783 trädde i brudstol med sin Ulla. Därmed upphörde också för åtskilliga månader den flitiga brevskrivningen. Från hösten 1783 finns nämligen blott ett kort brev bevaradt, skrivet

från Nynäs 4 november. Ulla hade då gjort ett avbrott i smekmånaden och farit till Stockholm för att hälsa på sin fader. Wrangel anhöll om sina hälsningar till honom, »men ej till excellensen, utan till den bästa, den ömmaste bland fäder. Om du glömmer syster Ebba, så bedömer du illa min vänskap för henne, liksom äfven för m:lle Jacob».

Från 1784 är blott ett enda brev bevaradt och detta av ringa intresse, men under de följande åren var Wrangel mycket flitig vid skrivbordet, väl beroende därpå att han då var nödsakad att oftare vara borta från hemmet.

Av breven från 1785 äro ett par skrivna i slutet av maj och i Uppsala, dit Wrangel begivit sig för att deltaga i sitt regementes övningar. Under färden till lärdomsstaden hade han gjort ett uppehåll på Edsberg och hälsat på familjen Rudbeck. Det vackra herresätet vid Edsviken innehades nämligen av friherre Thure Gustaf Rudbeck, den från frihetstidens sista riksdagar bekante mösschefen, som efter Gustaf III:s statsvälvning 1772 fick lämna sin befattning som överståthållare i Stockholm och i stället blev landshövding i Uppsala. Såväl där som efter sitt avskedstagande 1782 på Edsberg förde han och hans maka Magdalena von Mentzer ett stort och gästfritt hus. Wrangels ankomst gav också anledning till en diner, där de övriga gästerna voro general Wrede, baron Fabian Wrede med sin maka, född Sparre, m. fl. Med dessa sammanträffade Wrangel även under vistelsen i Uppsala, men meddelandena härom äro liksom brevens innehåll i övrigt av ringa intresse. Några märkligare händelser inträffade ej under lägerlivet, och då Wrangel under pauserna i

exercisen slog sig till ro och skrev till Ulla, var det uppenbarligen blott för att fullgöra sina skyldigheter och meddela henne, att han befann sig väl samt försäkra henne om att han aldrig skulle upphöra att älska henne: »När jag här hör så många omdömesgilla personer göra dig rättvisa, *juge alors si jamais finiroit l'amour sincéere de ton fidelisséme*

Charles».

På våren 1786 kunde Wrangel sända Ulla meddelanden, som voro av större intresse kanske ej för henne, men för eftervärlden. Han begav sig nämligen då till Stockholm för att deltaga i den märkliga riksdag, där missämjan mellan konungen och rikets ständer efter de föregående i politiskt hänseende jämförelsevis lugna åren skulle framträda för att tre år senare leda till öppen brytning med ridderskapet och adeln. Wrangels första brev är dateradt »Stockholm kl. 10 på morgonen denna onsdag 1786». Han har i hastigheten glömt att angiva datum, men detta var tydligen någon av de sista dagarna i april eller de första i maj, strax före första plenum å Riddarhuset. Wrangel är nämligen arg över att detta ej hölls på utsatt dag, utan blev framflyttadt, och att han sålunda i onödan påskyndat resan till Stockholm. På det blandningsspråk, som hädanefter i breven är hans vanliga, då han ej helt övergår till svenskan, skrev han nämligen: »C'est en arrivent que j'apprend avec le plus grand desespoire, que le Plenum a été remis jusqu'a vendredi; j'en suis furieux, mais que faire; trötta hästar, elaka vägar och allt hvad i världen på en resa kan vara ledsamt har händt oss, vagnen gått sönder, hästarna tröttnat etc., så

från Nynäs 4 november. Ulla hade då gjort ett avbrott i smekmånaden och farit till Stockholm för att hälsa på sin fader. Wrangel anhöll om sina hälsningar till honom, »men ej till excellensen, utan till den bästa, den ömmaste bland fäder. Om du glömmer syster Ebba, så bedömer du illa min vänskap för henne, liksom äfven för m:lle Jacob».

Från 1784 är blott ett enda brev bevaradt och detta av ringa intresse, men under de följande åren var Wrangel mycket flitig vid skrivbordet, väl beroende därpå att han då var nödsakad att oftare vara borta från hemmet.

Av breven från 1785 äro ett par skrivna i slutet av maj och i Uppsala, dit Wrangel begivit sig för att deltaga i sitt regementes övningar. Under färden till lärdomsstaden hade han gjort ett uppehåll på Edsberg och hälsat på familjen Rudbeck. Det vackra herresätet vid Edsviken innehades nämligen av friherre Thure Gustaf Rudbeck, den från frihetstidens sista riksdagar bekante mösschefen, som efter Gustaf III:s statsvälvning 1772 fick lämna sin befattning som överståthållare i Stockholm och i stället blev landshövding i Uppsala. Såväl där som efter sitt avskedstagande 1782 på Edsberg förde han och hans maka Magdalena von Mentzer ett stort och gästfritt hus. Wrangels ankomst gav också anledning till en diner, där de övriga gästerna voro general Wrede, baron Fabian Wrede med sin maka, född Sparre, m. fl. Med dessa sammanträffade Wrangel även under vistelsen i Uppsala, men meddelandena härom äro liksom brevens innehåll i övrigt av ringa intresse. Några märkligare händelser inträffade ej under lägerlivet, och då Wrangel under pauserna i

exercisen slog sig till ro och skrev till Ulla, var det uppenbarligen blott för att fullgöra sina skyldigheter och meddela henne, att han befann sig väl samt försäkra henne om att han aldrig skulle upphöra att älska henne: »När jag här hör så många omdömesgilla personer göra dig rättvisa, *juge alors si jamais finiroit l'amour sincéere de ton fidelisséme*

Charles».

På våren 1786 kunde Wrangel sända Ulla meddelanden, som voro av större intresse kanske ej för henne, men för eftervärlden. Han begav sig nämligen då till Stockholm för att deltaga i den märkliga riksdag, där missämjan mellan konungen och rikets ständer efter de föregående i politiskt hänseende jämförelsevis lugna åren skulle framträda för att tre år senare leda till öppen brytning med ridderskapet och adeln. Wrangels första brev är dateradt »Stockholm kl. 10 på morgonen denna onsdag 1786». Han har i hastigheten glömt att angiva datum, men detta var tydligen någon av de sista dagarna i april eller de första i maj, strax före första plenum å Riddarhuset. Wrangel är nämligen arg över att detta ej hölls på utsatt dag, utan blev framflyttadt, och att han sålunda i onödan påskyndat resan till Stockholm. På det blandningsspråk, som hädanefter i breven är hans vanliga, då han ej helt övergår till svenskan, skrev han nämligen: »C'est en arrivent que j'apprend avec le plus grand desespoire, que le Plenum a été remis jusqu'a vendredi; j'en suis furieux, mais que faire; trötta hästar, elaka vägar och allt hvad i världen på en resa kan vara ledsamt har händt oss, vagnen gått sönder, hästarna tröttnat etc., så

att jag är så förargad öfver denna resa, att om det ej blir plenum i denna veckan, gifver jag allt själfva fan i våld. Jag sänder detta med bonden, som skjutsat till Länna och därifrån till Gärdesta, på det att Hagström kan få lämna dig det. Adieu min allra bästa vän, håll alltid av din

trogna Calle.»

De närmaste breven ha med uteslutande av några oväsentliga meddelanden och de vanliga artighetsfraserna följande lydelse.

Den 3 maj. »På torsdagen vid konungens lever blef general Duvall utnämnd till landtmarskalk och aflade eden i närvaro af konungen, hertigen af Östergötland, riksråden och en myckenhet folk, som fyllde konungens sängkammare. Baron Duvall blef till allmän belåtenhet installerad på sin maktpåliggande plats och svarade på konungens tal med en blygsamhet och en kontenans, som äro värdiga en så honnett och respektabel man. Biskopen i Linköping Troil blef talman i prästeståndet i stället för ärkebiskopen i Uppsala. Medan detta tilldrog sig på slottet proklamerade på gatorna en ordens härold, hr af Ugglas, ledsagad af två andra härolder riksdagens öppnande och landtmarskalksutnämningen. På e. m. lämnade en mängd personer sina kort hos landtmarskalken, hvilken ej emottog några personliga uppvaktningar. I går skedde inskrifningen i matrikeln, d. v. s. adelns förteckning, hvarest din bäste väns namn återfinnes såsom ställföreträdare för hr Uttermark, ett namn, som hittills varit mig lika obekant som den person som bär det, af anledningar, som jag ej kan omtala för dig. Du ser mig nu trots

allt som riksdagsman, men detta skall ej hindra mig att tillbringa tiden hos dig, så ofta min härvaro ej är nödvändig. Hela världen gör sig med stort intresse underrättad om hur du befinner dig, isynnerhet din far och mor, som emottagit mig på allra bästa sätt. Min far sänder dig tusen hälsningar, och Augusta har genom fröken Ekeblad skickat sina och ber dig visa hr Uttermark någon godhet, eftersom du numera ej är Wrangels fru utan hans. Din onkel Gabriel är i staden och har sagt, att han önskar komma till Nynäs, när hans tid så medger. Mina onklar Hamilton säga detsamma, och min far har också lofvat komma. Grefvinnan Adolf Lewenhaupt har nedkommit med en dotter, som blott lefde två dagar. Själf är hon också sjuk, och man hyser stora farhågor för henne, ty hon lider af *aphtes* eller på svenska torsken. Grefven är tröstlös, liksom hela madames umgänge. Säkerligen förtjänar hon att blifva saknad.»

Onkel Gabriel var Ullas farbror landshövdingen, frih. Gabriel Sparre, och onklarna Hamilton voro Wrangels morbröder baronerna Jan Abraham och Fredrik Ulrik Hamilton af Hageby. Grevinnan Hedvig Amalia Lewenhaupt var överhovstallmästaren Adolf Fredrik L:s fru i hans andra gifte och född Lewenhaupt.

Den 5 maj. »Jag hade gladt mig uti min inbillning öfver den lyckan att i dag på Nynäs af allt mitt hjärta få embrassera dig, min bästa, ömmaste och uppriktigaste vän; men ett konträrt öde tvingar mig att här kvarblifva, hvilket jag är helt öfvertygad om, att du aldrig kan eller bör tillskrifva någon gnista af indifferens hos mig. Rålamb och Augusta skola vara mig vittnen hos dig, att det är med chagrin jag affärdar Erik i

mitt ställe med detta bref såsom det ofullkomligaste bevis af min oupphörliga tillgifvenhet, då jag hela veckan flatterat mig att personligen i dag ha den glädjen af dig själf få höra, att du håller af mig lika så mycket, som jag vet att värdera den förmånen att vara dig af allt mitt hjärta attacherad. Orsakerna hvarför jag icke i dag kan resa är att kl. $^1/_2$ 1 i dag blifver plenum på Riddarhuset, hvarifrån ingen får sig absentera, ty ridderskapets ekonomiska affärer genom riddarhuset skola där regleras. Äfven skola vi där emottaga k. maj:ts kallelse att måndagen vara honom i kyrkan följaktiga samt sedermera på rikssalen emottaga de propositioner, som af k. maj:t då lärer ständerna göras. Därtill fordras flera arrangemang, dem jag nu icke kan nämna. Således ser du omöjligheten för mig att uppfylla min önskan, nämligen att få åtminstone passera 24 timmar i dina armar. Då möjligt är, hoppas jag att du icke tviflar, att jag med empressemang flyger till Nynäs; men tiden och stunden vet jag icke. Den är så dependent af omständigheterna, att jag icke törs fixera mitt hopp till någon viss dag; mais en revange så lofvar jag dig att icke fara till Skåne, utan beständigt vara hemma hos dig. Grefvinnan Lewenhaupt har äntligen slutat en mödo- och pinosam vandel samt begrafdes i dag. Lewenhaupt är ganska bedröfvad, och för att lätta hans bekymmer har grefvinnan Ramel påtagit sig omsorgen om hans små barn. I går var alla stånden för att komplimentera konungen och dess höga familj, anförda af sina talmän, hvilken ceremoni räckte till kl. 5 eftermiddagen. Jag har måst lofva min hertig att under riksdagen, vid stora ceremonier, hos honom förrätta kavaljerstjänsten, dock utan prejudice åt min frihet däröfver.»

Den 8 maj. »Konungen har i dag öppnat riksdagen på rikssalen, sedan han med dess herrar bröder, riksens råd och samtliga ständer bevistat i Storkyrkan förrättad predikan av biskop Wingård i Göteborg, med ett tal ifrån tronen, som var charmant. Det besvarades av landtmarskalken och de öfriga ståndens talmän. Jag sänder dig det tryckta ceremonielet, hvaraf du ungefärligen kan se hur det tillgått. I morgon vill h. maj:t åter hafva samtliga stånden på rikssalen för att göra vidare öfverläggningar om rikets och allmänt väl. Onsdagen väljas elektorer, som sedan på torsdagen välja bankoutskott. Således hela denna veckan full af både ledsamma och kinkiga operationer. En bedröflig tidning, hvarom du och alla länge varit preparerad, är grefve Carl Fersens död. Han har länge varit blott ett i pipan brinnande ljus, som äntligen i går middag utslocknat. Han sörjes som en hederlig man, men alla finna, att han icke kunde önska något mera. Lyckligt, ehuru det gick nog hastigt till slut. Din far lärer skrifva till dig, då han kan hinna, ty riksdagen gör väl också honom nog bryderi. God natt för i dag, mera i morgon.»

Den 9 maj. »Efter att på rikssalen ha afhört h. maj:ts berättelse till riksens ständer om rikets förvaltning under den tid af 8 år sedan ständerna varit församlade samt blifvit underrättade om de nyttiga propositioner, han till öfvervägande oss lämnat, foro Rålamb och jag tranquillement hem och åto middag med Augusta. På eftermiddagen promenerade vi för att i morgon onsdag med samlad styrka välja elektorer och supera hos gamla baron Rålamb.»

Från senare hälften av 1786 och den förra av 1787

äro inga brev bevarade, antagligen därför att Wrangel då fick vara hemma på Nynäs och glädja sig åt förnyad faderslycka. Den 13 juli förstnämnda år föddes nämligen hans lille son Fredrik. Men från juli månad 1787 finnas i samlingen tre från Medevi skrivna brev. Wrangel hade nämligen då i sällskap med sin fader begivit sig till den berömda kurorten för att genomgå några veckors brunns- och badkur. Medevi stod på 1780-talet ej lika högt i ropet som på Urban Hjärnes tid och under förra hälften av århundradet, men det var fortfarande livligt besökt, och fastän Wrangels brev tyvärr äro mycket kortfattade, må de dock återgivas såsom bidrag till kännedomen om brunnslivet under det gustavianska tidevarvet.

Den 3 juli. »Min sötaste Ulla! Ganska fatigerade, men lika lyckligt, kommo min far och jag i går morgons kl. 5 hit, då alla människor voro osynliga, och etablerade oss i våra rum och afbidade klockans tecken för att begifva oss ner till brunnshuset, som vi funno uppfylldt af nästan bara främmande ansikten, isynnerhet på fruntimmerssidan. Men i dag var det något bättre. Fru Gyllenspetz och fröken Essen anlände i går afton samt fingo strax cour hos sig af alla både damer och kavaljerer. Jag bor i samma hus som de och lärer fixera mig inom deras societet. Otto, Stjernsvärd och Carl Höpken kommo i dag hit från Hoffsta, och som Otto ämnar dricka brunn här hela tiden, har han bedt mig, att jag skulle be dig sända hans bref hit på Medevi med första post. Jag har först i dag börjat dricka, hvilket dock redan konfunderat mitt hufvud, hvartill äfven det regnaktiga vädret torde nog mycket kontribuera. Jag hoppas finna mig bättre framdeles.

Nouveller äro här ej några betydande; dock vet jag att det intresserar dig få höra, att grefvinnan Ehrensvärd lyckligen är förlöst med en son. Anmäl min vördnad till min mor och tendraste hälsningar till Eva och Christian. Lilla Fredrik torde du begära lilla söta mun af för pappas räkning, som längtar efter att få höra hur hans lilla mamma mår, helst intet i världen högre kan intressera din uppriktiga och beständiga, etc.»

Av de många fruar Gyllenspetz, som levde på 1780-talet, menar Wrangel troligen fru Hedvig Margareta G., född De Frietzky och änka 1782 efter den från den oroliga riksdagen 1756 bekante kaptenen Thure G. Vem fröken Essen var är ej lätt att säga, ty det fanns flera med namnet vid ifrågavarande tid; man kan gissa på någon av de yngre döttrarna av baron Fredrik Ulrik von E. på Kaflås och hans maka, f. Kruse af Verchou. Otto var Wrangels äldre broder, löjtnanten och sedan majoren vid Skånska kavalleriet Otto Fredrik W. Stjernsvärd var den längre fram i tiden som framstående jordbrukare bemärkte ryttmästaren Carl Georg S. Grevinnan Ehrensvärd, som födde en son, var den ryktbare och snillrike generalamiralen Carl August E:s fru, född Sparre af Söfdeborg. Wrangels moder var hans styvmoder Beata Eleonora W., född Barnekow, och Eva och Christian voro hans halvsyskon, den förra några år efteråt gift med greve Carl Fredrik Dücker, den senare löjtnant vid Livregementets dragoner och med tiden hovmarskalk.

Den 8 juli: »Denna dagen började vid min återkomst från brunnen med emottagande af ditt bref, min söta Ulla, och således med det största nöje jag kan få, det nämligen att veta dig må väl samt åtnjuta

förnyade bevis på din inestimabla vänskap för mig. Millioner tack för allt hvad du säger mig tendert och ömt. Gud är mitt vittne till att jag aldrig kan upphöra att därför ägna dig all erkänsla. Min hälsa har icke ännu känt särdeles verkan hvarken till förbättring eller försämring, men då jag i nästa vecka ärnar börja bada, har doktorn redan averterat mig att jag säkert får känna nog starkare verkan. Ottos ankomst har ingalunda gjort mig intrång uti jouissansen af min plats i fru Gyllenspetz' kalesch, utan jag åker där alla eftermiddagarna. Samma fru och fröken Essen äro flatterade af din hågkomst och återsända mångfaldiga helsningar. Jag igenkänner i min svärmoders uppförande hennes vanliga distraktioner och korta förmåga att tänka, men det hade förvånat mig, om hon kunnat på egen hand resa utan att begå någon balourdise. Vår societet är väl nombreuse, men ej särdeles agreabel; den enda jag gör min cour för, c'est à dire skrattar med, är biskopinnan Wingård från Göteborg, hvarför jag icke står mig mera än jämnt, ty fru Gyllenspetz har försäkrat mig, att hon icke skall underlåta att avertera dig därom, hvilket du väl kan tänka dig icke litet alarmerar mig, isynnerhet som jag känner dig vara så porterad till jalousie. Men hvarken fruktan eller denna nya passion har på minsta sätt kunnat förstöra min brunns tranquillitet, ehuru fru Gyllenspetz ofta repeterar, att en sådan förbindelse icke slutar på skämt. Med nästa post skrifver jag till dig på Hoffsta, då jag skall sända dig en lista på alla, som nu äro vid brunnen. En, som jag mycket är med, är grefve Gustaf Sparre från Göteborg, hvars närmare connaissance jag nu gjort och som jag finner rätt rolig och aimabel. Anmäl

min vördnad till min mor och de ömmaste hälsningar till Eva och Christian. Om Eva följer dig till Hoffsta, är hon rätt söt, och om hon åter blir hemma mycket resonabel. Lilla gossen mår väl, ser jag af ditt bref. Gud bevara honom och hans lilla mamma; de utgöra för mig de största skatter, och min vänskap både för dig och honom skola ej upphöra, förrän man uti grafven lägger din, min allra sötaste Ullas redligaste vän.»

Wrangels uttalande om sin svärmor, Fredrik Sparres andra fru Sigrid Wrede, tyder på att denna hade ställt till något spektakel under sin vistelse på eller vid sin avresa från Nynäs. Att hon ej kunde fara utan att begå någon dumhet, står i överensstämmelse med hertiginnan af Södermanlands här ovan anförda uttalande, ty »balourdise» betyder våpighet och drumlighet. Men hon skall även ha haft ett häftigt lynne, och skvallerkrönikan berättar, hur hon till och med brukade med örfilar tukta sin gemål, då han ådragit sig hennes misshag. Att Wrangel gjorde biskopinnan Fredrika af Wingård, född af Darelli, sin kur, var ganska förklarligt, ty hennes högvördighet lär ha sett mycket bra ut och var vid ifrågavarande tid blott några och tjugo år gammal. Gustaf Sparre var troligen den bekante konstsamlaren greve G. A. Sparre af Söfdeborg, som var son av hovmarskalken och direktören i Ostindiska kompaniet, greve Rutger Axel S. och dotterson av Göteborgsmagnaten, kommerserådet Jakob Sahlgren.

Den 14 juli: »Förliden postdag hoppades jag få ännu ett bref af dig, min allra sötaste Ulla, men det slog fel, som för en stund inkietterade mig; men som jag af min far fick höra att du mådde väl, firade jag den dagen med innerligaste glädje, ty den dagen voro

vi ägare af ett årsgammalt barn. Du kan icke föreställa dig, hur mycket jag längtar efter den 23:de eller 24:de, då jag ärnar resa härifrån till Finspång och vara den 25:te på Hoffsta, där jag hoppas finna dig och alla uti fullkomlig välmåga. Embrassera bägge mina systrar och bed Meijerhelm, att han är så god och låter sitt postbud efterfråga, om ifrån Stockholm till mig ett rekommenderadt bref ankommer, samt det emot kvittens uttaga på min räkning. Som jag i dag badat, har jag fått en liten momang endast lof att skrifva; det är du, som nu blifvit employerad för att försäkra dig om den oupphörliga och uppriktiga vänskap, som till döden uppfyller din etc.»

Hoffsta eller numera Hovsta, den i Björkviks socken vid sjön Yngaren vackert belägna herrgården, där Ulla Wrangel vistades på gästbesök och dit hennes make efter slutad brunnskur tänkte begiva sig, innehades av majoren Axel Melchior von Meijerhelm, som var gift med Wrangels yngsta halvsyster Ulrika Eleonora.

Från 1788 finnes endast ett brev bevaradt, nämligen från Uppsala och skrivet den 18 mars. Det innehåller blott några meddelanden om att Wrangel befann sig i konungens och kronprinsens svit och ej visste hur länge h. maj:t ämnade stanna i lärdomsstaden. En dag bevistade han professor Fants föreläsning i historia, som var intressant. Däremot tycks han ej ha varit med på Thomas Thorilds uppseendeväckande disputation *Critik öfver Montesquieu,* vilken hölls just under detta Gustaf III:s Uppsalabesök. Hade han varit där, skulle han säkerligen ej underlåtit att lämna Ulla några meddelanden om hur den skarpsinnige och munvige respondenten bragte till och med så kvicka och slagfärdiga

FRIHERRE CARL REINHOLD WRANGEL.
Efter original av J. Forsslund, tillhörigt överhovstallmästaren, frih. Fr. Wrangel, Ellinge.

opponenter som Schröderheim och Armfelt ur fattningen och lämnade katedern i stor triumf.

År 1789 deltog Wrangel i den stormiga riksdagen och sände sin Ulla flera brev om de märkligaste händelserna under densamma. Ehuru dessa äro väl kända från såväl historiska skildringar som memoarlitteraturen, torde Wrangels meddelanden kunna läsas med både nöje och behållning. De nedskrevos ju ej såsom hävdatecknarnas och memoarförfattarnas för att förr eller senare framläggas inför offentligheten utan voro privata och blott avsedda för hans maka samt emellanåt av så temperamentsfull avfattning, att de ledsagades med uppmaningen att omedelbart uppbrännas. Att ej så blev fallet, berodde väl därpå, att breven jämte meddelandena om tilldragelserna på Riddarhuset och de oblida uttalandena om konungen innehöllo åtskilligt annat, som mer intresserade eller hade större värde för emottagarinnan.

Det första brevet är odateradt, men säkerligen skrivet strax före riksdagens öppnande. Det inledes nämligen med underrättelsen, att konungen till landtmarskalk hade utsett hans excellens greve Charles Emil Lewenhaupt, vilket väckte allmänt missnöje och upretade alla sinnen (d. v. s. hos oppositionen på Riddarhuset). Den ädle greven ansågs nämligen vara alldeles underdånig konungen och ingalunda vuxen det maktpåliggande värvet, vilket också snart visade sig och på grund av hans undfallenhet för konungens vilja också medförde stora obehag för honom själv från den fronderande adelns sida. Sedan Wrangel omtalat utnämningen och hur denna väckte bekymmer hos Lewenhaupts släktingar och vänner, fortsätter han: »De vanliga ceremonierna vid dessa tillfällen ockuperade i dag hela förmiddagen, och i morgon börjas uppskrifvningen, men riksdagspredikan blir ej förrän om måndag. De så kallade brottsliga öfverstarna och regementscheferna från Finland äro arresterade och väntas under bevakning hit i dessa dagar. De skola logeras på Fredrikshof samt lärer komma att ställas under generalkrigsrättens rannsakning och dom. Gud styre allt till det bästa! Maskeraden blef afsagd om lördagsmorgonen och som man tror uppå fleras tillstyrkan, som afrådde h. maj:t att låta gifva ett sådant allmänt bevis af helgdagens ohelgande, i ett ögonblick då oro och bekymmer uppfylla alla sinnen och de missnöjda kunde få skäl att ännu mera däröfver clabaudera. Jag var således, sedan jag förgäfves sökt din far, nödsakad passera min afton hemma i min kammare. I går söndag åt jag middag hos min hertig, som bad mig visa honom den vänskapen att vid nu förestående ceremonier göra tjänst som dess förste kavaljer, hvilket jag ehuru mycket emot min vilja ej kunde refusera honom. Således kan jag ej komma hem denna veckan, ty flera audienser och presentationer förefalla alla dagar. Om aftonen var cour, där jag hade tillfälle få råka alla dina vänner och ibland dem Falkenbergarna, som med vanlig intêret frågade mycket efter dig. Faster Lotta, som jag var hos en stund, informerade sig äfven mycket om dig, och grefvinnan Höpken försäkrade mig, att det vore ganska oanständigt att endast komma hem ifrån armén för att sätta dig en cas att plågas af tandvärk etc. Sedan couren var förbi, som var ganska talrik och på hvilken riksrådinnan Liljencrantz presenterades, for jag hem med din far, drack te hos

honom och discouterade till kl. 11. Han hade fått dels genom bref, dels af m:lle Marie och en af prostinnans döttrar, som voro uppkomna från Åkerö, veta att alla där voro i högönsklig välmåga och att madame S:t Cyr utgör deras nöje och agrement de société. Att jugera af min svärfars discourser, lär h. maj:t vara nog så bekymrad, och riksdagsmannavalen m. m. ha ej gått alldeles efter önskan, hvarför han torde blifva fogligare, än man förmodat. En kurir är kommen från Konstantinopel, som säges hafva medfört säkra löften om ansenliga subsidiers erhållande. Jag önskar det mera än jag tror det. En baron d'Albedyhll är hitkommen från Preussen, som har annonserat grefve Borchs hitkomst med konungens af Preussen yttrande. Han är således väntad dagligen, och lärer ej göras åt ständerna någon proposition, förrän han är anländ. Min far är ej ännu kommen hit, men lär helt visst komma om torsdag eller fredag, då Otto äfven lär komma. Min kusin Otto är hemkommen från Finland för att sitta på Riddarhuset, tillika med Silfverhielm och Linroth af gardet. Det sägs att ett kompani af Lifregementet skall komma in till staden för att hålla vakt vid Riddarhuset. Jag önskar att de må komma i en god stund. Emellertid önskar jag dig en rolig god natt. Kl. är 12 slagen, jag hoppas i morgon afton få tillfälle kontinuera denna depesch. Gud bevare dig och barnena.»

Falkenbergarna voro riksrådet greve Melker Falkenbergs döttrar från Brokind. Faster Lotta var överhovmästarinnan, grevinnan Fersen, född Sparre. M:me de S:t Cyr var troligen gift med någon av de franska emigranter, som redan nu tagit sin tillflykt till Sverige

undan revolutionens stormar. Baron d'Albedyhll hette Conrad Henrik och var kapten vid Stettinska regementet von Ruts. Greve Henrik Adrian von Borch, som förut varit preussisk minister i Stockholm, ankom nu i en särskild beskickning, troligen med anledning av kriget med Ryssland. Wrangels kusin Otto var löjtnanten vid Livgardet, slutligen översten i armén, greve Otto Reinhold W.

Onsdags morgon. »Jag kom så sent hem i går afton från Rålamben, att jag ej orkade skrifva. Således är det denna morgonstund, jag får kontinuera, glad att få af ditt bref, min sötaste Ulla, finna att du håller lika mycket af din vidlyftige man samt att du är bättre i dina tänder. I dag kan jag ej hinna till Acrel, om ej vid middagstiden, då jag visst skall laga så att han sänder dig medikamenter, i hopp att du dem nyttjar. Nyheter äro ännu inga andra, än dem jag nämnt i början af mitt bref, utom talman för borgarståndet, hvartill rådman Lidberg här i Stockholm skall vara utnämnd och hvilket så förargat borgmästaren Ekerman, att man tror honom changera parti. För öfrigt är allt ännu stilla, och knytes näfven i byxsäcken så länge å bägge sidor. Jag tror att det går lindrigare af, än man trodde. Ännu är min far och Otto inte komna; jag tror att de ej förrän om fredag anlända. Jag har emellertid tagit ut min fars polett och sitter för familjen till dess han kommer. Torde hända jag sedermera sitter för fullmakt, hvarom jag ej ännu är viss.»

De närmast följande breven innehålla intet av intresse, men lördagen den 6 februari meddelade Wrangel, att: »k. maj:t är igenom det bifall, de trenne ofrälse

ständen givit till en af k. maj:t uppläst så kallad säkerhetsakt, i fullkomlig jouissance af en oinskränkt myndighet, och således är ej mera någon säker om lif och egendom. Det enda, som är kvar af vår forna frihet, är rättigheten att ifrånsäga sig dens tjänst, som utan åtalan tillåter dess armés och första klass av medborgares smädande och äras fråntagande. Denna rättighet nyttjar jag i dag, då jag ärnar mig gå till statssekreteraren Carlson och anmäla mitt afskedsmemorial. Vid detta tillfälle har jag följt min fars yttrade åstundan och gifna råd samt Lantingshausens, Claës Lewenhaupts, alla De la Gardiernas, Sackens och fleras exempel, hvilka lika med mig ej ansett det för en hederlig man, som kan uppehålla sig utan k. maj:ts lön, ärorikt eller möjligt att vinna ära uti k. maj:ts tjänst och sålunda utan betänkande nu nyttjat en frihet, som snart nog ej torde vara återstående. Din far ärnar jag nu råka. Han torde vara af annan tanke än mig, men mitt beslut står fast. Alla de i Finland fångna officerarne tillika med baron Hastfehr äro frikallade, däremot lär där vara arresterade öfverste Ankarsvärd och öfverstelöjtnanterna Rosenstein och J. Adam Cronstedt. I Göteborg äro Otto Cronstedt och Feodor Aminoff likaledes arresterade. Således synes att planen varit länge anlagd. Dalkarlarna sägas i dag komma 600 man till Drottningholm. Dessa äro de enda, som velat gå. Nog af nu med politiska nyheter. Augusta har fått missfall och är ännu sängliggande, fast nog restituerad att för jämnan hafva folk hos sig om aftnarna. Nu måste jag gå ut; apropos, du måste sända mig prenumerationssedeln på de af Åhlström satta entre-akter etc.; 1:sta häftet är utkommet, som jag i går såg hos

Brahen, och är charmant. När jag kommer åter hem, skall jag skrifva dig mera till, min allra bästa Ulla.»

Åhlström var den framstående musikern Olof Å., organist vid Maria kyrka samt tjänsteman i krigskollegiet och slutligen krigsråd.

»Kl. ½ 1 nu hemkommen från din far, endast för att sluta mitt bref, emedan jag hos honom äter middag, får jag låta dig veta, att han var af samma tanke som min far, att Carlson i dag lofvat föredraga min ansökning, den han var viss skulle beviljas, och att således, Gud vare lof, jag hoppas min öfriga lifstid få lefva ostörd med dig och dina barn samt genom den strängaste hushållning dra oss ur behofven, då jag vill hoppas hvarken jag eller du i vår lifstid sätta våra fötter inom vår allsmäktige herres redoutabla dörrar.»

Den 4 mars meddelade Wrangel, att hans avskedsansökan hade beviljats, samt tackade Ulla för att hon gillat hans beslut. Brevet innehåller för övrigt nästan uteslutande meddelanden i hushållsangelägenheter och om uträttade kommissioner o. s. v. Bland politiska nyheter nämnas endast, att de vid Drottningholm förlagda dalkarlarna, som nu uppgingo till 1,300 man, mest bestående av unga pojkar, voro missnöjda och ville återvända hem, därför att de i stället för utlovade 3 daler om dagen blott erhöllo 6 mark eller 4 skilling. De hade också beklagat sig hos konungen, därför att majoren baron Åkerhielm hade kastat deras talman utför trapporna, emedan denne frågat Åkerhielm, hur han kunde beskylla honom för att ha tagit ryska pengar. För att stilla missnöjet hade konungen, med rundklippt hår och iklädd dalkarlsjacka, gjort dem en visit å Drottningholm. Han hade sökt lugna dem

och skickat hem fyrtio stycken, som ville veta vad statsfångarna gjort och frågat, om det var deras baron Stierneld, vilken de ansågo vara en ärlig och beskedlig karl, som vore i arrest.

I ett brev den 11 mars berättar Wrangel, som på grund av fortsatta Riddarhusplena ej fick tillfredsställa sin längtan att komma ifrån allt bråket och fara hem, att frågan om säkerhetsakten snart skulle avgöras och hur från Finland anländt och blivit insatta på Fredrikshof de flesta av Anjalakomplottens huvudmän och att ytterligare ett par väntades. Utrymmet på Fredrikshof hade blivit så begränsadt, att baron Stierneld och direktör Frietzky, vilka jämte flera andra av Riddarhusoppositionen sutto fängslade, hade flyttats till Drottningholm under bevakning av dragoner. Någon av dagarna förut hade konungen haft en konversation med general Duvall, baron Wachtmeister och presidenten Stierngranat, varvid han sökte imponera på dem; »men general Duvall svarade, att hans värja aldrig varit dragen eller kunde dragas (N. B. sedan h. maj:t sagt, att svärdet var draget) annat än för fäderneslandet och dess konung, men att den så länge, han lefde och ägde sin frihet, skulle dragas mot den förste medborgare, som ville kränka grundlagarna. H. maj:t, någorlunda stillad af detta svar, frågade hvarföre hans befallning om afbön eller någon reparation till landtmarskalken ej gått i verkställighet, då ridderskapet och adeln kunde haft ett hål att krypa igenom, om de endast utan att göra någon ursäkt solenniter anmodat landtmarskalken att återkomma till Riddarhuset. Baron Wachtmeister frågade, om h. maj:t kunde tro att ridderskapet och adeln kunde begå

en sådan bassesse. H. M. svarade bassesse med häftighet, hvarpå Wachtmeister åter repeterade: 'Ja, bassesse!' Konversationen hade varit i samma ton till slutet.» Till sist meddelade Wrangel, att hans far beredde sig att resa påföljande vecka, men om riksdagen då upplöstes var ovisst. Själv måste han stanna, då han ej ville lämna sina vänner i sticket, om något skulle inträffa och hans hjälp behövdes. Han var dock övertygad om, att höga vederbörande ej skulle gå till några ytterligheter. Häri misstog han sig på sätt och vis, i det att konungen trots ridderskapets och adelns protester som bekant förklarade förenings- och säkerhetsakten antagen. I ett sista brev, den 1 april, berättar Wrangel om de stormiga överläggningarna härom, men dessa hans meddelanden innehålla intet nytt och behöva följaktligen ej här återgivas.

Efter detta brev finnas i samlingen inga meddelanden från Wrangel förrän i september 1790, förmodligen beroende därpå att han under mellantiden befann sig i Finland och att de underrättelser, han därifrån troligen sände om krigshändelserna m. m., ej blevo tillvaratagna. Tidpunkten för hans hemkomst inföll sannolikt i augusti, ty den 2 september var han på Nynäs och strängt upptagen av gårdens skötsel m. m. Det brev han då sände Ulla, som med de två äldsta barnen befann sig på Åkerö, är också helt kort och innehåller blott underrättelser om att reparationsarbetena på Nynäs voro i full gång och nog skulle utfalla till Ullas belåtenhet. Han berättar emellertid även, hur han en dag hade slagit sig lös och med några gäster seglat till Häringe för att besöka baron Otto Johan Löwen. Denne var dock ej hemma, var-

för man fortsatte till Muskön. Där stannade Wrangel till följande dag och for då i sällskap med Adolf Ludvig Lewin — den bekante från judendomen omvände, mycket förmögne affärsmannen och ägaren av Arbottna m. fl. gårdar på nämnda ö — till Klängsta. Efter att där hos grevinnan Magdalena von Seth, född Lilliecreutz, ha intagit middag åkte han på aftonen hem i grevinnans chaise.

Nästa brev är dateradt Stockholm den 8 september och har följande lydelse: »Kl. 4 om söndags afton kom jag hit, vid elakt lynne öfver ämnet för min resa och utan att just veta hvad jag om aftonen skulle taga mig för; men jag tog omsider det partiet att coaffera och kläda mig samt att gå till min faster. Men då jag gick förbi Reuterskiölds hus, lyste ljus i hans rum, som gaf mig anledning gå upp till honom. Jag fann honom klädd i kappa för att fara till Börsen på assemblé, hvartill han persvaderade mig göra följe, som ock verkställdes. Jag befann mig således genast midt i stora världen och emottogs af alla med mycken höflighet samt mycken information af alla dina vänner, om du alldeles öfvergifvit dem, så att de ej mera kunde hoppas få se dig, hvartill jag svarade, att då slädföret blefve godt, torde du väl på några dagar komma in. Jag råkade här riksdrotsen och språkade med honom om Ebbas och pappas affärer, då hans excellens försäkrade mig, att han på hofrättens vägnar aldrig skulle eller kunde tillåta försäljning af Åkerö m. m., som jag skall muntligen berätta dig. Knappast var Armfelt inkommen i salen, förrän han blef mig varse och kom emot mig samt embrasserade mig, med största demonstrationer af vänskap, och bad mig komma till sig

måndag morgon kl. ½ 10, emedan nu ej vore tillfälle att resonnera om vår stora affär. På Börsen var ej mycket folk, men h. maj:t var där och nickade åt mig ovärdigan, som om jag varit af fårahuset. Ifrån börsen for jag hem och lade mig utan supé, ockuperad af min affär och desolerad öfver att en så seriös fråga vore å bane som föryttrande af Nynäs. Måndag morgon infann jag mig, försedd med beskrifning, och lämnades entré, ehuru Armfelt var sjuk. Jag fann honom allena, och efter de första komplimangernas afläggande skreds till saken, hvilken slutade så, att 60,000 rdr banko fixerades som mitt ultimatum, med inventarier och nuvarande gröda, af hvilka 23,833: 16 såsom intecknad gäld åtogs, 31,666: 32 skulle kontant i bankosedlar få lyftas hos Arfwedson och 5,000 emot 6 procent stå intecknade för vår räkning på ett års uppsägning. Preliminärerna syntes sålunda vara tämligen arrangerade, men som Armfelt sade sig ej förstå alla omständigheterna, föreslog han att taga af Ugglas till hjälp, och skulle sedermera yttra sig. Vår handel blef således icke af utan uppsköts. I går tisdag var jag hos af Ugglas, som pretenderade att jag vore för dyr, då jag försäkrade honom att jag icke af nöd vore tvungen sälja och att sålunda icke ett runstycke kunde afprutas, så mycket mindre som jag skulle anse som en förmån att få på tio års tid arrendera egendomen för 5 procent eller 3,000 rdr årligen. Men som jag såg saken vackla, gick jag direkte till Armfelt ifrån af Ugglas och sade honom min proposition, hvilket mycket styrkte honom att handla. Han berättade mig, att han så snart slädföre blifver ville tillika med af Ugglas komma ut en dag till middagen, då vi när-

mare skulle komma öfverens. Så står saken nu, alla mina vänner styrka mig till handel, men min öfvertygelse ej, ty jag vet hvad vi hafva, men kommer i mycken embarras, i fall han går in på att gifva 60,000 rdr, som väl icke böra refuseras, ty då hafva vi fått 63,000 med hvad som redan är försåldt. — De enda, jag sett af släktingar, äro grefvinnan Carl Fersen och dess döttrar samt riksrådet (Carl) Sparre, som alla önska, att handeln må gå för sig samt låta tusendefalt hälsa dig. Riksrådet Sparre plågas mycket af sin gamla passion (sten). Sedan han frågat mycket efter dig, frågade han med mycken intêret efter barnen, isynnerhet lilla Kristin, och sade sig aldrig hafva sett någon sötare unge, samt gjorde för Augusta Fersen, grefvinnan Posse och flera, som voro närvarande, den flattösaste målning af flickan. — Ifrån riksrådet Gyllenstierna har jag fått svar, att han ingalunda vill sälja Örby, utan ärnar etablera sig där om vintrarna. Således, om ingen handel blir af och ej något arrende, få vi flytta hit på några månader, hvilket ju i alla fall är vår föresats i afseende på barnens ympning.»

I några följande brev från september 1790 uppehåller sig Wrangel huvudsakligen vid ekonomiska angelägenheter. Underhandlingarna angående försäljningen av Nynäs till Armfelt fortgingo, men blevo ej avslutade förrän i januari följande år, då Armfelt köpte egendomen, men Wrangel övertog den på arrende. I samband med och som en följd av denna uppgörelse var Wrangel betänkt på att förvärva någon annan egendom och inledde underhandlingar om köp av Ogesta av grevinnan von Seth, av Hålbonäs av baron Palkitzky på Julita, av Farsta, Hinseberg, Brogård, o. s. v.

Till följd härav befann han sig under de första månaderna av år 1791 på ganska rörlig fot och höll som vanligt sin maka à jour med sina upplevelser medelst brevskrivning. I ett av breven, avsändt från Stockholm den 23 februari, berättar han för Ulla, hur han till omväxling med affärerna roade sig med att arrangera spelpartier för sina vänner: »Tusende tack, min sötaste Ulla, för ditt bref, som jag i dag med största glädje emottog. Jag försäkrar dig, att jag lika mycket längtar hem, som du kan önska min återkomst; men jag har blifvit hindrad i många affärer af ett fall, jag gjorde förliden torsdag, hvarvid jag stötte mig vid vänstra ögat, så att jag för blånadens skull måste hålla mig i min kammare fyra à fem dagar. Nu är det mest förbi; dock kan jag ej i allmänna societeten visa mig, ty jag ser ut som om jag fått stryk på en krog. Mina vänner komma dock till mig om aftnarna, då det kostar mig te och vaxljus samt ibland vinst, ibland förlust. Jag kunde ej annat än skratta i söndags eftermiddag; då min svärfar kom upp till mig, fann han en societet af Rålamb, Bunge, Bror Cederström, tvenne Reuterskiöldar, baron Stierncrona, kammarherre Silfversparre m. fl., som spelade Pharao i mitt röda förmak, som var ekläreradt och där Jean Evert Reuterskiöld och jag i kompani lagt upp en bank af 100 rdr, hvarvid jag taillerade, då gubben kom in. Han informerade sig hur jag mådde, och jag bad honom sitta ner och offrerade te; men då jag slutat taillen, steg jag upp och bad Reuterskiöld dra samt konverserade med gubben, som sedan han setat en stund steg upp och gick sin väg. Och jag, som ej gör någon räkning för hvad jag gör, nämnde inte ens om, att jag fann den minsta

oordning häruti, men du kan tänka dig gubbens min. För att nu åter komma ifrån vidlyftigheter till affärer måste jag tyvärr berätta, att Farsta såsom fideikommiss icke kan säljas och att således också denna spekulation måste slås ur hågen.»

I slutet av juni 1791 gjorde Wrangel ett besök på Hinseberg i Västmanland, som han funderade på att köpa; men han var glad över att affären ej blev av, ty fastän stället var vackert, var orten »affreuse»; byarna och folket hade utseende av fattigdom och uselhet och en »infam» väg förde mellan berg och backar. Från Hinseberg for han till Åkerby nära Örebro och gästade sina föräldrar, och därifrån begav han sig den 2 juli i sällskap med sin far till Medevi för att åter genomgå en brunnskur. Denna beredde honom emellertid föga glädje. I breven till Ulla skriver han, att han lika gärna kunnat stanna hemma för att i sällskap med henne dricka Spaa-vatten i lövsalarna vid Nynäs, men den »som har tagit fan i båten, får också ro honom i land», och han hade beslutit sig för att härda ut tre veckor. Livet i Medevi var tråkigt på grund av den dåliga väderleken; han bodde tämligen bra i samma hus som sin svärmor, men »leds infamt och det skulle roa mig tusenfaldt bättre att se en ost tillverkas än att vara här i en cohue af människor, som lika med mig äro tröga, sjuka och ledsna vid lifvet och större delen okända». I samma brev skriver han, att underrättelsen om riksrådet Carl Sparres död mycket bedrövat honom, då han av honom hade åtnjutit mycken godhet. »Ett annat dödsfall har här gjort mycken impression, som var baron Örnskiölds, hvilken midsommardagen här fick slag vid bordet och

dog ¼ timme efteråt, efter att strax förut hafva varit frisk och sund. Likaså har grefve Adolf Lewenhaupts död besynnerligen för hans bror Gustaf varit mycket sensibel, hvilket icke var underligt, då man känner huru mycket hela denna familj alltid varit ense och alla bröderna af Adolf åtnjutit så mycket godt och hjälp. I går har äfven rykte kommit, att Gyllengranats mor är död; han vet det ej ännu, men en lagman Monthan, granne med dess föräldrar, har därom fört nouvellen. Du kan föreställa dig huru mycken sombre allt detta gjort i konversationer och väntade nöjen.»

Gyllengranat var översten, baron Gustaf G. Hans moder, född friherrinnan Wrede, avled den 9 juli på Yxkullssund i Småland. Den knall och fall avlidne baron Örnskiöld var landshövdingen Per Abraham Ö., känd som framstående ämbetsman, men även för sitt äktenskap med den rika Ulrika Eleonora von Berchner, statsfru hos drottning Sofia Magdalena och omtalad för sina galanta äventyr.

I slutet av juli blev väderleken bättre, med ganska stark värme och någon åska, »som dock ej hos någon synes giva alterationer.» Sällskapslivet blev också livligare och trevligare, och societeten rekryterades med sköna damer och eleganta kavaljerer. Sålunda infann sig en dag »den mycket aimabla och rätt vackra» friherrinnan Falkenberg, f. Kuylenstierna, på Lagmansö för att avhämta sin man baron Gabriel Falkenberg. En annan dag anlände »Ruuthens damer och en hop elegans», och en annan dag kom greve Gustaf Wachtmeister från Näs på en kort visit och på genomfärd till Brokind, där hans grevinna Henriette Falkenberg vistades.

De sista breven från Carl Reinhold Wrangel hänföra sig till höstmånaderna 1791. Ur innehållet i dem skola några meddelanden framdeles lämnas. Av såväl redaktionella som andra skäl är det nämligen lämpligt att nu göra ett intermesso för att erfara vad Ulla Sparres syster Ebba och några av hennes väninnor hade att meddela från det tidsskede, som avhandlats i de här ovan återgivna breven.

III

VAD DE UNGA DAMERNA HADE ATT FÖRTÄLJA

MEDAN Ulla Sparre efter ingåendet av sitt äktenskap merendels vistades på Nynäs, hade hennes syster Ebba sin tillvaro dels i Stockholm, dels på Åkerö. Genom faderns samhällsställning och släktförbindelserna var hon en uppmärksammad medlem av den högsta societeten, men hon tillhörde ej tidevarvets mer omtalade och firade unga damer. Varken genom utseende eller begåvning kunde hon tävla med de »tre gracerna» och deras likar och spelade följaktligen ej någon framskjuten roll i sällskapslivet. I hertiginnan Charlottes dagboksanteckningar omnämnes hon visserligen några gånger som medverkande i de talrika divertissemang och karuseller m. m., som höllos på de kungliga lustslotten; men de uppgifter, hon i dem fyllde, voro biroller och varken i dans eller sång tycks hon vare sig kunnat eller försökt tävla med grevinnorna Höpken och Löwenhielm och andra det gustavianska nöjeslivets lysande stjärnor. Oavsedt möjligen bristande såväl lekamliga som andliga förutsättningar härför, berodde detta säkerligen därpå att hon hade allvarligare

intressen än flertalet av hovets och societetens unga damer, men framför allt därpå att hon föredrog den lugna tillvaron på landet och herrgårdslivets förströelser framför det jäktande nöjeslivet i huvudstaden.

Ett talande vittnesbörd härom finner man däri att flertalet av Ebba Sparres brev till syster Ulla äro skrivna på Åkerö. Dessa brev, som hänföra sig till åren 1786—1791, äro emellertid tyvärr ganska fåtaliga och i allmänhet kortfattade; men de äga dock ett ganska stort intresse, ty de skänka en intim inblick i det svenska och speciellt sörmländska herrgårdslivet under slutet av 1700-talet. I Johan Gabriel Oxenstiernas »Skördarna» och »Dagens stunder» ha vi liksom i en och annan memoarskrivares skildringar, lärt känna miljön för detta herrgårdsliv med dess idylliska lugn och högsommarstämning, dess enkla men solida gästfrihet, och ännu i dag kan det trots alla förändringar och all pietetslös framfart hända att vi i något gammalt herresäte vid Båven och Öljaren, vid Kolsnaren och Yngaren återfinna rokokon och det gustavianska tidevarvet i all deras grace och förfining. I Ebba Sparres brev föras vi midt in i härligheten, få vara med i vardagslivets bestyr och omsorger, på fester och bröllop, göra besök på granngårdarna och lära känna dessas mer eller mindre märkvärdiga invånare. Ur breven, som äro avfattade på franska, må följande i översättning meddelas.

I början av september 1786 skrev Ebba Sparre, att hon stod i begrepp att begiva sig till det några mil från Åkerö belägna Fågelsta, för att under ett par veckor gästa general Wredes, och den 28 i samma månad skickade hon Ulla en redogörelse för sina upp-

levelser där. »Vi återkommo i går afton från Fågelsta, och jag begagnar det första ögonblick, jag har ledigt, för att språka med dig, min kära vän, och lämna dig en beskrifning öfver det sätt, hvarpå vi tillbragt de sista fjorton dagarna. Jag har under dem haft mycket roligt. Vi afreste härifrån i sällskap med general Wrede och hans fru i tisdags åtta dagar sedan och tillbragte natten på Sjöholm. Följande dag fortsatte vi de två milen till Fågelsta. Detta ställe är ej vidare vackert. Huset är ganska dåligt byggdt och påminner om en gästgifvaregård. I alla fall ha vi haft mycket trefligt, ty vi ha lefvat ett fullkomligt landtlif. Hvar och en har utan minsta tvång fått göra hvad han velat. Vi ha stigit upp kl. 6, frukosterat kl. 7, användt förmiddagarna till arbete, samtal och promenader ända till kl. 12, då vi dinerat, superat kl. 8, och före kl. 10 har hela huset gått till vila. Två dagar efter vår ankomst foro vi till Gimmersta och intogo middag hos madame Ribbing, som du nog minns att vi tillsammans med vår kära far gästade för några år sedan, och dagen därpå kom hon med sin man och sina två söner hit. På söndagen beredde oss kära far en angenäm öfverraskning genom att komma hit. Han hade af konungen erhållit åtta dagars permission och ledsagade oss samma dag till Julita, där vi dinerade hos monsieur och m:me Palbitzky. Om dem vill jag ge en beskrifning, som helt säkert skall intressera dig. De ha varit gifta femtiotre år. Han är nära åttio år gammal, alldeles gråhårig och bär på huvudet en kalott. Madame är så gammal, att hennes hufvud oupphörligt darrar, och hon nyttjar peruk och en panier, som är större än någon af damernas vid hofvet. Vi ha också träffat deras

dotter, som är den grefvinnan Lewenhaupt, hvilken du säkert hört talas om och som är svärmor till grefve Claës Lewenhaupt. På måndagen dinerade vi på Forsby hos grefve Gyldenstolpe. På tisdagen hade vi ett bröllop här på Fågelsta, då på förmiddagen en ladugårdspiga vigdes vid ladufogden. Bruden var klädd i sina egna kläder men utomordentligt vacker. Hon hade stora bruna ögon, med ögonlock och ögonbryn liknande grefvinnan Brahes. I går afton kl. 9 reste vi från Fågelsta till Åkerö i sällskap med baron Gyllengranat, som varit här några dagar. Han och min kära far resa i morgon till Stockholm. — Se där, min käre vän, en ganska detaljerad berättelse om allt vad vi gjort. Jag hade mycket gladt mig åt att, när min kära mor reser till Penningby, få nöjet att omfamna dig på Nynäs; men tanken härpå har jag fullständigt måst uppgifva, ty general Wrede har inbjudit äfven mig till Penningby. Det enda, som tröstar mig, är att min kära far lofvat mig att få tillbringa några veckor hos dig i vinter. Farväl, min kära vän, tusen hälsningar till Wrangel och omfamna lilla Fredrik.»

Herrskapet på Gimmersta var överceremonimästaren och landshövdingen baron Lennart Ribbing af Zernava och hans fru, född Ribbing. Det gamla paret på Julita var baron Gustaf Adolf Palbitzky och hans maka, född grevinna Duffus. Deras äldsta dotter Anna var först gift med presidenten Niclas von Oelreich, frihetstidens ryktbare censor librorum, och sedan med generallöjtnanten greve Mauritz Casimir Lewenhaupt.

Den 8 oktober avsände Ebba Sparre ett brev, som efter de vanliga välönskningarna och vänskapsbetygelserna har följande innehåll: »Vi hade i går bröllop

för min kammarjungfru, hvilket förlöpte mera lugnt, än vi först hade tänkt oss. Inga andra voro nämligen här än prosten med sin fru och sina döttrar. Vi hade inbjudit fröknarna Rosenhane, men de kunde inte komma, och det var blott baron Ulfsparre, som kom från Tistad. Bruden kunde ej vara bättre klädd än hon var. Hon var också så vacker, att hon väckte allas beundran. Hon var mycket väl kammad, med håret i bucklor baktill, och hade på hufvudet endast en liten girland och en krona af myrten samt en bukett af lefvande blommor på vänstra sidan och en bandrosett på den högra. Hennes klänning var hvit, broderad, med en rosafärgad underkjol, skärp af sammet, fichu, garnerad med spetsar, och charmanta örringar, som min kära mor gifvit henne. Hon hade också armband och min klocka, som jag gifvit henne till ett minne, ty jag behöfver den ej själf. Denna gåfva var en fullkomlig öfverraskning för henne, och hon var också mycket belåten med den. Vigselceremonien ägde rum kl. 7 på aftonen i förhallen, och därefter drucko vi te. Kl. 9 superades, och efter supén dansade vi ända till midnatt, då vi följde bruden till hennes kammare, som m:lle Jacob förut bodde i. I morgon resa de nygifta till Stockholm, ty Boberg (brudgummen) har ej permission att stanna längre. Äfven i morgon skola vi hålla bröllop, nämligen för hushållerskan med inspektoren på Sjöholm, och i dag vänta vi fröknarna Rosenhane, som lofvat att stanna här några dagar. — Jag måste delgifva dig en sak, som mycket förvånat mig och som ej mindre skall förvåna dig. Augusta, som länge varit ovänlig emot mig och ej skrifvit till mig under hela sommaren, har gett mig en present, som jag ej alls

kunde vänta mig. Det är en muslinsklänning, mycket vacker och på nyaste modet, som hon låtit göra enkom för mig och skickat med Boberg.»

Av den härefter mycket omständliga men ganska orediga beskrivningen framgår, att dräkten jämte klänningen av randig muslin bestod av en korsett av blå taft med knappar samt klaffar av vita band, av en fichu med charmanta spetsar o. s. v., och var försedd med knappar av guld och pärlemor etc.

De i brevet omnämnda fröknarna Rosenhane voro Sofia Eleonora och Catharina Magdalena R., döttrar av kammarherren baron Bengt R. på Tistad och hans fru, född Stenbock, och baron Ulfsparre torde ha varit sedermera landshövdingen Fabian U., vilken några år senare blev gift med den yngre av fröknarna R. Prosten hette Carl Ambrosius Vidberg och hade innan han 1759 blev kyrkoherde i Bettna varit e. o. hovpredikant hos konung Adolf Fredrik och bataljonspredikant vid livdragonerna. Hans hustru (i andra giftet) hette Sara Magdalena Ljung och döttrarna voro fyra. Prosten Vidberg avled 1787 och fick till efterträdare regementspastorn Johan Christian Strand, som dock ej tillträdde pastoratet förrän år 1790. Under nådåren upprätthölls själavården i församlingen av komministern Johan Lybeck.

I nästa brev, dateradt Stockholm den 14 november 1786, berättar Ebba, att hon befann sig i huvudstaden på genomresa till Penningby, där hon skulle stanna tre veckor, och att hon hade passat på att få höra den ryktbare abbé Vogler spela orgel, vilket i hög grad hade roat henne. Den 13 december var hon åter i Stockholm och omtalar bland annat att det var

avgjordt, att Henriette Falkenberg skall gifta sig med greve Gustaf Wachtmeister.

Sedan följer en lucka i brevsamlingen ända till 1789, då Ebba Sparre nästan oavbrutet hela året vistades på Åkerö och var i flitig brevväxling med systern. I det första brevet, den 1 februari, berättar hon om en liten fest, som senaste söndagen hade anordnats av m:me de S:t Cyr för att roa husets värdinna. Denna hade nämligen flera dagar varit ganska svårt insjuknad i halsfluss och på grund därav mycket nedstämd. För att förströ henne hade m:me de S:t Cyr hittat på att kläda ut lilla Gustaf — Ebbas år 1787 födda halvbroder — i en helvit klänning med blomstergirlander, så att han skulle föreställa en liten ängel, skickad från himlen för att tillkännage att hans mamma snart skulle tillfriskna. Det skulle bli en överraskning för kära mor, och resultatet blev mycket lyckadt. Den lilla gossen iférdes en klänning av vit linong med blomstergirlander, en liten underkjol av papper och en stor linongsnäsduk, vilken tjänstgjorde som mantel, samt en girland på huvudet. »Du kan inte föreställa dig, hur vacker han var och hur fullkomligt han liknade en liten ängel. När han var klädd, läto vi tända en mängd ljus i salen, där alla jungfrurna, hushållerskan samt förvaltarens hustru med sina döttrar samlades, och sedan sände vi bud till kära mor och bad henne komma ner. Så snart hon anländt, läto vi lilla ängeln framträda och öfverlämna en bukett, hvarvid jag fästat några af mig skrifna verser. Därefter dansade vi hela aftonen, och lilla Gustaf var vid det allra bästa humör och tycktes finna mycket behag i sin nya dräkt. Det är skada, att du ej kunde vara här med din lilla Fredrik,

Vi skulle ha klädt ut honom också och haft nöjet att ha två små änglar vid sidan af hvarandra.»

Den 22 mars skrev Ebba, att hon hade tänkt göra madame de S:t Cyr sällskap till Stockholm för att där tillbringa våren och sedan fara till Nynäs och hälsa på Ulla. Men så hade Ebba av sina föräldrar fått veta, att Ulla väntade en ny nedkomst. Det var därför bäst att uppskjuta Nynäsbesöket till sommaren och i stället skriftligen omtala vad hon hade på hjärtat. Jämte en hop välönskningar utgjordes detta av en begäran att Ulla skulle be Wrangel att hos sin onkel baron Hamilton anbefalla Carl Gustaf Vidberg, som var son till den ovannämnde prosten i Bettna och som sökte den lediga kaplansbefattningen i Boo. Hon hoppades vidare, att Wrangel ej skulle behöva fara till Finland, utan vara hemma, då tillökningen i familjen ägde rum.

Den 21 april klagade Ebba över att hon ej på länge hade fått några underrättelser från Ulla och anhöll om att med det snaraste få veta, hur hon befann sig. Några nyheter hade hon ej att meddela, utom att hennes fader väntades till Åkerö och att det sedan var meningen att föräldrarna och hon någon av de första dagarna av maj skulle resa till Stockholm. Ändamålet med denna färd och någon tids vistelse i Stockholm var att hennes mor ämnade låta magnetisera sig. Förmodligen var det baron Carl Göran Silfverhielm, som skulle utföra denna procedur. Han hade nämligen under stort tillopp av damer ur societeten och andra patienter i Rosenadlerska huset vid Mynttorget inrättat en s. k. baquet och väckt stort uppseende med den undergörande behandlingen.[1] Ebba skulle ej

[1] Se förf:s bok *Spåkvinnor och trollkarlar i Gamla Stockholm* Sthlm 1913.

deltaga i seanserna utan fortsätta till Nynäs, och dit anlände hon väl alldeles lagom för att hälsa den lilla flicka välkommen, som Ulla den 4 maj gav livet åt och som i dopet erhöll namnen Anna Margareta.

Från de närmast följande månaderna finnas inga brev bevarade, och det första brevet på hösten är skrivet den 7 oktober. Förmodligen pågingo då några reparationer i huvudbyggnaden på Åkerö, ty Ebba skriver, att familjen flyttat ner i paviljongen (en av flyglarna?). Där hade hon med förtjusning tagit den lilla vackra kammare i besittning, där hon förut upplevat lyckliga dagar. Emellertid insjuknade hennes mor dagen efter förändringen, och under de följande dagarna var hon ganska dålig, i varannandagsfeber med digestionsfel och stor svaghet. Doktor Deroger hade kommit och ordinerat kina, och febern hade fullständigt givit sig, men hon var fortfarande klen och hade alldeles förlorat aptiten. Stämningen i huset var följaktligen mycket trist, och därtill bidrog det ruskigaste väder i världen, med kontinuerligt regnande sedan åtta dagar. Ebbas ledsnad över allt detta ökades därigenom att m:me de S:t Cyr och Marguerite hade rest till Stockholm, varför hon hade nästan ingen att tala med. Särskildt saknade hon m:me de S:t Cyr, »ty hon kan åtminstone komma en att skratta och roa en under några ögonblick; men med sin frivola karaktär och sina tänkesätt, som du väl känner, är hon föga ägnad att samtala om de förnuftiga och allvarliga ämnen, hvilka, som du vet, äro mer i min smak». Brevet slutar med några meddelanden om lilla Gustaf, som befann sig väl, men hvars ansikte var vanställt genom skabb kring munnen. Han började tycka mycket om Ebba, och ofta lekte

de tillsammans, men ibland var han vid dåligt lynne och ropade *Gå väg, syster Päpa!* Till sist lyckönskade Ebba systern till nöjet att ha så angenämt sällskap hos sig som tant Meyerfelt och Augusta Rålamb.

Den i brevet omnämnda doktor »Deroger» var Gideon Herman De Rogier, som efter studier i Uppsala för Linné och Aurivillius m. fl. och efter vidsträckta resor utomlands som informator för kommerserådet Wahrendorffs söner blev medicine doktor i Uppsala år 1773. Därefter idkade han ej någon praktik utan ägnade sig åt umgängesliv och studier. Han bodde dels i Stockholm, dels på landet och ägde några år Ålspånga säteri. Detta var en av granngårdarna till Åkerö och ägdes före doktor De Rogier av översten baron Tilas och efteråt av löjtnanten baron G. Bennet.

Den 22 oktober kunde Ebba meddela, att friherrinnan Sigrid befann sig mycket bättre och att lilla Gustaf blivit befriad från sitt utslag. För övrigt hade hon intet intressant att omtala, utom att hon och jungfrurna till musik av den nya kammarjungfrun Beata dansade varje afton. »Man skulle kunna säga, att detta ej är något större nöje, men då man efter ordination af doktorn är tvungen att dagligen dansa, får det vara ett nöje eller icke. Jag måste tillstå, att jag snarare betraktar det som ett straff, men då jag är öfvertygad om nyttan af denna kroppsrörelse, inlägger jag i den all min kraft.»

Den 15 november besvarade Ebba ett dagen förut från systern anländt brev. Föräldrarna voro i Stockholm, hon var ensam med tjänarna på Åkerö, och de enda, hon sällskapade med, var prostinnan, vilken kom på besök om söndagarna, samt m:lle Marie, »som hon

började få en bättre tanke om än hon förut haft, ty hon tycktes kunna resonera ganska klokt, och jag tycker bättre om att bedöma folk efter deras inre än de visa sig i det yttre.» Ebbas allvarliga intressen framgå även därav att hon säger sin bästa tröst i ensamheten var att begrunda Guds ord, isynnerhet i bibeln, som hon hade läst helt och hållet på franska och nu även läste på svenska. Tillsammans med m:lle Marie fann hon också stor uppbyggelse i läsningen av Sven Belters postilla, men läste även andra böcker, såsom Millots skrifter i gamla historien. Till omväxling med lektyren spelade hon harpa eller satt en stund om kvällarna med sitt handarbete hos styvmodern, sedan denna efter några dagar hemkommit från Stockholm, eller besökte förvaltarens hustru eller fru Maklin. Hos den sistnämnda brann alltid en skön brasa i kakelugnen, och hos henne kunde man alltid få se nya ansikten. Även besök hos prostinnan omtalas och lovordas för de utmärkta kakor, som bjöds till kaffet. Slutligen meddelar hon, att hon på anmodan av m:me de S:t Cyr hade börjat läsa franska med lilla Toni, som var ganska läraktig, men även okynnig och satte hennes tålamod på prov.

Av dessa meddelanden framgår att Ebba Sparre under de kulna höstmånaderna på Åkerö levde ett liv, som vidt skilde sig från hennes kusiners och väninnors i huvudstaden och varöver hon, trots den ledsnad hon klagar över, kände stor tillfredsställelse.

Vilka de i brevet omtalade m:lle Marie och fru Maklin voro, har ej kunnat utredas; men den sistnämnda var förmodligen änka efter en betjänt med namnet Maklin, som var anställd hos Tessin och sedan

levde som gratialist på Åkerö. Att Ebba Sparres sällskap under ifrågavarande höstmånader mest utgjordes av de nämnda personerna, torde ha berott därpå att grannarna på herrgårdarna i trakten under den kalla och ruskiga årstiden vistades i Stockholm. Dessa grannar voro jämte doktor De Rogier samt hans föregångare och efterföljare på Ålspånga assessorskan Eleonora von Ehrenheim, född Montgomery och hennes son jägmästaren Carl Adam von Ehrenheim på Broby samt ett par fröknar Svedenstierna på Harlinge, för att nu blott nämna dem i Bettna socken. Till umgänget hörde emellertid även flertalet av de adliga familjerna på de talrika herresätena i grannsocknarna.

Det sista brevet för året är skrivet den 30 december och innehåller några meddelanden om hur man firat julen på Åkerö. »Sedan femton dagar ha vi haft glädjen ha min kära far här. Han ämnar stanna ända till slutet af januari och har lofvat mig att då föra mig med till Nynäs. Du kan väl föreställa dig hur jag längtar efter den tiden för att få omfamna dig och återse dina kära barn, och fastän lilla Kerstin blifvit ful, skall jag ej älska henne mindre för det. Enligt min uppfattning har hon tvärtom blott vunnit på denna förändring, eftersom du säger, att hennes humör blifvit mera mildt. Vi tillbragte julaftonen alldeles på samma sätt som föregående år. Alla voro samlade i salen, där en hvar emottog sina julklappar. Åt lilla Gustaf hade vi gjort ett träd på samma sätt, som ni bruka på Nynäs för lilla Fredrik. Det var klädt med dockor, pappersfåglar och äpplen och alldeles uppfylldt af brinnande ljus. Han hade också ett litet bord med leksaker och var mycket road af dem. Jag fick af

kära mor linong till ett förkläde och en modern hatt och af kära far ett par halfhandskar af grönt siden till jägardräkten samt en tioriksdalerssedel. Med mycken möda hann jag bli färdig med min tafla just dagen före julafton. Min kära far är mycket nöjd med den. Jag hade gjort en ganska vacker teckning af Stockholm, och f. n. hänger den i förmaket öfver byrån. Jag borde väl också bedja dig om ursäkt, därför att jag ej gifvit dig någon julklapp. Jag hade tänkt göra någon sak åt dig, men jag fick inte tid. Vi måste därföre för denna gång å ömse sidor nöja oss med våra goda afsikter. Underrätta mig om lilla Fredrik var i julottan på juldagen och hvad han sade om den. Farväl, min kära vän, omfamna å mina vägnar din man och dina barn och tro mig för lifvet, din tillgifna vän Ebba.»

* * *

Jämte breven från Ebba Sparre finnas i samlingen bevarade ett flertal brev från Ulla Wrangels väninnor, nämligen i främsta rummet Augusta Rålamb samt vidare fröknarna Madeleine Sophie och Anne Charlotte Falkenberg på Brokind, Sophie Rosenhane på Tistad, Beate Posse på Svanå, Beate Marie Falcker på Axberg, Ulla Cronstedt på Fullerö m. fl. Nästan alla dessa skrivelser äro avfattade på franska och många ibland dem ganska långa och utförliga; men de förväntningar, man vid deras studium gör sig om att finna intima och intressanta skildringar om livet på herrgårdarna och om de unga damernas tankar och funderingar, när de slagit sig ner vid sekretärerna i sina jungfruburar

bli i allmänhet besvikna. Innehållet i breven utgöres nämligen så godt som uteslutande av artighetsbetygelser och välönskningar samt förfrågningar om emottagarinnans befinnande o. s. v. Här och var träffas emellertid en och annan notis av intresse angående societets- och umgängeslivet och en och annan betraktelse över märkligare händelser.

Av de unga damerna tycks Augusta Rålamb ha stått Ulla närmast. De voro ju kusiner och barndomsvänner, och för övrigt ägde Augusta många egenskaper, som voro ägnade att väcka och underhålla sympati och vänskap. Med ett fördelaktigt utseende förenade hon mycket behag i sätt och uppträdande, och av hennes brev framgår, att hon var intelligent och vaken och i besittning av både godt hjärta och gladt lynne. Såväl genom sin egen börd och sina släktförbindelser som genom Rålambs ställning vid hovet intog hon en framskjuten och bemärkt plats vid detta och inom societeten. Hon omtalas dock blott sällan i memoarlitteraturen, väl beroende därpå att hon i olikhet med åtskilliga andra av de samtida damerna ej genom galanteri och extravaganser väckte uppmärksamhet. Gift redan vid aderton års ålder, blev hon varmt fästad vid sin make, vilken var en av hovets ståtligaste kavaljerer och som omtalas för de många triumfer, han vann vid det stora tornér- och riddarspelet på Adolf Fredriks torg i Stockholm i slutet av maj 1777, vid karusellerna på Drottningholm o. s. v. Även Augusta deltog i hovets förströelser såsom aktivt medverkande i divertissemang och spektakler. Sålunda var hon liksom Ebba Sparre med i cimbrernas och germanernas balett i skådespelet »Drottning Christina», som uppfördes på Gripsholm i

december 1784 och som »Melisie, norsk prinsessa» i karusellfesten på Drottningholm i oktober 1785.

Det första brevet från Augusta Rålamb är dateradt Stockholm den 20 april 1784 och omfattar tre och en halv tätskrivna sidor, men innehåller det oaktadt föga av intresse. Man kan emellertid antaga, att adressaten hade en annan uppfattning efter läsningen av alla de artigheter och vänskapsbetygelser, hon fick emottaga, och av den dock mycket summariska redogörelsen för societetens förströelser: besök på operan, där man beskådade »Iphigenie i Tauriden», och på franska spektaklet, supé hos grevinnan Lantingshausen o. s. v. Större intresse erbjuda de närmast följande breven, skrivna under sommaren 1784 från Fånö, den stora och präktiga herrgården vid Ekolsundsviken, som Augusta hade erhållit i arv efter sin moder. På detta gamla minnesrika herresäte tillbragte Rålambs somrarna och stannade ibland även höstmånaderna, och där skänkte den unga friherrinnan sin make den 3 juli 1784 en liten son, som i dopet erhöll namnen Claës Hans och med tiden blev landshövding i Stockholms län och t. f. överståthållare i Stockholm. Med anledning av denna lyckliga tilldragelse och av Ullas väntade nedkomst några veckor efteråt skrev Augusta och hoppades att Ulla skulle följa hennes exempel och också ge livet åt en liten vacker gosse, »eftersom det är pojkeår». »Min befinner sig mycket väl, Gud vare lofvad», tillägger hon, »och har ökat mycket i vikt, hvilket var väl behöfligt, ty du kan ej föreställa dig, hur liten och mager han var, då han kom till världen. För närvarande är han ett litet paket, så tungt, att jag har möda att bära honom, så mamma jag än är. O, hvad

jag längtar efter det ögonblick, då vi för hvarandra få presentera våra små.»

I oktober 1784 befunno sig Rålambs på Gripsholm. Sejouren där var ej vidare rolig, skrev Augusta den 14:de. »Hvarannan dag är det bal och hvarannan spektakel. I går gaf man 'Gaston et Bayard', som är den mest charmanta tragedi, som jag någonsin sett. Den dag, då kungen anlände, gaf man ett slags prolog, spelad af societeten. Vidare var där ett lotto-bord, hvari vi alla deltogo under väntan på kungens ankomst. Grefvinnan Höpken meddelade, att drottningen ämnade ge en liten fest för kungen och önskade att vi alla skulle lämna förslag därtill. Äfven jag har sagt min åsikt, hvilket i parentes var ganska ledsamt. Midt i all denna rådvillhet syntes ett spöke, som kom oss alla att skynda för att också klädda till spöken komma in på andra sidan af scenen. Slutligen kom en balett af gripar och midt ibland dem uppträdde Bo Jonsson Grip, fordom herre på Gripsholms slott, spelad af baron Armfelt. Han gjorde kungen en vacker komplimang med anledning af hans återkomst, och därpå buro griparna fram ett ägg, hvarom man förutsagt, att då man öppnade det, skulle man få se konungen. Sedan ägget knäckts, fick man se kronprinsen, som gjorde monarken en kort men mycket vacker komplimang. Härmed slutade festen. I går var jag på diner hos presidenten Lilljenberg på Herresta, som ligger en mil härifrån. Magdalena Rudenschöld gjorde mig sällskap.»

Från 1786 finnas några brev, av vilka det första, skrivet å Drottningholm den 6 augusti, är av intresse för den inblick det skänker i Augustas tankar om hovlivet. Efter att i några vackra fraser ha uttryckt sin

FRIHERRINNAN AUGUSTA RÅLAMB, f. ADLERFELT.
Efter original av J. Forsslund, tillhörigt underståthållaren V. Tamm, Stockholm.

längtan att snart få träffa Ulla skriver hon nämligen: »Du har icke velat tro mig, då jag sagt, att jag vantrifs här. Det är emellertid rena sanningen. Om du blott en enda dag försökte att lefva det lif, man här lefver, skulle du föra samma språk. Det finns personer, som finna nöje i att lefva så, men det kan säkerligen ej bero på annat än fåfänga öfver att veta sig vara vid hofvet, eller än mer öfver att andra veta det. Du blir kanske förvånad, min kära vän, öfver att höra mig tala så. För två år sedan tänkte jag ej på samma sätt, ty då tyckte jag, att det skulle vara den största lycka att få vara här. Men nu har jag kommit ifrån så chimäriska tankar. O, när man har en man, som man ömt älskar och som besvarar ens kärlek, och ett barn, som binder den ene vid den andre ännu fastare, hvad kan man då önska sig mer! Detta är min syn på saken, och den gör att tillvaron här synes mig ännu mera innehållslös.»

I fortsättningen omtalar Augusta, hur hon erhållit brev från Åkerö, vari hennes onkel meddelade, att han och hans fru hade anländt dit och befunno sig väl. Augusta hoppades av hela sin själ, att detta skulle fortfara och att framför allt onkeln skulle vara befriad från yttringarna av sin gemåls dåliga humör och kapriser, som hade så menligt inflytande på hans eget sinneslugn och välbefinnande. Så följa några nyheter från Stockholm, såsom att friherrinnan Bonde, född Hildebrand, efter trettioen timmars vånda hade nedkommit med en son och att grevinnan Brahe trodde sig vara i välsignadt tillstånd och kände sig illamående, men i all fall ämnade sig till Drottningholm för att vara med vid karusellen. Augusta hade gjort henne ett besök på Rydboholm,

som är ett gammalt slott men ganska väl beläget och med rummen möblerade enligt sista smaken. Den förestående karusellen på Drottningholm skulle pågå under sex dagar. Handlingen, som var hämtad ur Tassos »Det befriade Jerusalem», var förlagd till skogen Dordonne, nära Solyme, som efter flera fruktlösa försök erövrades av de kristna.

Grevinnan Ulrika Catharina Brahe, född Koskull, var en av Augusta Rålambs intimaste väninnor. Hon ingick år 1779 äktenskap med kaptenen vid Lätta dragonerna, »en af rikets herrar» greve Magnus Fredrik Brahe, i hans första gifte, och hade med honom flera på 1780-talet födda barn. Alla dessa dogo i späd ålder eller i ungdomen. Men år 1790 skänkte hon sin make en son, som nådde mogen ålder och med tiden blev den som konung Carl XIV Johans gunstling ryktbare greve Magnus Brahe.

Såsom förut omtalats deltog Augusta Rålamb som norska prinsessan »Mélisie» i nyssnämnda karusell, vilken gick av stapeln i samband med Armfelts bröllop med Hedvig De la Gardie och var en av de största och mest uppseendeväckande tillställningarna av den sorten vid Gustaf III:s hov. Hertiginnan av Södermanland har i sin dagbok lämnat utförliga meddelanden om och förteckning på deltagarna i densamma. Efter allt att döma tycks det ha varit en lika lysande som lyckad tillställning, fastän den under flera dagar försvårades av den regniga väderleken.

Under oktober och november månader 1785 vistades Rålambs på Fånö. Trots det fula vädret, med blåst och snöslask, hade herrskapet ofta gäster, som stannade flera dagar, och själva beslöto de sig för att vara kvar

ända till slutet av november, men då begåvo de sig till Stockholm. Mässlingen hade nämligen utbrutit i trakten och fått vidsträckt spridning, och sedan trädgårdsmästarens och fogdens barn insjuknat, fruktade Augusta för att så även skulle bli fallet med lilla Claës.

Dennes befinnande var nu liksom i de flesta andra breven föremål för utförliga meddelanden, vilket ju var fullt förklarligt, då såväl brevskrivarinnan som adressaten voro unga mödrar och helt naturligt livligt intresserade sig för sina ungar. Men man kan ej underlåta att finna underrättelserna om när och hur dessa hade ondt i magen o. s. v. ibland väl omständliga och att såväl Augusta angående sin lilla Claës som förmodligen Ulla beträffande sin lilla Fredrik följde hans excellens guvernörens exempel i redogörelserna för kronprinsens mer eller mindre kroniska besvär med »stora bubu».

Bland breven från Ullas övriga väninnor erbjuda endast de från Madeleine Sophie Falkenberg något större intresse. Några brev från henne 1789 och 1790 innehålla nämligen meddelanden om livet på Brokind, där hennes föräldrar riksrådet greve Melker Falkenberg och hans maka Hedvig Eleonora Wachtmeister af Björkö residerade och med bistånd av sina fyra döttrar och tre söner utövade värdskapet för en vidsträckt umgängeskrets av fränder och vänner. Yngsta dottern, Henriette, var visserligen, såsom förut omtalats, redan gift med greve Gustaf Wachtmeister på Tistad, och Ulla, den andra i ordningen, firade på sommaren 1789 sitt bröllop med greve Carl Gustaf Spens på Grensholmen, men de gästade ofta föräldrahemmet. De

övriga döttrarna voro den ovannämnda Madeleine Sophie, som år 1790 äktade baron Israel Lagerfelt på Lagerlunda, och Anne Charlotte, vilken år 1791 gifte sig med den förutnämnde landshövdingen Ulfsparre, i hans andra äktenskap. De tre sönerna Henrik, Melker Axel och Carl Adam hade ännu ej satt egna hem. Den förstnämnde ärvde efter riksrådets död 1795 Brokinds fideikommiss och blev med tiden överstekammarjunkare och stamfader för den nu fortlevande släkten. Melker Axel blev kammarherre och Carl Adam livdrabant och slutligen överste.

Det var alltså en ganska talrik familj, som vid ifrågavarande tid höll till på Brokind, och samlingen ökades ofta vid fester och gästabud och genom längre eller kortare besök av anhöriga och vänner. Till det närmare umgänget hörde herrskapen på traktens många herresäten, och särskildt omtalas amiralen och landshövdingen greve Fredrik Georg Strömfelt på Hylinge, som genom sitt första gifte med Anna Magdalena Wachtmeister af Björkö var svåger med riksrådet Falkenberg och genom sitt andra äktenskap med Sophia Lovisa Wachtmeister af Johannishus blev svåger med Henriette Falkenbergs man, greve Gustaf Wachtmeister. I slutet av 1780-talet inträdde flera förändringar i familjen Falkenbergs sammansättning och umgänge.

Den 9 juni 1789 skrev Madeleine Sophie till Ulla Wrangel att hon hade bestämt sig för att antaga baron Lagerfelts frieri och att hon hoppades, att Ulla skulle tycka om honom för den vänskap, hon hyste för henne själv. Någon beskrivning på fästmannen ansåg sig Madeleine Sophie ej behöva lämna, då ju Ulla varit den första, som fäst hennes uppmärksamhet på honom,

För övrigt var hon förvissad om, att Ulla skulle skänka dem sina bästa välönskningar. Därefter omtalar hon, hur familjen hade tillbragt pingsten på Tistad och haft mycket angenämt och hur efter återkomsten därifrån hennes fader hade begivit sig till Stockholm och därifrån till Bålby i sällskap med Henriette och Ulla. Den förstnämndas lilla gosse, Hans Melker Wachtmeister, fick stanna på Brokind och erhöll där sin första tand, men fick också ondt i magen o. s. v. Vidare omtalas, att syster Ullas bröllop med greve Spens skulle äga rum några dagar efter midsommar.

I nästa brev, den 11 augusti, träffas några meddelanden om denna familjefest, varvid Madeleine Sophie fungerade som »Brudzäta», vilket, tillägger hon, »icke, som du väl kan förstå, var vidare roligt, men lyckligtvis lämnade oss icke onkel Strömfelt, min tant och baron Lagerfelt utan gjorde en stor diversion. Särskildt var onkel Strömfelt vid det allra briljantaste humör. Kl. 8 på aftonen försiggick ceremonien, som Ulrica tappert uthärdade. Det var blott vid våra och i synnerhet vid våra föräldrars lyckönskningar, som hon grät, men hon hämtade sig snart och var sedan vid allra bästa humör, d. v. s. sådant som man kunde vänta af henne, hvilken aldrig visar någon större liflighet, nämligen lugnt, mildt och jämnt. Efter dessa lyckönskningar kommo sådana till mig, som jag ej hade väntat just då, fastän jag visste, att min förlofning skulle eklateras vid detta tillfälle.»

Så följa några meddelanden om, att syster Anne Charlotte var mycket bedrövad över att två av systrarna sålunda flögo ur boet, men att syster Henriette, fastän hennes egen man ej var med i sällskapet, lyckades liva upp stämningen, så att kvällen förflöt mycket gladt och angenämt. De nygifta stannade en vecka på Brokind, men begåvo sig därpå, ledsagade av Henriette, till Grensholmen, där de strax efteråt fingo visa sitt trevliga hem för den unga fruns föräldrar och syskon. Från Grensholmen for Brokindsherrskapet till Lagerlunda, där baron Lagerfelt gav middag och hade glädjen se hur hans fästmö var mycket förtjust över det hem, som snart skulle bli hennes. Hon skriver nämligen att stället var mycket vackert och fullkomligt ordnats som ett dockskåp, där det skulle bli värdinnans fel, om det fattades något. »Jag tror det knappast, men jag säger som mamma: alla barn i början.» Efter återkomsten till Brokind anlände dit på några dagars besök fröken Lovisa von Bohlen, som hade varit hovfröken hos drottning Lovisa Ulrika, och riksrådet Fersen kom på genomresa till Löfsta och stannade en dag.

I slutet av februari 1790 befann sig Madeleine Sophie i Stockholm och sände den 24:de ett brev, som inledes med några meddelanden om att ett bland societetens damer bildadt sällskap för välgörenhet hade mycket dåliga finanser på grund därav att flera av medlemmarna uraktläto eller sölade med att inbetala sina bidrag. Om det fortgick på det sättet, skulle man ej kunna hjälpa de pensionärer, som redan funnos, och än mindre antaga några nya, utan få göra bankrutt. Emellertid skickade hon 8 rdr, som hon bad Ulla lämna en fru Ulf, men ej som pension utan som gåva för en gång. I övrigt hade Madeleine Sophie blott en nyhet av intresse att meddela, nämligen att generalen, greve Horn efter en mycket vänskaplig påstötning av konungen hade infunnit sig på hovet och en afton med

h. maj:t haft ett långt samtal i pelarsalen. Episoden, som väckte stort uppseende, lär ha slutat med en förlikning, varvid generalen dock förklarat, att han vidhöll allt vad han sagt på Riddarhuset (under riksdagen 1789), men att konungen genmält, att han hade glömt allt och ej begärde annat än att generalen och hans barn åter ville skänka honom sin vänskap. Härpå såg man ett bevis däri att generalen åter infunnit sig på hovet. »Generalen anhöll, att baron Stierneld och öfverste Almfelt skulle benådas, men detta vägrades under tusen försäkringar om konungens goda vilja. Generalen var emellertid i går både på couren och på konungens diner. Man emotsåg med stor nyfikenhet grefve Brahes uppförande, ty konungen hade sagt till generalen, att det var honom och grefve Brahe, som han helst önskade ha till vänner.» Efter att ha omnämnt en förestående bal hos spanska ministern baron de Corral slutade Madeleine Sophie med tusen hälsningar till Ulla, hennes man och hennes charmanta barn.

* * *

Av de nu lämnade redogörelserna för brevväxlingen framgår, att den Sparreska familje- och umgängeskretsen under det i flera hänseenden märkliga 1780-talet oavsett känningarna då och då av den nästan kroniska oron vid hovet, levde ett lugnt och angenämt liv. Inga misshälligheter och slitningar, inga dödsfall eller allvarliga sjukdomsfall hade ingripit uti och fördystrat tillvaron. Även 1790-talets första år förlöpte i lugn, fastän de politiska tilldragelserna då och 1789 inneburo förebud och varsel om de strider, i vilka Fredrik Sparre om

ett par år skulle indragas, men åren 1791 och 1792 inträffade ett par dödsfall, som skulle på det smärtsammaste beröra honom och hans närmaste och medföra stora förändringar. Augusta Rålamb avled nämligen den 8 november 1791 och Ulla Wrangel den 28 april 1792.

Den vackra och spirituella Augustas bortgång, som kom efter blott några få dagars sjukdom, väckte stor bedrövelse och förstämning. I brev från Wrangel och Ebba Sparre till Ulla Wrangel träffas talande vittnesbörd härom. Sålunda skrev den förre den 15 november från Stockholm, där han några dagar förut varit med på begravningen, följande: »Du kan ej imaginera dig bedröfligare dag än förra fredagen, då vår saliga Augusta begrofs. Jag för min del har aldrig känt så stor förlust; Gud bevare mig från större. Rålamb är lycklig i sin olycka, att kunna behålla en köld, som dock af mig anses under mänsklig värdighet. Grefvinnan Brahe har visat, att hon var en verklig vän af Augusta. Hon var inconsolable; jag passerade hela dagen hos Rålambs.» Tre dagar senare skickade han ett nummer av *Dagligt Allehanda* med verser över den bortgångna. »Auktorn torde du gissa», tillägger han, och av ett brev från Ebba Sparre får man veta, att det var han själv. Föga märkvärdiga som skaldeprov, skänka verserna en föreställning om hur avhållen och beundrad den avlidna var:

Vid Friherrinnan Rålambs graf den 11 november 1791.

Ett odlat wett, ett ädelt hjärta,
En dygd som själfva solen ren;
Alt gömmes under denna sten,
Dess vänner til en gruflig smärta.

Begråt! Begråt! Du vandringsman,
Hwars fjät dig framom grafven leder,
Begråt et mänskoslägtets heder,
Som almänt lof och wördnad wann.

De tårar du här gjutne finner,
Af ömste känslor pressas ut,
De kunna icke taga slut;
På dylik sorg ej tiden winner.

Augusta Rålamb var vid sin död endast tjugosex år gammal. Jämte den förutnämnde sonen Claës Hans hade hon 1786 skänkt sin man ännu en son, som i dopet fick namnen Bror Carl och avled till följd av en olyckshändelse år 1817. Claës Hans ärvde Fånö, som sedermera gått i arv till hans ättlingar av släkten Tamm. Tre år efter Augustas bortgång ingick hennes make sitt tredje äktenskap med Ulrika Eleonora von Düben, hovfröken hos hertiginnan av Södermanland samt dotter av riksrådet, greve Carl Wilhelm von Düben. — Claës Rålamb blev slutligen överhovstallmästare och »en af rikets herrar» och avled först år 1826.

Om Ulla Wrangels frånfälle föreligga inga underrättelser utom att det som förut nämnts inträffade den 28 april 1792 och på Nynäs. Därifrån stod familjen just då i begrepp att flytta till Stockholm, varest Wrangel hade förhyrt en våning. Säkerligen berörde honom förlusten av den blott trettioåriga makan ännu djupare än hennes väninnas bortgång. Han stod ju ensam med tre minderåriga barn och inför den maktpåliggande uppgiften att för dem ordna ett nytt hem. Hur detta skedde är ej bekant, men man kan antaga, att såväl Wrangel själv som hans lilla gosse och två små flickor först hamnade på Åkerö hos morfadern

och moster Ebba eller hos Wrangels föräldrar på Åkerby. I det senare fallet, torde det dock ha varit blott av kort varaktighet, ty gamle general Wrangel avled år 1793. Två år efteråt blev Carl Reinhold Wrangel såsom förut omtalats ägare av Hålbonäs, men det hem han där inrättade åt sig och barnen skulle snart upplösas. Han bortrycktes nämligen av döden den 12 februari 1798. Den nu tolvårige lille Fredrik omhändertogs av sin faders kusin överstekammarjunkaren baron Carl Didrik Hamilton på Boo och erhöll där till informator Johan Olof Wallin, den store skalden och vältalaren, vilken var huspredikant hos baron Hamilton. Av de små flickorna tycks Christina Charlotta eller lilla Kerstin ha fått sitt hem på Lagerlunda hos Madeleine Sophie Falkenberg och hennes man, och Anna Margareta kom till Åkerö. För hennes och syskonens senare öden skola några meddelanden framdeles lämnas.

IV

I STORMIGA TIDER OCH I LUGN OCH RO PÅ ÅKERÖ

JULEN år 1791 på Åkerö var den sista för flera år framåt, som Fredrik Sparre hade glädjen att i kretsen av sina närmaste få fira med bibehållet sinneslugn och utan att behöva känna de missräkningar och förargelser, som eljest under 1700-talets sista decennium i rikt mått föllo på hans lott. Av några brev från Ebba till systern Ulla framgår nämligen, att hans excellens trots sin gemåls emellanåt dåliga lynne var vid ovanligt godt humör och att julmånaden förflöt på angenämaste sätt. Augusta Rålambs nyss timade frånfälle hade ju väckt sorg och förstämning, men från herrskapet på Nynäs, från Meyerfelts och Wredes och den övriga kära släkten hade underrättelser ingått om välbefinnande, och fastän isen på Yngaren varken bar eller brast, så att Åkeröborna voro isolerade från den övriga världen, gjorde de allt för att göra det bästa av tillvaron. En ny fransysk guvernant, mademoiselle Laurin, hade blivit anställd för lilla Gustafs räkning, och fastän Ebba skrev, att hon var utomordentligt affekterad och tycktes vilja spela grande dame, skänkte

hon dock en välkommen omväxling i sällskapslivet. Om kvällarna gjorde hon och Ebba musik; hon spelade på clavecin och sjöng till ackompagnemang av Ebbas harpa. Luciadagen firades enligt hävdvunnen sed och avlöpte mycket trevligt. Kl. 6 på morgonen väcktes Ebba av fiolspel, och då hon öppnade ögonen, fick hon se två av tjänstflickorna samt Maklins dotter och hushållerskan komma in i sin kammare. De voro alla helt vitklädda, med blomstergirlander på huvudena, och buro emellan sig ett slags altare, varå var placerad en korg av guldpapper med sexton brinnande ljus. Sedan de ställt altaret midt i kammaren, samlade de sig omkring Ebbas säng och sjöngo kupletter, varefter de gingo in till m:lle Laurin och utförde samma ceremoni. Sedan Ebba stigit upp, gick hon ut i salen, där hon fann alla husets invånare samlade. Så dansade man till kl. 8, varpå Ebba bjöd på kaffe i sin kammare. På eftermiddagen hölls stor kollation i salen med kaffe, kringlor, våfflor och konfekt, och så dansades ända till supén. Fram i midten av månaden hade isen på sjön blivit så tjock och säker, att den bar. Ebba och m:me de S:t Cyr begagnade sig härav för att komma på kafferep hos prostinnan.

Om firandet av julafton skrev Ebba den 28 december, att det utföll »alldeles briljant» och mycket olika mot föregående år. Kl. 5 e. m. voro alla samlade i salen. Två av jungfrurna voro utklädda till gubbar för att roa lilla Gustaf och buro i tur och ordning in julklapparna, av vilka de flesta voro ämnade åt honom. Han fick sålunda förutom en mängd leksaker en fiol, en vagn, som var tillräckligt stor för honom att sitta i, med en liten förspänd brun häst, en dräkt av ran-

digt rödt och vitt siden och en svart väst o. s. v. M:lle Laurin gav honom en krage och ett par manschetter av broderadt blått siden och siden till en väst, och Ebba gav honom en liten husarmössa av blått siden med svart pälsbräm och silvertofsar samt en krage av broderadt muslin. Excellensen fick av Ebba en börs och hans maka en ring med hennes hår, som Ebba låtit göra i Stockholm och som tycktes väcka hennes stora belåtenhet. Ebba själv erhöll många vackra julklappar, såsom av sin styvmor en klänning av linong och en modern solfjäder med paljetter och fransar o.s.v. Efter julklappsutdelningen inbars ett litet rundt bord, varå stod ett slags transparang av grönt vaxpapper med 33 brinnande gröna, röda och gula ljus och varå fanns en medaljong med lilla Gustafs namn med en krona över av silver och grönt vaxpapper. Brevet slutar med tusen hälsningar till Ulla och med uttalande av den förhoppningen, att hon nästa år skulle vara väl installerad på Hålbonäs, den stora, vid sjön Valdemaren naturskönt belägna herrgården, och att Ebba där tillsammans med henne skulle få fira julen.

Denna förhoppning skulle som förut nämnts ej förverkligas. Carl Reinhold Wrangel blev visserligen ägare av Hålbonäs, men ej förrän år 1795, och hans maka avled, såsom förut omtalats, redan den 28 april 1792. Någon långvarigare sjukdom tycks ej ha föregått hennes bortgång. Blott ett par veckor före denna uppehöll hon sig nämligen i Stockholm och var närvarande vid Gustaf III:s begravning. Jämte några andra damer och som sällskap åt prinsessan Sofia Albertina beskådade hon den 13 april från ett av taken vid yttre borggården den högtidliga processionen under klockring-

ning och fackelsken med konungens lik från slottet till Riddarholmskyrkan. Det är ju möjligt, att hon förkylde sig vid detta tillfälle och dukade under för följderna härav efter hemkomsten till Nynäs. Hennes frånfälle var en stor sorg och förlust för hennes närmaste; naturligtvis i främsta rummet för make och barn, men även för fadern och systern och övriga anhöriga. De talrika uttalanden av vänskap och aktning, som träffas i de ovan anförda breven, bära vittnesbörd om att hon var en å både huvudets och hjärtats vägnar rikt begåvad kvinna, som ägde många förutsättningar för att vinna sympati och som i en tid, så rik på lättsinne, flärd och ytlighet, gjorde sig gällande genom husliga dygder. För hennes sextioettårige fader var hennes bortgång säkerligen en stor förlust, ty medan Fredrik Sparre, efter den första förtjusningen, i sin andra hustru ej tycks ha funnit den kloka och måttfulla ledsagarinna på ålderdomen, som han med sin vankelmodiga natur behövde, är det sannolikt, att den förståndiga äldsta dottern var honom ett godt stöd både i det offentliga och i privatlivet. Detta bestyrkes därav, att den kritiska perioden i Fredrik Sparres levnad just börjar ungefär samtidigt med eller snart efter Ulla Wrangels frånfälle.

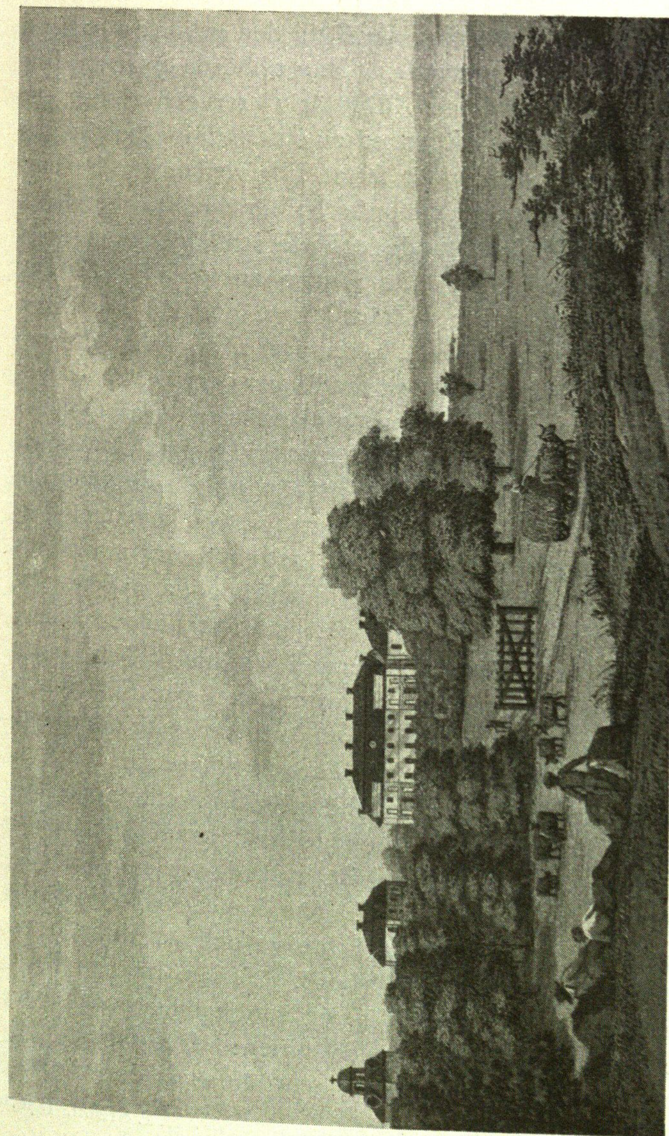
Man kan invända, att denna kritiska period eller Sparres, för att använda ett nutida uttryckssätt, obalanserade uppträdande under de närmast följande åren huvudsakligen orsakades av eller stod i samband med de efter Gustaf III:s död inträffade förändringarna i statslivet; men det är ganska sannolikt, att Sparre, sedan han av fåfänga eller ärelystnad fallit för frestelsen att emottaga rikskanslersposten, ej skulle ha gjort sig

skyldig till så många dumheter och klandervärda handlingar, som blev fallet, om han vid sin sida hade haft någon honom tillgiven och besinningsfull person, med vilken han kunnat rådgöra och vars inflytande varit starkt nog att göra sig gällande. Hans andra hustru var ej skickad att fylla denna uppgift. Enligt hertiginnan Charlottes utsago ställde hon tvärtom genom sin skvalleraktighet bara till trassel och ökade hans svårigheter. Belysande för förhållandet mellan makarna är även följande roliga anekdot, som berättas av A. von Fersen:[1] »Den 12 januari 1795. För några dagar sedan ville fru von Höpken fråga sin onkel rikskanslern, hur det stod till med hans förkylning, denna sjukdom, som här kallas influensa, men som man på svenska förkortar till 'flunsa'. Hon sade till honom: 'Huru är det med Ers Excellens flunsa?' Han svarade: 'Jo men, det går väl an, hon låg till sängs i går, men i dag kommer hon ut.' Han trodde nämligen, att hon talade om hans hustru, som är en stor 'flunsa'. Hon skyndade sig att rätta misstaget, men de som hörde det skrattade hjärtligt.»

Genom sin broder riksrådet Carl Sparres död 1791 förlorade Fredrik Sparre den ende honom närmare stående manlige frände, för vars överlägsna begåvning han böjde sig, och genom äldsta dotterns bortgång gick han förlustig en förtrogen, som fastän sannolikt främmande för politiska ränker och intriger möjligen kunnat hindra honom från att alltför mycket blamera sig.

Vid bedömandet av Fredrik Sparres förhållande vid ifrågavarande tidpunkt får man emellertid taga i be-

[1] *Axel von Fersens dagbok.* Utg. av ALMA SÖDERHJELM. D. II. Sthlm 1926.

ÅKERÖ I BÖRJAN AV 1800-TALET.
Ur U. Thersners Fordna och närvarande Sverige.

traktande hans ställning såväl till den avlidna monarken som till de nya styrande. Han tillhörde ej Gustaf III:s vänner och beundrare. Det är visserligen troligt, att han i yngre åren på grund av sin ställning hos honom under hans kronprinstid fattat tillgivenhet för honom; men denna tillgivenhet torde ha försvunnit i samband med det tillbakasättande och de inskränkningar i sin ämbetsutövning, han från konungens sida i slutet av 1780-talet fick erfara. Härtill kom att han säkerligen ej var okunnig om att konungen hade roligt åt spefåglarnas vid hovet skämt med hans person samt kände sig sårad däröver. Genom utnämningen efter rådkammarens upphävande till ledamot av högsta domstolen erhöll han emellertid en hedersbevisning, som dämpade hans missnöje, och för övrigt förstod konungen förträffligt att genom smickrande artighet förvandla hans avoghet till förtjusning över den kungliga nådens visserligen oberäkneliga, men emellanåt strålande solsken.

Härpå må följande exempel anföras.[1] När under 1789 års riksdag riksrådet, greve Axel von Fersen och flera andra medlemmar av oppositionen på riddarhuset arresterades, avhöllo sig alla Fersens släktingar och vänner från hovet, och det framhölls för Sparre, hur oanständigt det var, om han stannade kvar i rådet. Han förmåddes också att begära sitt avsked och gjorde detta i ett brev till konungen. Denne hade emellertid blivit underrättad om innehållet i brevet och lät detta ligga oöppnadt på sitt förmaksbord. Sedan lät han kalla Sparre, tog emot honom i sin sängkammare och hälsade honom välkommen med orden: »Det fägnar mig att se er. Jag gick just nu och tänkte på den värdige

[1] L. von Engeström. *Minnen och anteckningar.* D. I. Sthlm. 1876.

mannen, er morbror greve Tessin. Han höll otroligt av er. Minns ni hur roligt vi hade på den tiden?» Sparre blev så förtjust över konungens nådiga bemötande, att intet ord sades om avsked, och vid återgåendet genom förmaket återtog han sitt ouppbrutna brev, som konungen således aldrig fick läsa. Det var icke, tillägger minnestecknaren, för Sparres duglighet utan för hans namn, som konungen ville behålla honom i en tid, då hans majestät övergavs av så många. Efter riksdagen dimitterades han visserligen liksom de övriga riksråden, men blev satt i konungens högsta domstol.

I detta höga tribunal, vars ledamöter utgjordes av några bland landets mest framstående jurister, spelade han ej någon bemärkt roll, ty han omtalas blott sällan under de närmast följande åren, men i den omvälvning, som kom efter Gustaf III:s död, framträdde han snart åter och blev mycket uppmärksammad såsom medlem av hertigen-regentens konselj och såsom utrikesminister med den återupplivade rikskanslerstiteln. Det var Reuterholm, som sedan han fått fullständig makt över hertigen och sedan gustavianerna — Armfelt, Toll, Nordinarna, Ruuth m. fl. — blivit avlägsnade, tog initiativet till och lyckades genomdriva denna utnämning, vilken ej berättigades av den lyckliggjordes begåvning och duglighet, men så tilltalade hans fåfänga, att han ej kunde motstå frestelsen att emottaga densamma.

Följderna av detta oförsiktiga steg skulle snart visa sig. Reuterholm, som väl kände Sparres inkompetens och bristande förmåga att hävda sin ställning och som ville ha ledningen av utrikesangelägenheterna i sina egna händer, lät »gubben med peruken» eller »lilla gubben», såsom han alltid benämnde honom i samtal med andra,

fungera som dekorationsfigur, när omständigheterna så fordrade, samt handlägga mindre viktiga angelägenheter, men berövade honom allt inflytande på, ja till och med sysslande med mer maktpåliggande och betydelsefulla ärenden, såsom underhandlingar med utländska makter o. s. v. Många meddelanden härom träffas i memoarlitteraturen, och Reuterholms senaste biograf har om hans och Sparres mellanhavanden och ställning till varandra lämnat en sammanfattad redogörelse,[1] varur följande må anföras: »Reuterholms sträfvan att samla hela regeringen i sin hand måste oangenämt beröra rikskanslern, som trots sin obetydlighet hade höga tankar om sig själf och om sitt ämbetes vikt. Han hade under föregående år (1793) fått tåla, att man ställt honom utanför de viktigaste transaktionerna med Frankrike. Under 1794 fick förbehållsamheten ännu större utsträckning. Man undanhöll för honom äfven det väsentligaste af underhandlingarna med Ryssland. Reuterholm tog faktiskt hela utrikespolitiken i sina händer, och Sparre blef helt hastigt degraderad till expeditionschef samt fick finna sig i att återfå sina koncept rättade af Reuterholms hand och åtföljda af en vänlig uppmaning att vid renskrifningen ej låta 'förändra eller bortskämma' desamma. Hur lätt duperad Sparre än var, kunde han naturligtvis ej undgå att känna sig förödmjukad af ett dylikt behandlingssätt. Äfven konflikter i fråga om inrikesärendena ökade hans misstämning. Ganska betecknande är en episod under Armfeltsprocessen. Reuterholm, som höll noga uppsikt öfver att inga för hertigen eller regeringen komprometterande bref utlämnades till

[1] M. Nylund. *G. A. Reuterholm under förmyndartiden 1792—1796.* Upps. 1917.

hofrätten, hade beträffande ett dylikt tagit löfte af Sparre, att det skulle innehållas, tills vidare order gafs. Hofrätten erhöll likväl brefvet, och Sparre fick från Reuterholm mottaga en ljungande skrifvelse, fylld med de bittraste förebråelser. Olyckan måtte emellertid ej berott på Sparre, ty två dagar efteråt skref Reuterholm, att han hoppades, att Sparre bränt upp hans 'vehementa' bref. Äfven slutet på processen föranledde slitningar, eftersom Sparre fann, att Reuterholm på honom ville kasta skulden för hårdheten mot fröken Rudenschöld.»

Sedan minnestecknaren härefter erinrat om, hur Sparre även i fråga om de pommerska angelägenheterna och finansärendena blev desavouerad samt utsatt för många obehag och berövad allt inflytande, tillägger han: »Tvifvelsutan hade det varit starkt ifrågasatt att afskeda Sparre, och tämligen tydligt är, att denne, bragt till gränsen af sitt tålamod, ej skulle ha haft något direkt emot att afgå från skådebanan. Reuterholm hade dock ej alls någon längtan efter att under förmyndartiden taga hans titel, och då Sparre i hvarje konflikt till sist böjde sig för hans större intelligens och starkare vilja, hade han ingen egentlig anledning att aflägsna honom. Sparres vrede och missmod häfdes äfven så småningom alldeles af Reuterholms översvallande vänskapsbetygelser, och innan vinterns slut var han åter dennes hängifnaste och lydigaste verktyg.»

Denna karaktäristik av Fredrik Sparre, som överensstämmer med uttalanden av hertiginnan Charlotte, av Hochschild och andra memoarförfattare ävensom i brev och andra dokument o. s. v., gäller särskildt för de första åren av hans rikskanslerstid, vilka voro de oroligaste och

då han ofta gjorde sig skyldig till förlöpningar. En av de mest omtalade och för honom mest nedsättande av dessa var hans förhållande under den Armfeltska högmålsprocessen. Historien om denna torde dock vara så väl känd, att den ej behöver ånyo skildras, utan må blott beträffande Sparre erinras om, att det var särskildt hans uppträdande mot Magdalena Rudenschöld, som väckte uppseende och klander. Denna lika mycket för sin skönhet som oförsiktighet och obetänksamhet ryktbara dam hade ådragit sig Fredrik Sparres ovilja, och fastän han, när straffet för hennes andel i konspirationen avhandlades i konseljen, yrkade på detsammas skärpande med avbasning med ris — vilket som bekant ådrog honom benämningen »riskanslern» —, huvudsakligen följde Reuterholms instruktioner och till och med hoppades på hertigens bifall, är det ingalunda uteslutet, att han även ville personligen hämnas. Huruvida den vackra Magdalena ådragit sig hans förbittring därigenom att hon tillbakavisat hans kärleksförklaringar, är icke bevisadt, men med hänsyn till hans benägenhet för erotiska snedsprång ingalunda osannolikt; men däremot är det visst, att hon djupt sårat honom genom sina spefulla uttalanden om hans person. Det hade bland annat kommit till Sparres kännedom, att hon i sina brev till Armfelt hade förlöjligat honom och betecknat honom som »den lilla figuren, som högfärden nu blåst upp, men som för ett år sedan kröp för dina fötter». Även andra sarkasmer i denna brevväxling, såsom »åsnan med det stora hufvudet», »riksrofvan» o. s. v., förbittrade Sparre, och då högsta domstolens dom underställdes konseljen, nöjde han sig ej med den skärpning, som på Reuterholms initiativ beslöts, utan

yrkade beträffande Magdalena Rudenschöld på en extra ökning medelst risbastu. Genom riksdrotsens och hertig Fredriks protester avvärjdes denna gemenhet, men Sparre lär ha envist vidhållit sin mening och yrkat på åtminstone »ett par ris», och det är troligt, att han därvid ej blott ville göra sig behaglig för hertigen och Reuterholm utan även enligt L. von Engeströms utsago tillfredsställde sin egen elakhet.

Detta bestyrkes av Johan Albert Ehrenström, en av de av Reuterholms förföljelse hårdast drabbade »konspiratörerna», som beträffande Sparres roll i ris-historien efterlämnat följande berättelse:[1] »Den oförsonlige baronen var icke ännu tillfreds med det vanärande straff han i högsta domstolen utverkat emot fröken Rudenschöld och mig: han ville ännu se det skärpt med *ris* för henne, för att bringa det därhän att mitt straff skulle ökas med *spö*. En smula af skam höll honom tillbaka att själf framkomma med denna proposition, som blottade hans hjärtas hela nedrighet och hans brinnande hämndgirighet; men han fann sitt kreatur, rikskanslern baron Sparre, lika hämndgirig som han, ganska beredvillig att framträda med detta förslag. Riksdrotsen, grefve Wachtmeister, hade likväl, innan konseljen satte sig, fått anledning att misstänka detta uppsåt och hade med några ord omnämnt det såsom en horreur för hertigen af Östergötland, prins Fredrik Adolf, hvilken också var kallad till denna konselj: Denne hertig, som inom sig afskydde baron Reuterholm, var ganska nöjd med det tillfälle han fick att, appyuerad af riksdrotsen, visa sig i opposition mot baronen samt, om möjligt var, tillintetgöra hans afsikter.

[1] *Historiska anteckningar.* D. 2. Uppsala 1888.

Då nu högsta domstolens yttrande var uppläst, hvarigenom baron Armfelt, fröken Rudenschöld, jag och öfverste Aminoff voro dömda från lif, ära och gods, samt dessutom fröken och jag till schavottering, stadfästade hertigen allt detta med det tilläggning för baron Armfelt, att, som han genom sin flykt icke kunnat åtkommas, skulle i alla rikets städer, på de till offentliga bestraffningar utsedda ställen en tafla af bödeln uppsättas, innehållande hans namn *Gustaf Mauritz Magnusson*, förklarad *fridlös* öfver allt Sveriges rike och underlydande provinser. Hvad fröken Rudenschöld särskildt vidkom yttrade sig rikskanslern: 'att den *kånans* brottslighet var så stor, att det för henne bestämda straff syntes honom mycket för lindrigt, hvarför han föreslog, att det skulle ännu ökas med *ris*'. Härvid uppsteg riksdrotsen och förklarade, att det de brottsliga ådömda straff redan var så vida utöfver Sveriges lags yttersta stränghet, att om det skulle än mera skärpas han icke kunde bibehålla det honom nådigst anförtrodda ämbete. Hertig Fredrik ogillade med uttryck af ovilja det gjorda förslaget, och hertig Carl själf, som icke var förut prevenerad om Reuterholms svarta afsikt, emedan man ville tillrycka sig hans bifall genom surprise, besvarade den gjorda framställningen med orden: *Fy, fy;* men rikskanslern, som icke ville öfvergifva sin tanke, tillade: 'min mening var *blott några par*'. Icke dess mindre och äfven med denna inskränkning förkastades det Reuterholmska förslaget, och proponenten fick sedermera, så länge han lefde, draga omkring med sig den af allmänheten honom gifna titel af *ris*-kansler samt utmärktes dessutom af de orden: *blott några par*. Sedan denna proposition så-

lunda misslyckats, kunde hufvudföremålet för densamma, nämligen att tilldela mig *spö*, icke heller vinnas, hvaröfver såväl baron Reuterholm som *ris*-kanslern kände en ganska djup förtrytelse. I denna konselj förskonades fröken Rudenschöld till lifvet, men skulle efter lidet schavotteringsstraff hållas sin öfriga lifstid på spinnhuset. Dödsdomen öfver mig fastställdes. Aminoff benådades till lifvet, men skulle, med förlust af ära och egendom, förskickas i lifstids fängelse till Carlstens fästning.»

Om Sparre hade trott, att han genom sitt handlingssätt, vilket dock av Hochschild, som stod Sparre nära, framställes i en mycket mildare dager och uteslutande tillskrives Reuterholms inflytande, skulle vinna gillande och erkännande, då misstog han sig högeligen. Han fick tvärtom i rikt mått erfara motsatsen. Av sin temperamentsfulla gemål erhöll han sålunda ett par kraftiga örfilar, hans redan förut ringa anseende i de högre samhällskretsarna minskades ytterligare, i huvudstadens bredare lager blev han föremål för hån och smädelser, och så hade han grämelsen se, hur Reuterholm med sin vanliga falskhet sköt ifrån sig ansvaret för den ifrågasatta risbastun och hur han för hertiginnan Charlotte och prinsessan Sofia Albertina framställde sig så som den, vilken gjort allt för att mildra domen över den olyckliga Magdalena.

Under de jämförelsevis lugna år, som följde efter den Armfeltska processen och under vilken Reuterholm befäste sitt välde, hade även Sparre lugnare dagar. Dock fick han tidt och ofta pröva på nya förödmjukelser genom »storvisirens» ingripande i hans ämbetsutövning och genom de hänsynslösa utbrotten av hans härsk-

lystnad och dåliga lynne. Många förargelser bereddes honom också genom hans underordnades i utrikesexpeditionen bristande respekt och mer eller mindre öppet bedrivna förlöjligande av hans person. Bland de unga tjänstemännen i nämnda expedition eller i kabinettet för utrikes brevväxlingen var den kvicke baron Hans Hierta, vilken om några år väckte stort uppseende genom sin avsägelse av adelskapet och längre fram blev ryktbar som Hans Järta och en av 1809 års män. »Han brydde», såsom det står i en minnesteckning, »udden av sina infall på Sparres hjärnsten» och diktade spydiga epigram om hans excellens. Ett av dessa av samtiden högt uppskattade snillefoster åskådliggör författarens intryck, sedan han fått se sin höge chef i Oeil de Boeuf, och lyder sålunda:

Ej något är, som ej kan fela,
Melanderhjelm uti mathesen svär,
Att i en del ej finnas kan det hela;
Men vi i Oeil de Boeuf dock se vår rikskansler.

En annan gång, då Hierta anmodades att göra ett äreminne över Carl Gustaf Tessin, tillmötesgick han framställningen med följande impromptu:

Visst uti något vittert gille,
Tessin jag gärna prisa ville,
Men huru komma där ifrån
Hans stenstil och hans fosterson?

Fredrik Sparre torde emellertid ha tagit dessa och många andra elakheter, om de nu kommo till hans öron, med jämnmod. Hans biografer berätta visserligen, att han var ganska lättretad och ofta gav luft

åt sin vrede; men han ägde även förmågan att i sin stora egenkärlek ej lägga märke till världens ondska och att göra sig okänslig för obehag, och blevo dessa för svåra, kunde han ju draga sig tillbaka till Åkerö och återvinna jämvikten i landtlivets lugn. Av detta blev han för övrigt hänvisad att emellanåt mot sin vilja njuta, såsom på sommaren 1796, då han efter att ha dummat sig i några diplomatiska underhandlingar och efter en häftig konflikt med Reuterholm fick ledighet på obestämd tid och förständigades att begiva sig till landet. Den 10:de juni anträdde han färden, troligen till belåtenhet för många, men isynnerhet för Reuterholm. I ett brev till Claës Fleming, som var kusin till Sparres fru, skrev sålunda denne den 9 juni: »Lilla gubben reser ändtligen i morgon afton, och sedan råder jag varken dig eller någon annan att våga nalkas kusin Siri på skotthåll». Detta tyder på, att Sparre hade att vänta ett varmt emottagande av sin maka. Han torde dock ha funnit trevnad i landtlivet, ty även om samvaron med hans Siri emellanåt var mindre harmonisk, fanns det väl på Åkerö ingen mer än hon, som gjorde honom makten stridig och betvivlade hans förträfflighet. Han kunde ägna sig åt familjelivet, med intresse följa sin lille förhoppningsfulle sons uppfostran och utveckling och sällskapa med hans informator abbé de Malignicourt[1], vilken anländt till Sverige några år förut och som, då han vistades i

[1] En fransk emigrant, som i Åkeröbeskrivningen i O. ENEROTHS *Herrgårdar i Södermanland* kallas Pême de la Martincourt. Under sin vistelse på Åkerö anlade han genom den vackra parken en väg, som ännu i dag kallas »Abbéns väg» och som förde till »Abbéns udde» vid sjön Yngaren.

Stockholm, av Reuterholm användes för att vederlägga i utlandet offentliggjorda ogynnsamma uttalanden om Sverige och om förmyndarregeringen. Säkerligen fann hans excellens även denna gång, liksom under många föregående uppehåll på gården, förströelse i att fördjupa sig i minnena från det förflutna och av sin älskade och beundrade morbroder och fosterfader Carl Gustaf Tessin. Direkta påminnelser om denne hade han i det vackra lösöre, som han i arv bekommit efter honom, och i hans dagbok, som omfattande ett flertal volymer ännu i dag förvaras på gården. Där finns även en tavla, som belyser den beundran, Sparre hyste för sin lysande frände, och den vördnad, nästan dyrkan, han ägnade hans minne. Tavlan, som är målad av Elias Martin, föreställer »Sparre och hans döttrar invid Tessins byst». Något årtal för dess tillkomst är ej angivet, men det kan troligen bestämmas till början av 1780-talet eller före Sparres andra äktenskap. Hans andra fru är nämligen ej med på bilden, och de båda unga flickorna, som åhöra det lovtal eller äreminne, vilket hans excellens uppläser, äro hans två döttrar i första giftet och befinna sig att döma av utseende och dräkter i ungdomens vår.

För övrigt är det sannolikt, att Sparre använde sin tvungna tjänstledighet till vittra idrotter och kanske följde den beundrade morbroderns exempel och övade sig i stenstil. Denna diktart stod emellertid i slutet av århundradet ej så högt i kurs som på den tiden, då Tessin i sin tillbakadragenhet på Åkerö ansträngde sig för att i korta men kärnfulla satser celebrera både levande och döda. Några resultat av Sparres litterära verksamhet ha emellertid ej blivit bevarade, utom den

svenska medaljhistoria, som han på uppdrag av Gustaf III utarbetade. Att han i alla fall var ledamot av Vitterhets-, Vetenskaps- och Konstakademierna, kunde ju bero därpå att han för dessa samfunds verksamhet ägde både förståelse och intresse, varom också Schröderheims i det föregående anförda uttalande bär vittnesbörd; men det kunde även ha berott därpå, att på den tiden excellenser och »rikets herrar» voro så godt som självskrivna medlemmar av våra akademier. Sparre var till och med ifrågasatt att bli »en af de aderton i Svenska akademien». Det var år 1794, då ej mindre än tre platser blevo lediga, nämligen efter den den 15:de februari avlidne biskop Celsius, den den 24:de april likaledes avlidne greve Axel von Fersen och efter den ur akademien till följd av högmålsprocessen uteslutne Armfelt. Sparre fick en röst efter Celsius och en röst efter Fersen och kom sålunda i hopplös minoritet, men befann sig i samma belägenhet som Reuterholm, vilken också föll igenom efter att ha erhållit en röst efter Celsius och två röster efter Fersen. Följden blev också den att Sparre med liv och lust delade Reuterholms förbittring mot akademien och var en av dem, som ivrigast deltog i förföljelsen mot densamma och verkade för dess mångomtalade och år 1795 iscensatta upplösning [1].

Sparres semester eller snarare förvisning till Åkerö varade några månader, men efter Gustaf IV Adolfs tronbestigning och Reuterholms fall återkallades han och insattes ånyo i sitt ämbete. Hertiginnan Charlotte skriver i sin dagbok, att detta kom oväntadt och väckte

[1] G. Ljunggren. *Svenska akademiens historia 1786—1886.* D. I. Sthlm 1886.

förvåning, men antagligen berodde därpå att konungen hyste vänskap för sin forne guvernör eller därpå att det var Reuterholm, som skickat bort honom. Anledningen var kanske också den att h. m:t ej visste vem han skulle välja i hans ställe. Riksrådet Ramel lär ha varit erbjuden att bli rikskansler, men hade avböjt anbudet. Hertiginnan tillägger, att Sparres återkomst ej hälsades med någon förtjusning och att man befarade, att han med sin falskhet och högfärd skulle i den nya konseljen förstöra alltsammans. Dessa farhågor voro emellertid ogrundade; Sparre fick intet inflytande, och för övrigt nedlade han redan följande år sitt ämbete. I samband härmed hade han glädjen att bliva upphöjd i grevligt stånd. Även i andra avseenden skedde hans avsked i både smickrande och förmånliga former. Gustaf IV Adolf visade honom mycken nåd, och Hochschild berättar, hur h. m:t med mycken rörelse och under tårar läste hans avskedsansökan. Vid det definitiva avskedet den 20 december 1798 erhöll han av konungen en gulddosa med hans porträtt, omgivet av diamanter och värd över 2,000 rdr. Han fick även 4,166 rdr. 32 sk. i pension samt 7,000 rdr. för att betala sina skulder. Han avgick också från sin befattning som överstemarskalk hos änkedrottning Sofia Magdalena, vartill han hade utnämnts strax efter Gustaf III:s död.

Härmed var Fredrik Sparres roll i det offentliga avslutad, och han omtalas också under de återstående åren av sin levnad såsom publik person endast vid de tillfällen, då han på grund av sin höga rang kallades att fungera, såsom vid kronprinsen Gustafs födelse år 1799 och vid Gustaf IV Adolfs kröning vid riksdagen

i Norrköping år 1800. Då hade han definitivt flyttat från Stockholm och med sitt stora hushåll blivit mantals- och kyrkoskriven i Bettna socken. Under de föregående decennierna var han skriven i Stockholm, där han i olikhet med flertalet av de övriga riksråden och deras vederlikar dock ej var husägare utan hyrde de bostadslägenheter, han behövde, och förde en ganska ambulatorisk tillvaro. Sålunda bodde han år 1770 i det stora, i kvarteret Björn och mellan Lilla Vattugatan och Karduansmakaregatan belägna hus, som nu har adressnumren 19 A och B vid den förra och 8 A och B vid den senare och som ägdes av excellensen greve P. De la Gardie och sedermera kallats Rudbeckska huset samt ännu i dag finns kvar, fastän mycket förfallet och vanvårdadt. Han innehade någon av våningarna åt Lilla Vattugatan. Tio år senare hade han flyttat till nr 14 i kvarteret Hästskon eller nr 22 vid Hamngatan och förde tydligen där mycket stort hus, ty den år 1770 av blott två lakejer bestående tjänstepersonalen hade nu ökats med en lakej, tre drängar och en kusk samt kammarjungfru, husjungfru och fem pigor. Sedan han blivit riksråd, behövde han större utrymme och en förnämligare bostad och hyrde därför en av de stora våningarna i Dævelska huset i hörnet av Fredsgatan och Malmtorgsgatan, vilket länge under 1800-talet kallades Palinska huset och som ännu finnes kvar, fastän förändradt och ombyggdt.

Bland Sparres i Riksarkivet förvarade papper finnas flera planritningar över nyssnämnda våning. Denna bestod av tolv större och mindre rum samt erbjöd utan tvivel icke blott stort utrymme och bekvämlighet utan även trevnad. Från det stora, 14 alnar långa och 10

alnar breda förmaket, i hörnet vid nämnda gator, hade man vidsträckt utsikt över Gustaf Adolfs torg och Norrström, och åt Fredsgatan bildade den stora matsalen samt flera gemak och kammare en lång svit av rum med säkerligen elegant och hemtrevlig inredning.

Efter några år flyttade emellertid Sparre förmodligen av sparsamhet eller därför att hans affärsställning blivit bekymmersam till huset N:o 18 vid Regeringsgatan, som då ägdes av den framstående konstnären Louis-Adrien Masreliez och i slutet av århundradet förvärvades av den för sin skönhet och sitt lättfärdiga leverne bekanta mamsell Slottsberg. När han slutligen blivit rikskansler, tog han i besittning sin boställsvåning i det Fersenska huset vid Blasieholmstorg (N:o 8), som av Gustaf III år 1787 hade inköpts från överhovjägmästaren greve Carl Reinhold von Fersens arvingar till residens åt kanslipresidenterna och som alltsedan användts till utrikesministerhotell. Där efterträdde Sparre greve Johan Gabriel Oxenstierna och fick disponera de möbler och det övriga bohag, som hade tillhört kanslipresidenten greve Creutz och av Gustaf III inköpts för kronans räkning. Han förde stort hus och utövade det representativa värdskap, som följde med hans ställning. I memoarlitteraturen träffas härom en och annan anteckning. Sålunda berättar Axel von Fersen i sin förutnämnda dagbok, hur Sparre den 13 november 1794 eller strax efter Fersens återkomst från sin fleråriga vistelse utomlands gav en magnifik middag för honom och andra gäster. Den serverades med Creutz' vapenprydda servis, vilket hos Fersen väckte »en vemodig påminnelse om den förre ägaren och om mycket annat, som han evigt skulle sakna».

FREDRIK SPARRE OCH HANS DÖTTRAR VID TESSINS BYST.
Efter original av Elias Martin, tillhörigt ingenjör G. Enderlein, Åkerö.

Jämte de officiella bjudningarna höll Sparre ofta gästabud för släkt och vänner. Han var road av sällskaps- och umgängesliv, och av hans anteckningar framgår, att han under helgerna och isynnerhet under jularna samt med anledning av glädjande tilldragelser inom familjen var älskvärd och frikostig och såväl i Stockholm som på Åkerö upprätthöll den gamla svenska gästfrihetens traditioner. I hans papper träffas utförliga redogörelser för de talrika julklappar, han på julaftnarna utdelade, vare sig nu julfirandet ägde rum hos honom eller den närmaste släkten. Man tycks nämligen ha växlat om och samlats än hos Carl Sparres, än hos Fersens, än hos Meijerfelts o. s. v., men städse nämnas »de tre gracerna» som närvarande, förhöjande julglädjen med sin skönhet, sin elegans och sin spirituella, kanske ibland litet vågade konversation. Bland Sparres papper finnas även anteckningar om de herrar och damer, som voro inbjudna att fungera som faddrar, då han på gamla dagar fick njuta av fadersglädjen och i samband med döpelseakterna höll gästabud. Jämte lilla Gustaf, vars födelse och dop förut omtalats, skänkte friherrinnan Siri sin åldrige make två döttrar, nämligen Ottiliana Catharina Mathilda, född den 9 februari 1793, och Stanislava Charlotta Augusta, född den 7 augusti 1794. Vid den förstnämndas dop, vilket förrättades i Stockholm, voro som faddrar inbjudna överståthållaren baron H. H. von Essen, riksråden greve Bunge och baron Emanuel De Geer, översten baron Fredrik Fleming, hovmarskalken baron David Stierncrona, överstelöjtnanten baron Casper Wrede och översten baron H. G. Gyllengranat samt grevinnorna von Höpken och Adelsvärd, födda von Fersen,

Bunge, f. Wrede, Ehrensvärd, f. Sparre, och Bonde, f. Fleming, fröken Anna Stina Wrede och m:lle Charlotta Elisabeth Arfwedson. Den sistnämnda kunde sägas utgöra det borgerliga inslaget i det förnäma sällskapet, men var eller blev med detsamma likställd i såväl ekonomiskt som socialt hänseende. Hon var nämligen dotter till en av den s. k. Skeppsbroadelns förnämsta medlemmar, chefen för det högt ansedda handelshuset Tottie & Arfwedson, kommerserådet Carl Christoffer Arfwedson och Catharina Charlotta von Langenberg och ingick år 1797 äktenskap med den ovannämnda baron Casper Wrede, för att efter skilsmässa från honom år 1810 gifta om sig med fältmarskalken och riksståthållaren i Norge, greve Carl Mörner af Tuna.

Sparres yngsta dotter döptes på Åkerö redan dagen efter sin födelse den 8 augusti 1794. De inbjudna faddrarna voro riksmarskalken, greve Göran Gyllenstierna och hans maka, f. Ribbing, excellensen Reuterholm, hovmarskalkinnan Lena Hamilton, f. Wrangel, överstarna Otto Wrede och Claës Fleming, ovannämnda friherrinna Wrede, f. Arfwedson, och fröken Ottiliana Wrede; men då dessa blivit hindrade att infinna sig, fungerade i deras ställe några av grannarna på herrgårdarna i trakten, nämligen assessorskan v. Ehrenheim, f. Montgomery, på Broby, kammarherren, baron Rosenhane på Torp, generalmajoren, baron Olof Tilas på Harlinge och hans friherrinna, f. Adlersparre, ävensom Ebba Sparre, baron C. R. Wrangel och svenska ministern i Köpenhamn baron d'Albedyhll.

Även efter den definitiva bosättningen på Åkerö och under de sista åren av sin levnad torde Fredrik Sparre ha utövat den gästfrihet, som överensstämde med såväl

hans egen håg som hans framskjutna samhällsställning. Därom vittnar den talrika tjänstepersonalen, som t. ex. år 1800 enligt Bettna sockens husförhörsbok bestod av fem jungfrur och nio pigor, tre lakejer och tolv drängar samt trädgårdsmästare. De många drängarna och pigorna hade väl sin huvudsakliga verksamhet utomhus, medan lakejerna och jungfrurna räckte till för sysslorna inomhus både i vardagslag och då herrskapet hade främmande. Om dettas sammansättning ha inga uppgifter anträffats. Excellensens förut så flitiga penna hade tydligen tröttnat, ty några anteckningar om umgänget på Åkerö under hans sista levnadsår finnas ej bland hans papper. Man kan dock antaga, att de tre gracerna allt fortfarande då och då gladde honom med besök, ty de befunno sig ännu vid full vigör, och för övrigt utgjordes väl umgänget mest av de förutnämnda grannarna på herrgårdarna vid Yngaren och av fränder och vänner på övriga sörmländska herresäten. Det är också troligt att Sparre med de sina gjorde gästbesök på dessa och enligt tidens sed färdades med spann och i sjuglasvagn; men han var nu gammal vorden, och det är troligare, att han föredrog att i lugn och ro vistas på Åkerö. Han behövde ej sakna sysselsättning. Lät han tankarna gå tillbaka till det förflutna, fattades ingalunda minnen både för glädje och grämelse, men med den belåtenhet med sig själv, som han förmodligen in i det sista bevarade, kan man antaga, att han mer uppehöll sig vid de förra än de sistnämnda. Särskildt kan man tänka sig, att han ogärna dröjde vid hågkomsterna från de första åren av 1780-talet, då han var en nitisk medlem av de med mysticism och andeframkallningar sysslande sällskapen Metatron och

Helenebröderna och lät dupera sig av sådana filurer som Björnram och Ulfvenclou samt knöt de intima förbindelserna med Reuterholm. Vidare hade han att tänka på ordnandet av sin ekonomi och att sörja för sin gemåls och barnens framtid. De möjligheter, som härför funnos, har det emellertid visat sig vara svårt att lära känna och bedöma. Någon bouppteckning efter honom tycks nämligen ej ha blivit bevarad, och man vet därför ej hur den ekonomiska ställningen var vid hans frånfälle. Däremot vet man, att han under det sista decenniet av sitt liv var skuldsatt. Förut har omtalats, hur han vid sitt avskedstagande som rikskansler av Gustaf IV Adolf erhöll 7,000 rdr för att betala sin skuld; men enligt Hochschild uppgick denna till 10,000 rdr. Däri torde ha ingått det belopp av 2,000 rdr, som han lånat av Svenska Akademien och som han hoppades slippa betala, men för vilka han år 1796, blivit krävd. Vid arvskiftet efter hans första fru, fingo hans båda döttrar med henne Ulla och Ebba sina andelar i förmögenheten, vilka väl huvudsakligen voro placerade i Åkerö och vid Sparres död antagligen i behåll för Ebba och för Ullas barn. Sparres egen andel torde däremot ha minskats, eftersom han vid slutet av 1790-talet och fastän han hade haft goda inkomster av sina ämbeten hade skulder. Man kan dock antaga att boutredningen efter honom utföll så, att tillgångarna överstego skulderna och att hans andra maka och de minderåriga barnen ej blevo blottställda på existensmedel.

Fredrik Sparre avled till följd av ett slaganfall den 30 januari 1803 på Åkerö och fick sitt sista vilorum i Sparregraven i Bettna kyrka. Jordfästningen förrättades

antagligen av f. d. huspredikanten hos landshövdingskan Cedercreutz, regementspastorn Johan Christian Strand, vilken blivit kyrkoherde i församlingen efter den i det föregående omnämnda år 1787 avlidne Carl Ambrosius Vidberg. Något begravningstal eller likpredikan finns ej bevarad; men man kan ej betvivla, att jordfästningsförrättaren enligt tidens sed skänkte den bortgångne allt det erkännande, som hans höga samhällsställning fordrade, och även prisade hans goda personliga egenskaper. Eftervärlden har givit rättvisa åt dessa, men även fäst uppmärksamheten på de dåliga och mindre tilltalande och överhuvud fällt omilda omdömen om Sparre både som statsman och människa. Måhända kommer den av hans många minnestecknare[1] sanningen närmast, som i den gamla serien av *Biografiskt Lexikon* några få decennier efter hans frånfälle och medan minnet av hans verksamhet och personlighet ännu voro levande sammanfattade sitt omdöme sålunda: »Sparres roll under förmyndarregeringen utsatte honom för de ogynnsamma omdömen, som drabbat dess mer framträdande personer öfverhufvud. I självfva verket var han vida bättre än sitt rykte. Han var en rättrådig, plikttrogen och arbetsam man, men något pedantisk och omständlig. Dock saknade han nödig självständighet och skarpare omdöme. Hans olycka var att han ställdes på högre poster, än hans förmåga berättigade till. Han hade ärft sin morbroders litterära intressen och ägde grundlig bildning, ehuru hans stil var tung och otymplig. Hans bästa eftermäle är dock hans intresse för lärdom och vetenskapernas förkofran samt för den allmänna folkbildningens höjande.»

[1] Signaturen W-N (domprosten P. Wieselgren).

Efter några erinringar om Sparres förhållande till Reuterholm samt uppträdande under Armfeltska processen och mot fröken Rudenschöld m. m. tillägger minnestecknaren: Att skymma Sparres förtjänst bidrog äfven hans lilla kroppsgestalt och hans stora hufvud, som var mer än dubbelt så stort för den kropp, af hvilken det uppbars; men ett misstag är hvad E. M. Arndt anför i *Schwedische Geschichte*, att han hade en »*bucklichte Missgestalt.*» — Att Fredrik Sparre var liten till växten, framgår av det säkerligen av stor likhet kännetecknade och som konstverk utmärkta porträtt, vilket Alexander Roslin målade under sin vistelse i Sverige åren 1774—1775. Någon ovanligare storlek hos huvudet ser man emellertid ej och ej heller den ofta omtalade kolossala lockperuken. Det senare kan dock bero därpå, att Sparre, som vid porträttets utförande var blott några och fyrtio år gammal, först vid högre ålder lade sig till med denna prydnad. Bilden är emellertid av mycket stort intresse; den berömde mästaren har alldeles förträffligt återgivit ej blott Sparres yttre utan även i ansiktsuttrycket och blicken belyst hans av intelligens och vakenhet, ja till och med knipslughet utmärkta själsliv.

Till fullständigande av de förut lämnade meddelandena om Fredrik Sparres maka och barn må nämnas, att den förstnämnda överlevde honom i nära tre decennier och avled på Åkerö den 12 september 1828. Dödsfallet tycks ha kommit ganska oväntadt, ty professor J. H. Schröder, som vid ifrågavarande tid vistades som gäst på Torp, berättar i ett brev till hennes i det föregående nämnda kusin, numera excellensen Claës Fleming, att Torpsocieteten den 15 september

skulle fara till middag på Åkerö, men fick återbud med anledning av riksrådinnans några dagar förut timade frånfälle. Hon hade emellertid en längre tid varit krasslig samt sörjt mycket över sin yngsta dotters frånfälle föregående år och den sista tiden ej talat om annat än sin egen snart förestående bortgång.

Sparres i det föregående ofta nämnda dotter Ebba hade under faderns livstid ej velat antaga något av de giftermålsanbud, som hon antagligen emottagit, men ett halvt år efter hans död och vid nära fyrtio års ålder ingick hon äktenskap med dåvarande lagmannen, sedermera hovmarskalken Fredrik Fabian Montgomery, vilken genom köp blev ägare av Åkerö. I makarnas äktenskap föddes sonen Fredrik Wilhelm August, som avled redan vid sex års ålder 1810. Montgomery dog på Åkerö år 1831 och hans maka i Nyköping år 1837. Redan före mannens död hade Åkerö försålts till direktören för Ostindiska kompaniet Carl Abraham Arfwedson, vilken lämnade detsamma i arv åt sin dotterdotter Maria Theresina Cederström, gift med överstelöjtnanten friherre Sten Erik Gabriel Leijonhufvud. Denne försålde Åkerö år 1900 till ingenjören G. F. Enderlein, vars son ingenjör Gunnar Enderlein nu är dess innehavare. Trots de många ägareskiftena under det senaste seklet finnas ännu många minnen kvar från den Tessin-Sparreska tiden, och särskildt må nämnas praktrummen i nedre våningen med deras vackra inredning och utstyrsel från rokokons lysande tidevarv.

Av Fredrik Sparres barn i andra äktenskapet blev sonen Gustaf redan vid nio års ålder eller år 1796 »verklig» kammarjunkare hos Gustaf IV Adolf. Efter fullbordade studier för abbé Malignicourt och andra

informatorer samt vid Uppsala universitet ingick han i k. kansliet och blev 1810 kanslist. Redan följande år den 7 februari avled han emellertid å Serafimerlasarettet, till följd av ett pistolskott, varmed han den 21 januari nära Hagalund utanför Norrtull försökt beröva sig själv livet. Om anledningen till denna förtvivlade gärning föreligga ej några upplysningar. Han dog ogift och var den siste på svärdssidan av den av fadern stiftade grevliga ätten Sparre (N:o 111).

Ottiliana Catharina Mathilda, den äldsta av rikskanslerens döttrar i andra giftet, blev hovfröken hos änkedrottning Sofia Magdalena. År 1816 ingick hon äktenskap med kammarherren, greve Lorentz Johan Creutz; denne avled 1843, men själv levde hon ända till 1874.

Hennes yngre syster Stanislava Charlotta Augusta avled, som förut nämnts, ogift och i Nyköping, år 1827.

Sparres dotterdotter Anna Margareta Wrangel avled ogift på Åkerö år 1812. Hennes äldre syster Christina Charlotta ingick år 1827 på Lagerlunda i Östergötland äktenskap med den förutnämnde landshövding Fabian Ulfsparre i hans tredje gifte.

EN GAMMAL GUSTAVIANS UNGDOMSBEDRIFTER

I DEN skog- och sjörika trakt, som bildar sydöstra delen av Sköllersta härad i Närke, ligger Boo fideikommiss, sedan början av 1700-talet tillhörigt friherrliga ätten Hamilton af Hageby. Omfattande omkring 33,000 tunnland i Boo och angränsande socknar, är egendomen en av de största av fideikommissnatur i mellersta Sverige, men även från andra synpunkter ett av våra märkligaste herresäten. Dess historia är nämligen intimt förbunden med nyssnämnda förnämliga släkt, som under tidernas lopp skänkt vårt land många framstående män, och på det nuvarande slottet, som i slutet av 1870- och början av 1880-talet uppfördes i stället för den gamla, år 1876 rivna manbyggnaden, förvaras rika och från såväl konst- som personhistoriska synpunkter intressanta samlingar.

Vid midten av 1600-talet innehades några gårdar och hemman, vilka nu ingå i Boo gods, av greve Gustaf Horn af Björneborg, den från trettioåriga kriget ryktbare fältherren. Den största av dessa gårdar bar namnet Boholm och ärvdes jämte de övriga av Horns dotterdotter Anna Cruus af Gudhem, vilken var gift med k. rådet och presidenten, friherre Claës Hermansson Fleming af Liebelitz samt hovmästarinna hos drottning Ulrika Eleonora d. ä. I reduktionen var det nära att hon blivit berövad Boohemmanen, som i de äldsta jorde-

böckerna äro antecknade dels som frälse, dels som kronoegendom, men genom byte lyckades hon stanna i besittning av sexton ibland dem, och dessa ärvdes vid hennes död år 1692 av hennes yngsta dotter Anna Fleming. Denna, som var född 1682 och kammarfröken hos änkedrottning Hedvig Eleonora, ingick år 1722 äktenskap med dåvarande generalen, sedermera fältmarskalken friherre Hugo Johan Hamilton af Hageby. Född år 1668, var han son av den på 1650-talet till Sverige inkomne Malcolm Hamilton, vilken tillhörde den gamla förnämliga skottsk-irländska släkten Hamilton och med tiden avancerade till generalmajor och landshövding i Västerbotten samt år 1680 erhöll svensk friherrlig värdighet. Han var gift med Catharina Makeleer, dotter av den rike, till Göteborg från Skottland inflyttade köpmannen Johan Makeleer eller Maclean, och erhöll med henne Hageby, Råda och Hökälla m. fl. gårdar i Västergötland. Hugo Johan, makarnas äldste son, ägnade sig åt krigaryrket, blev fältväbel vid Älvsborgs regemente samt fänrik där och sedan vid Livgardet; men begav sig efter några år i likhet med många andra unga svenska officerare utomlands för att först under franska och sedan under Vilhelms av Oranien fanor i Flandern pröva krigslyckan och fältlivets vedermödor. Efter hemkomsten befordrades han till löjtnant och var vid det stora nordiska krigets utbrott år 1700 överstelöjtnant vid Livdragonerna. Året förut hade han i den kungliga familjens närvaro firat bröllop med sin första fru, Eva Catharina Falkenberg, som var dotter av landshövdingen Henrik Falkenberg af Trystorp och hans andra hustru, Christina Maria Kruse af Kajballa.

Hugo Johan Hamilton erhöll snart många tillfällen att visa de färdigheter i krigiska värv, som han hade förvärvat i Flandern under Vaubans och Vilhelms av Oranien befäl. Under segerloppet från Narva till Poltava var han ständigt med och utmärkte sig som en av den svenske hjältekonungens tappraste och dugligaste officerare. Vid Narva, Clissov, Frauenstadt o. s. v. bidrog han väsentligt till de vunna framgångarna, men efter nederlaget vid Poltava föll han i rysk fångenskap och måste deltaga i tsar Peters segerintåg i Moskva och fördes sedan till Kasan. Först efter fredsslutet fick han återvända till fosterlandet. Han var en allt för betydande person för att tsaren så länge kriget varade skulle låta honom återfå friheten. Efter hemkomsten blev Hamilton, som redan 1708 blivit generalmajor, general och överste för Östgöta kavalleri. År 1734 utnämndes han till fältmarskalk. När han ingick sitt andra äktenskap, hade han i många år varit änkling. Hans första fru avled nämligen år 1707 i Stettin, dit hon på hemfärd till Sverige hade anländt efter några månaders vistelse hos sin make i de svenska lägren i Sachsen. Med henne hade han den år 1705 födde sonen Carl Fredrik, som med tiden blev hovmarskalk och innehavare av Boo, vilket hans fader och styvmoder år 1735 gjorde till fideikommiss för honom och hans efterkommande.

Fastän Hugo Johan Hamilton mest bodde på sitt översteboställe Tuna i Östergötland, ägnade han sig med stort intresse åt vården av Boo och sina övriga egendomar samt utvidgade det förstnämnda genom köp av angränsande gårdar och hemman. Han avled 1748 och efterlämnade en betydande förmögenhet, bestående

jämte Boo av det vackra Hedenlunda i Vadsbro socken i Södermanland, Nynäs i Ekeby socken i Närke, Ryningska palatset och malmgården Zinkensdamm i Stockholm o. s. v. Kvarlåtenskapen delades mellan hans andra fru, vilken avled 1758, och den ovannämnda sonen Carl Fredrik Hamilton, som då var kammarherre och vid sin död 1753 hade avancerat till hovmarskalk. Genom sitt första gifte år 1732 med grevinnan Christina Anna Brahe erhöll han Bogesund i Roslagen samt Östanå och Västanå i Småland. Änkling 1739 ingick han fem år senare nytt äktenskap med friherrinnan Helena Magdalena Wrangel af Adinal. I bägge äktenskapen föddes flera barn, av vilka äldste sonen i första giftet, den år 1734 födde Johan Abraham blev innehavare av Boo fideikommiss och med tiden generalmajor och landshövding först i Stora Kopparbergs och sedan i Örebro län. Han var först gift med Anna Margareta Wrangel af Sauss och sedan med Catharina Adelheim, men då han endast efterlämnade en dotter (av andra giftet), övergick Boo vid hans död 1795 till hans näst äldste broder, landshövdingen i Jönköpings län och överkammarherren Fredrik Ulrik Hamilton. Vid dennes död 1797 blev hans äldste son med grevinnan Hedvig Maria Taube, dåvarande landshövdingen, sedermera överstekammarherren Carl Didrik Hamilton fideikommissarie till Boo.

De nyss anförda titlarna bära vittnesbörd om att Carl Didrik Hamilton hann högt på den sociala rangskalan. Fastän han därför utan tvivel i främsta rummet hade att tacka sin börd och sina släktrelationer även som tidigt vunnen gunst hos Gustaf III, kunde han även för framgångarna åberopa förtjänstfull verksamhet

både i militära och civila värv. Under kriget i Finland utmärkte han sig såsom adjutant hos Gustaf III för nit och plikttrohet och vann snabba befordringar, och vid blott trettio års ålder och som överstelöjtnant vid Livhusarerna blev han år 1796 landshövding i Örebro län. Från denna befattning tog han avsked år 1801 för att vid sidan av skötseln av Boo ägna sig åt hovtjänsten och slutligen som överstekammarherre hos Carl XIII näst riksmarskalken under några år fungera som högste hovchef. På gamla dagar — han avled först 1848 — var han uppmärksammad såsom en av de få kvarlevande av Gustaf III:s samtida, vilka hade stått konungen nära. Till denna uppmärksamhet bidrog hans år 1836 av trycket utgivna *Strödda anteckningar av en gammal gustavian*, vilka ännu i dag kunna läsas med intresse och behållning, särskildt för meddelandena om Gustaf III:s personlighet och förhållande under kriget mot Ryssland och de kritiska åren 1788—1792. I dessa anteckningar har Hamilton även skildrat den resa, han för hälsans vård och för att förkovra sina militära insikter företog till Spaa och Aachen åren 1782—1793, och de upplevelser, han i samband härmed gjorde i Danmark, Tyskland, Nederländerna och England. En fullständigare och intimare kännedom om allt detta får man emellertid i den samling brev från honom till hans fader, vilken förvaras i arkivet på Boo.

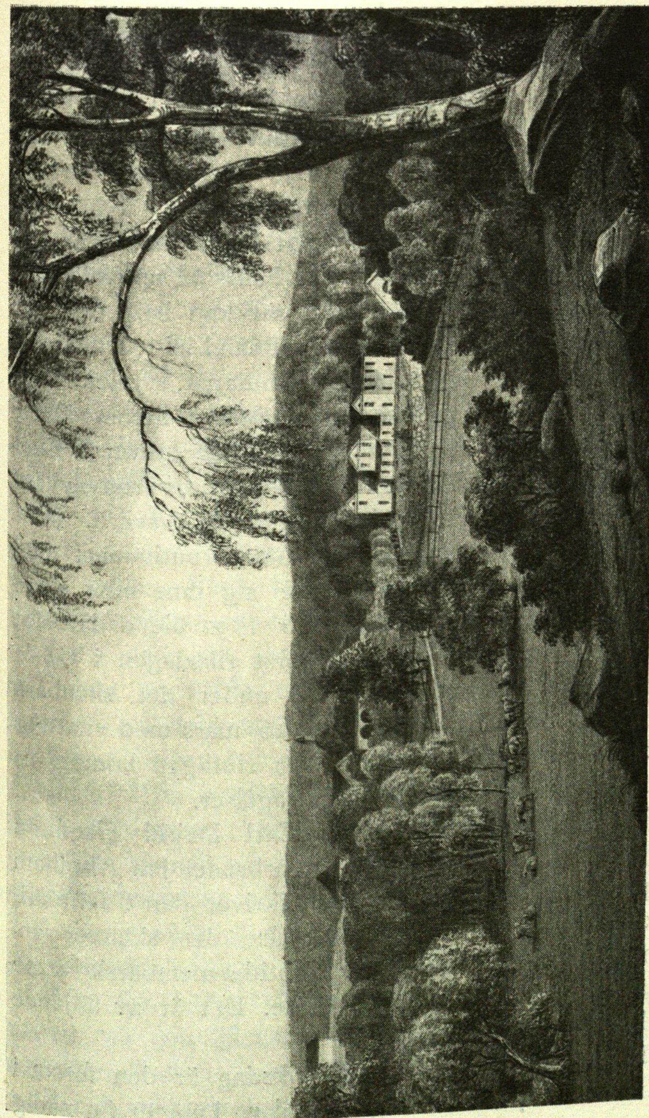
Det första brevet är skrivet den 1 maj 1788. Carl Didrik Hamilton befann sig då i Stockholm, där mycken oro och stor spänning rådde med anledning av krigsutbrottet med Ryssland och många rykten cirkulerade om vad som försiggick i Finland. »Ändtligen är kärran

i lorten», skref Carl Didrik; »kejsarinnan har tagit misstankar af vår sjörustning samt af en brigad landtrupper, som i Finland uppsättas till 3,000 man stark, hvilken skall utgöras af hvarje bonde i stället för den kår jägare, de förut varit skyldiga hålla. Otto Klingspor har blifvit öfverstelöjtnant vid denna kår eller dess chef, ty Hastfehr, som är chefen, är tillika brigadchef för finska infanteriet. Detta har verkat att kejsarinnan har armerat 40 stycken galèrer samt låter manskap marschera. Tvänne kurirer ha kommit och medfört de bekymmersammaste tidningar. Konungen, beständigt på Haga, skall vara obeskrifligt orolig, och major Morian, som är afsänd som kurir, skall vid sin återkomst medföra decision om vårt olycksöde. Men det som är värre är att Danmark lär för denna orsak desavouera oss och vågar ej röra sig af respekt eller fruktan för Ryssland. Danska ministern Rewentlow, som kom för ett par dagar sedan och långt förrän han väntades, gjorde morgonen efter sin ankomst första visiten hos ryssen Rasumoffsky. Allt detta synes mig vara dåliga tecken. Emellertid arbetas strängt i kansliet och Aspen skall ha beklagat sig, att det går på tok. Nu blir det tillfälle för den som har lust och kan något. Drottningen är däremot högst trankil och äter ute alla helgdagar. I fredags var hon på Stenborgs (teater), då det gafs 'Zemire och Azor' och 'Tillfället gör tjufven'. Unge Axel Fersen är nu hitkommen och gör vakt som kaptenlöjtnant. Jag utsätter ej namnet, ty försiktighet lär bli nödvändig.»

Ryssen Rasumoffsky var ryske ambassadören i Stockholm greve Andrej Kirilovitch R., vilken genom sina intriger ställde till mycket bråk och efter krigsutbrottet

förständigades att bege sig till sitt eget land. Då han vägrade att göra detta förrän han från Petersburg blivit rapellerad, hotades han genom ceremonimästaren de Bedoire att bliva avförd med våld och begav sig då ändtligen av med jakten »Sofia Albertina». — »Aspen» var dåvarande sekreteraren i utrikeskabinettet Per Olof von Asp, sedan svensk minister i London.

Av de brev, som Carl Didrik under kriget sannolikt sände sin fader, finnes blott ett bevaradt. Det är dateradt Kymmenegård den 6 augusti 1790. Han berättar däri bland annat, att Gustaf III befann sig i Värelä och att underhandlingar om »Gud vet hvad» voro i full gång. »Det talas om ett Cartel om fångarnas utväxling, till en början; men troligt är att det ena kan föra till det andra. Tvänne tält äro uppslagna strax intill hvarann, det ena svenskt, det andra ryskt, hvari konferenterna hvarje dag samla sig. Hvad som kommer mig att tro därpå, är att prinsen af Nassau för ett par dagar sedan begärt af general Soltikow att få attackera, men fått det svar, att generalen förbjöd prinsen att röra sig, till dess en kurir kunde hinna till och från Petersburg, med hvilken Soltikow lär ha begärt att få mer makt öfver prinsen för att hindra dess folier. Detta tycks bevisa, att någon negociation är å bane, som general Soltikow icke lär hafva order att afbryta och hindra. Dock, oaktadt detta attackerade prinsen af Nassau i dag vår lilla förpost af nio kanonslupar vid Koskiansaari med 91 ryska kanonslupar och 7 galèrer, som vi kunnat räkna, och emporterade sålunda denna obetydliga bergholme. Emellertid lär han skryta mycket öfver denna rörelse. Vi hafva ingenting förlorat och äro dessutom så starka, att vi, då vårt

BOO I BÖRJAN AV 1800-TALET.
Ur U. Thesners Fordna och närvarande Sverige.

intresse så fordrar, kunna återtaga detta och till och med försöka stäcka dess vingar närmare.»

Strapatserna under krigsåren samt hov- och societetslivet tyckas ha tagit starkt på Carl Didrik Hamiltons hälsa, vilken för övrigt till följd av disposition för bröstlidande ej var mycket att räkna med. I brev till sin far i slutet av december 1791 klagar han över den tröttande tillvaron på Haga, där han som uppvaktande hos konungen fick hålla honom sällskap hela dagarna samt långt in på nätterna och ibland ej gå till vila förrän under de tidiga morgontimmarna. Julen hade emellertid tillbragts ganska angenämt i en liten societet, som utgjordes av riksrådet Oxenstierna, grevarna Ekeblad, Meijerfelt och Taube vid dragonerna, baron Gyllengranat, överste Aminoff och livpagen Möllersvärd. Man roade sig »så godt man kunde utan fruntimmer; men för resten hände ingenting vare sig inne eller ute». De närmaste månaderna under år 1792 blevo däremot så mycket mera händelserika: först riksdagen i Gävle med jäsande oro och missnöje under det skenbara lugnet, så operamaskeraden den 16 mars med »nattens blixt ur Anckarströms pistol» och slutligen konungens död och därmed förbundna tilldragelser.

Vid riksdagen i Gävle var Carl Didrik Hamilton med och sände därifrån till sin farbroder Jan Abraham ett par brev, av vilka det ena, skrivet den 8 februari, är av intresse för den bekräftelse det skänker angående Armfelts även av de samtida memoarskrivarne anmärkta övermodiga uppträdande. Det är av följande lydelse:

»Min bästa farbror! Denna riksdag är den första i stillhet och tystnad. Ingen grälar, kungen är nådig

och undanröjer allt, som kunde gifva adeln anledning att gräla; och adeln ger sin uppmärksamhet åt att uppföra sig med vördnad mot kungen, utan att uraktlåta sin värdighet. Landtmarskalken (grefve Erik Ruuth) uppför sig öfvermåttan väl och har dymedelst vunnit hela adelns aktning och kärlek. Han efterskänker ingen af ståndets rättigheter och handhar de andra stånden med den största höghet. Här är ingen häftig mer än baron Armfelt, som vid alla tillfällen eldar sig och hvem han kan emot sitt eget stånd. Förmodligen af ondska öfver att, då de tre andra stånden uppvakta på dess lever om morgonen, är vårt stånd tänkande nog att ej vara där. Bönderna tillåter han handkyssning och vet ej själf, af höghet, hvilken fot han skall sätta på jorden. — En faslig monotoni regerar i vår lefnad. Kl. $^1/_2$ 5 äter kungen middag en publique, och då gifves cour. Kl. 9 hafva vi af hofvet tillstånd att gå upp i societetsrummen, och då kungen har tid, är han med där nere alla kvällar. Gud gifve det snart vore slut, men jag tviflar mycket därpå. Förrän in uti mars lärer vi väl icke skiljas åt. Här spelas mycket, och bankerna förlora isynnerhet mycket.»

Gustaf III:s tragiska slut gick Carl Didrik Hamilton djupt till sinnes. Han var nämligen med varm tillgivenhet fästad vid den oberäknelige, men rikt begåvade monarken och sörjde djupt över hans bortgång. Två dagar efter olycksnatten sände han sin fader följande meddelande om tilldragelsen:

»Min far. Om aftonen den 16, kl. $^3/_4$ till 12 om natten, på den då varande maskeraden blef konungen assasinerad af ett pistolskott. Den olycklige missdådaren är lyckligtvis redan tagen och heter Anckarström;

har förut varit vid Gardet och haft länge hat till könungen, men nu exekverat. Skottets beskaffenhet lär väl blifva beskrifvet uti cirkuläret till landshöfdingarne; men kungens tillstånd är för momenten icke bra och alldeles oafgjordt. Gud låte honom bli etablerad! Flere complicer lär han haft, men ännu äro inga fasttagna. Med tiden torde väl sådana förrädare röjas. Emellertid är Pontus Lilliehorn, major vid gardet, insatt för det han skrifvit ett bref till kungen om aftonen, däri han averterar honom om den fara han löpte, men ej nämnde namnen. Brefvet är mycket starkt och väl skrifvet, med utlåtelser, som äro nog tilltagsna. Jag hinner ej nu att gifva vidare detalj. Hela staden är bestört; men jag mår så väl, som den uppriktigaste och häftigaste chagrin kan medgifva. Jag har vakat och sörjt, så att jag ej orkar mer. Jag var ej kommen, då det skedde, men fick denna horribla nyhet just i dörren till Operahuset.»

Dagen efter Gustaf III:s död blev Carl Didrik Hamilton utsatt för ett missöde, som skulle få betänkliga följder. Han var nämligen med då den unge kung Gustaf IV Adolf å inre borggården vid k. slottet emottog eden av Stockholms garnison och borgerskapets militärkårer och råkade, när han efter ceremoniens slut skulle stiga till häst för att ansluta sig till den kungliga sviten, ramla omkull och få hästen, som stegrat sig och halkat i isen, över sig. Härvid blev han skadad i bröstet, så att ett starkt blodflöde uppstod. Genom att doppa sin näsduk i isvattnet och lägga den i nackgropen lyckades han hämma blodflödet och erfor sedan under dagens lopp så ringa men av olycksfallet, att han kunde vara med på middagen hos konungen.

Även under de närmast följande dagarna befann han sig väl, men så en dag erfor han svår smärta i bröstet och fick en så häftig blodstörtning, att läkarna tvivlade på hans vederfående. Sedan professor von Schulzenheim lagt isomslag om hans bröst och rygg, upphörde blodflödet, men han var svag och kraftlös och läkarna rådde honom att resa utomlands för att genomgå en brunnskur i Spaa eller Aachen och i mildare klimat söka återvinna hälsan.

Med anledning härav skrev han den 27 april till sin fader ett brev, vari han redogjorde för sitt hälsotillstånd och sina resplaner. Läkarna hade sagt, att han ej hade lungsot, men att bröst och nerver voro svaga och att han borde genomgå en kur i Spaa samt hela vintern vistas i ett varmare klimat. Om hertig Carl lovade honom en indelning, vilket han väl ej kunde neka, tänkte han offra 6,000 plåtar för att bestrida resekostnaderna, men minska dessa genom att göra ressällskap med en ung baron Adelsvärd, som var en »vildbasare», och dennas guvernör, en gubbe vid namn Kjempe. Denne var själva ärligheten, hade rest mycket i Europa samt ägde vidsträckt kännedom av världen. Genom att slå sig ihop med dem skulle Carl Didrik kunna minska resekostnaderna till hälften och ha mycken nytta av Kjempe, medan han nog skulle akta sig för att »varda generad af den unga herrn». Förmodligen var denne dåvarande kornetten vid Mörnerska husarerna, sedermera överstekammarjunkaren Johan Carl Adelsvärd, äldste son av baron Erik Göran Adelsvärd på Adelsnäs och hans första fru grevinnan Eva Helena von Fersen.

Den 12:te maj skrev Carl Didrik att han beslutit

sig för resan, att han tänkte fara från Stockholm den 21:sta eller 22:dra och efter besök på Ekenäs i Östergötland hos sin syster Kerstin och hennes man baron Svante Banér fira pingsten i Jönköping hos fadern och därefter via Danmark, Hamburg o. s. v. begiva sig till Nederländerna.

Från de närmast följande veckorna finnas inga brev bevarade, men av många dagsboksanteckningar, som sluta sig till brevväxlingen, framgår att nämnda program tycks ha fullföljts och att Carl Didrik Hamilton den 14 juni for över Öresund till Hälsingör och omedelbart fortsatte till Köpenhamn. Under färden gjorde han ett uppehåll i det såsom vistelseort för den lättsinniga och olyckliga drottning Carolina Matilda ryktbara Hirschholm och beság de gamla vackra men förfallna trädgårdsanläggningarna. Sina intryck av det bördiga Själland skildrar han sålunda: »Hvilken syn för ett svenskt öga att se en granne, som ligger under samma polhöjd som China, arbeta sig upp med en oförliknelig drift och industri, till en höjd af åkerbruk och landtskötsel, hvarifrån vi äro så långt afskilda. Detta är mest lastbart för Skånes innebyggare. Hela landet från Helsingör till Köpenhamn och från Köpenhamn till Korsör är så uppbrukadt, att ingen fläck är utmark eller dylikt, allt är gräs eller säd, intet trädesjord, utan cirkuleringen gör att den ej behöves. Ingen afskild betesmark, utan kreaturen beta tjudrade. Allt krälar, allt arbetar, och detta har tilltagit inom några få år, sedan bönderna sluppit lifegenheten och uppmuntringen häruti ökats mest genom Colbjörnsens drift. Om något stycke jord är af sådan beskaffenhet, att den ej kan bära hvarken säd eller gräs, planteras det

genast med träd, men icke af det trädslag, som lättjan finner i nästa hage, utan af alla sorter, in- och utländska. Så hushållar vår granne, medan vi sofva vid vår gamla tabellatur, som fader Oden först lärde oss.»

Colbjörnsen var den berömde sekreteraren i landbokommissionen, generalprokurator Christian C. (f. 1749, d. 1814), som inlade stora förtjänster om det danska bondeståndets höjande.

Efter ankomsten till Köpenhamn den 12 juni på kvällen tog Carl Didrik Hamilton in vid Kongens Nytorg, sammanträffade med sin vän baron Harald Strömfelt och promenerade i Kongens Have, stadens vackraste, publika parkanläggning. Den 13 juni gjorde han visit hos svenska chargé d'affaires Fredrik Wilhelm von Ehrenheim, som var »en artig och rätt förståndig karl och stod på utmärkt fot i Köpenhamn och tycktes förtjäna det». På kvällen gick han till Engelska klubben, en inrättning för ministrarna, som liknade Societeten i Stockholm.

Den 14 juni bevistade han revyn med Seländska armén och Köpenhamns garnison och blev presenterad för den kungliga familjen, utom kronprinsen — sedermera konung Fredrik VI — som var till häst och kommenderade armén. H. M. konungen — Christian VII — »ser ej tokig ut och lär förmodligen ej vara så rasande, att ej ett bättre umgängessätt skulle ännu kanske återföra honom något; men han hålles i en ständig tukt och yrsla. Han hade nu tusende affekter, som voro långt ifrån kloka, visade mycken räddhåga för hästar, och om någon häst i någon förbi tältet passerande skvadron hoppade något mer än de andra, skrek H. Maj:t åt fruntimren inne i tältet att hoppa. Dock

tycktes han hålla mycket af kronprinsessan, som är en dotter af prins Carl af Hessen och är rätt aimabel, med mycket förstånd. Prinsessan af Hessen är nog lik vår änkedrottning, men friare och gladare. Dess yngsta dotter Louise är rätt vacker. Arfprinsen var rätt artig och frågade mig och grefve Gyllenborg, om vi voro officerare och militärer, n. b. vi buro bägge uniform, och bägge hade vi militära dekorationer. Men är han dum, så belönar dess gemål honom och kröner honom i hela vidden af ordspråket. Dess amant är en stor plumper major vid gardet till häst, som heter Blücher.» — Efter återkomsten till staden blev Hamilton på engelska klubben presenterad för prinsen av Würtemberg, som var generalmajor i dansk tjänst och överste för livgardet till häst samt en rätt artig ung herre med för sina år ovanliga kunskaper och talanger i det militära.

Den 15:de och 16:de juni bevistade Hamilton stora manövrer på Amager, som ägde rum under befäl av danske kronprinsen, prinsen av Würtemberg och general Haxthausen. Han uttalar sig med mycket erkännande om de danska officerarnas duglighet och om truppernas utrustning m. m., men tillägger, att flottan befann sig i lägervall. Dock antog man, att den nu skulle ställas på bättre fot, sedan kronprinsen antagit presidiet i amiralitetskollegium. En av dagarna blev han föreställd för kronprinsen, som han beskriver sålunda: »Han är en besynnerlig herre; utan edukation, utan esprit och fattig nog på geni; har en ifver i det, han kastar sig på, som ej är onyttig, såvida han kommer i rätta händer och de veta att emploajera honom på rätta och honetta saker. Han är ganska aktiv och

infatigabel, har få fel, älskar sin gemål otroligt och lär förmodligen härigenom allt mer öka sitt förtroende och sin vänskap för sin svärfar. Han är just hvad man kallar bondblyg, rätt oartig på allt sätt, men uppriktig; har just ingen favorit, men då han slår sig lös, söker han få prata en stund med de mest pojkaktiga unga officerarne, och då skrattar han som en slyngel utan att vidare lefva med dem.»

Hamilton blev även presenterad för excellensen greve Bernsdorff, »som nu var suverän för hela utländska affärernas detalj», för finansministern greve Schimmelman och för portugisiska ministern, chevalier de Souza, hos vilken han en dag dinerade. Han umgicks emellertid även med mindre högtställda personer, och en dag var han bjuden på middag hos handelsmannen Fabricius på Önrum. »Stället, beläget strax vid sjön, är mycket vackert med en trädgård, som något liknar den engelska smaken. I parken ligger en källa, som kallas Carl XII:s källa, därur Carl XII själf hämtade sig dricksvatten under trenne veckors tid, medan svenska armén inskeppades. Önrum ligger i Djurgården ej långt från Humblebäck; bredvid ligger k. slottet Fredenlust, där drottning Carolina Matilda gifvit sig mycket friheter. Vid hemresan togs vägen genom Djurgården och förbi det läger, som där alla somrar i juni månad hålles af hufvudstadens privilegierade nymfer.»

Den 18:de juni besåg Hamilton det k. lasarettet i Köpenhamn, som han högeligen prisade, och intog därefter middag hos holländska ministern van der Goës. På e. m. var cour eller assemblée på Sorgenfri hos kronprinsen Fredrik. Där var mycket folk och mycket ledsamt, varför Hamilton snart for därifrån i sällskap

med en mycket rik holländare, som var köpman och hade slagit sig ner i Danmark och köpt en gård, kallad Dronninggård och vackrare än alla andra trädgårdar i Danmark, »som alltid äro tvungna och dragna efter linjal». Av sin värd, som var »ett af de bästa finanshufvudena i landet och verkligen en total ett genie superieur», fick Hamilton intressanta upplysningar om Danmarks finansiella förhållanden. »Landet har ingen handel, ehuru det kunde hafva det. Schimmelman är ett så arbetande hufvud, att han aldrig hinner fatta en idé, förrän den förjagas av en annan. Om jag skulle uppräkna de misskalkyler som gjorts, de försummade avantager m. m., skulle ej detta papper förslå. Landet styres af grefve Bernsdorff och prinsen af Hessen en chef, men sedan kommer folkets man, Colbjörnsen. Det är omöjligt att det finns ett land, där är mer missnöje och där det talas mer fritt mot regeringen. Denna är nog svag däruti att den så ofta låter folket sätta peksticka för sig. Men oaktadt allt detta är där mycket, som bör uppväcka vår uppmärksamhet, vår täflan.»

Den 19:de juni avreste Carl Didrik Hamilton från Köpenhamn via Roskilde, där han gjorde ett uppehåll och besåg kungagravarna, till Ringsted, Slagelse och Korsör, och följande dag fortsatte han över Stora Bält till Nyeborg. Därifrån for han den 21:sta juni över Lilla Bält till Aarö och sedan till Hadersleben samt vidare till det tre mil från Colding mellan byarna Möjbull och Oxenvater inne på Jutland upprättade lägret. I detta hade sammandragits inemot 20,000 man under överbefäl av danska fältmarskalken och ståthållaren över Schleswig, Holstein och Jutland landtgreve Carl

af Hessen. Av honom och av kronprinsen Fredrik blev Hamilton på det utmärktaste sätt emottagen och skriver om den förre: »Denne herre, som jag så mycket åstundade att få se, var också rätt intressant. Ej begåfvad med något stort geni, är han dock ganska upplyst och mycket applicable. Dess sätt att umgås med officerarne är ganska godt och höfligt, men han är dock ej älskad af en nation, som hatar allt utländskt. Han berättade mig, hur mycket han sörjde öfver konungens (Gustaf III:s) död, isynnerhet att han ej fått träffa honom innan han dött, för att en gång få bli goda vänner igen. Han försäkrade, att han alltid velat tjäna salig konungen och att hans afsikt ej var någon annan, då han bröt in med danska armén. Hvad skulle jag väl svara honom? Jag svarade med en ironisk ton, att detta visserligen hade visat sig, då han tog vägen åt Göteborg och ej rätt inåt landet, som hade gjort oss obotlig skada. Härpå svarade han mig aldrig. Alla dagar talade han sedan med mig, frågade mig mycket om ställningen hemma, gjorde mig själf reda för danska militären, lät gifva mig kartan öfver terrängen af dess generalkvartermästare och hvarje dag planen till manövern af dess generaladjutant. Med ett ord, han handterade mig som om jag varit ambassadör vid lägret, och kunde jag knappast öfvertyga honom om, att jag endast reste för egen räkning.»

Under de närmast följande dagarna höllos manövrer och övningar, som Hamilton bevistade, och den 27:de for han till och besåg den lilla herrnhutarstaden Christiansfeld, som för tjugu år sedan varit en ljunghed, men hade utvecklats till ett vackert samhälle. Resenären lovordar herrnhutarnas anstalter och säger, att

ett sådant »samfund kan aldrig skada, hvarken moraliter eller civiliter». Efter att under de följande dagarna ha varit med på flera manövrer och närvarit vid lägrets upplösning och truppernas avmarsch for han den 5:te juli via Apenrade och genom Holstein till Hamburg. Där stannade han några dagar, gjorde utflykter i den gamla handelsstadens utomordentligt vackra omgivningar och träffade flera märkliga människor, såsom den ryktbara greve Adolf Fredrik Munck, vilken som bekant nyligen för sina transaktioner med falska sedlar hade förvisats från Sverige och nu under namnet Brinksson uppehöll sig i Hamburg. »Han visade», skriver Hamilton, »en oväntad köld öfver sitt öde; talade med aktning om hertigen och något mindre sådan om salig kungen, så att man alltid borde förmoda något doldt under allt. Sina papper hade han skickat utlänningen i händer och försäkrade, att hela dess lefnad skulle bli tryckt. Om lilla kungens födsel yttrade han sig mycket ekivokt, men så att man ej kunde vara viss på att han var dess far utan den tredje. I allt var han tvetydig, utom i sitt hat mot T. (Taube) och A. (Armfelt). Han trodde, att, då hans skrifter bli tryckta, skulle flera bli olyckliga jämte honom, men att, om deras olycka skulle bli för långt pressad, skulle han kanske vända om till Sverige och begära att dömas. Han lefde med ingen, höll sig inne, men tycktes dock hafva connaissanser med flera.» Även den landsflyktige Pontus Lilliehorn bodde i närheten av Hamburg och den förrymde Anjalamannen Otto Klingspor i Altona, men med dem tycks Hamilton ej hava sammanträffat.

De härefter följande dagboksanteckningarna äro

mycket kortfattade och innehålla nästan endast uppgifter om de många orter, som Hamilton under de närmaste veckorna på resan till Spaa passerade och i vilka han gjorde uppehåll för att beskåda konstsamlingar och andra sevärdheter. I ett brev från Haag den 10:de augusti 1792 har han härom lämnat sin fader följande sammanfattning: »Ifrån Hamburg for jag den 19 juli öfver Bremen, Oldenburg och Delmenhorst till Holland. Som det ej går fort att resa i det landet liksom ej heller i detta, kom jag ej in på holländska gebitet förrän den 22:dra. Sedan öfver Gröningen, Dockum, Leeuwarden, Bolswaarth och Worcum till Staweren i Väst-Friesland. Därifrån öfver sjön till Enkhuijsen i Nord-Holland och vidare öfver Hoorn, Edam och Mannikedam till Amsterdam, dit jag kom d. 28:de om aftonen. Bremiska landet var en verklig kontrast mellan det vackra Holstein och det under vattnet rika Holland. Detta är väl det besynnerligaste land, som kan beses. Landet under vattenytan, hvarifrån det frälses medelst dyner, och genomgräfdt af täta kanaler — fett, fruktbärande, mest af gräs, öfver allt beklädt med kreatur och plantager samt tätt bebyggdt. Folket till karaktären tröga och snåla, lata emellan det att de kunna vinna något som är värdt, och till en ridikyl grad snygga i sina hus, men osnygga till sina personer. Alla anläggningarna äro så regelmässiga, all deras arkitektur så tvungen och alla utsikter så monotona, att jag anser en resande lyckligare än den som skulle bo där. Klimatet är tungt och osundt. Amsterdam äger så mycken handel och rörelse, att jag just blef förundrad — för öfrigt mindre behagligt. Zaaredam eller Zaardam har jag sett med tsar

Peters lilla boningspalats. Från Amsterdam reste jag på ett ryck till Utrecht, och utom staden beså̊g jag äfven där herrnhutarkolonien Zeist. Ändtligen öfver Harlem och Leijden hit. Här är väl ej så mycket att se af rariteter utom ståthållarens superba naturaliekabinett och taflor, men här är oändligen vackert och en charmant societet.»

I Haag sammanträffade Hamilton med en engelsk läkare Robertson, som ansågs vara mycket skicklig och som rådde honom att avstå från planen att genomgå någon kur i Aachen utan omedelbart begiva sig till Spaa samt efter några veckors vistelse där fortsätta till Italien och där tillbringa vintern. Han följde till att börja med rådet angående Spaa och anlände dit efter uppehåll i Rotterdam, Antwerpen och Brysel den 27:de augusti. Några dagar efteråt underrättade han härom sin fader och meddelade vidare, att han hade från baron H. H. von Essen mottagit ett brev med underrättelse om att han blivit befordrad till överstelöjtnant vid Lätta dragonerna, sedermera Livhusarerna. »Jag är oändligen flatterad häröfver, men jag skäms inom mig, och det blir oss emellan, att jag nästan hellre emottagit platsen på norska gränsen. *Enfin*, jag är dömd att ruinera mig frånvarande, och på så långt afstånd kan jag ej det minsta bevaka arrangemangen för min skvadron, som äro nödvändiga och af den största importans. Essens honneteté, hvaraf jag har så många prof, äfven i denna momenten, är det enda som något trankiliserar mig. Men, min nådige far! var nådig och hjälp mig med pengar, i fall de skulle påkallas till dessa behof. Gud tröste mig! Min far har mera besvär för sin vidlyftige äldste son

än för sig själf och alla sina andra barn, och Gud vet, om någonsin hans son kan få visa de attentioner och uppfylla den väntan, som äro de enda medel att i någon mån aftjäna en huld faders omsorger. Essen har själf tillbjudit sig att taga connaissans af mina affärer i denna del, och jag har öfversändt honom öppen fullmakt in blanko, som han får transportera på hvem han behagar, både för ekonomien och första iordningsättandet.»

Liknande framställningar och vädjanden om pekuniärt bistånd förekomma ofta i Carl Didriks brev. Ehuru han överhuvud tycks ha levat förståndigt och sparsamt, kostade naturligtvis utrikesvistelsen ganska vackra belopp, och de penningar han hade med sig vid utresan, bestående av en del av hans mödernearv, gingo snart åt. Han var därför nödsakad att anlita sin fader om hjälp, vilken också, ehuru ibland med uppmaningar att vara hushållsaktig, villigt gavs honom, i det att fadern sände honom växlar från de med bankirrörelse sysslande handelshusen i Stockholm, såsom Schön & C:o m. fl., eller ock fick inlösa växlar som sonen drog på honom hos svenska postkommissarien Bregard i Hamburg, Hasselgren & C:o i Amsterdam o. s. v. Detta oaktadt hade han emellanåt svårt att reda sig. Så var särskildt förhållandet i Spaa, där det var mycket dyrt att leva. Upplysande härom är det brev, som han den 8 oktober 1792 eller två dagar efter det han lämnat Spaa och i stället slagit sig ner i Aachen, sände sin fader. Efter några inledande ord om det för hans hälsa synnerligen gynnsamma resultatet av brunnskuren, skriver han: »Men depensen har varit gruflig, och tvärt emot min öfverenskommelse

FRIHERRINNAN ANNA CATHARINA HAMILTON, f. ADELHEIM.
Efter original av C. F. von Breda, tillhörigt frih. H. Hamilton, Boo.

FRIHERRE CARL DIDRIK HAMILTON.
Efter original av C. F. von Breda, tillhörigt frih. H. Hamilton, Boo.

finner jag vid min ankomst hit, att herr Schlösser afsändt alla små kvittenser till Sverige, innan jag hunnit avertera därom. Både min far och en hvar, som ej varit på stället, lär hissna för totala summan. Jag gör så med, man kan ej göra mer. Själfva sejouren är mycket dryg, isynnerhet då man har så många titlar och är så lycklig att bli så rechercherad i alla sällskap, som jag verkligen varit. Ingen dag som ej kostade mig ett par Louis i bara biomkostnader. Då man ändtligen om aftnarna kom till assemblén, var det omöjligt att finna någon att tala med; alla spelte, själfva gubben Hessenstein *par desoeuvrement* och *lassitude*. Jag gick några dar i början utan att spela; sedan började jag också och med den minsta pointen, tappade ändå mina pengar, som man alltid gör, då man spelar för att ockupera sig. *Enfin*, utom min hälsa, som fägnar mig mera än någon kan känna, som ej varit sjuk, skulle jag oändligen regrettera Spaa-sejouren. Med den sista summan, som jag nu lyftat, stiger hela kostnaden här på orten till 1,240 Rdr. Holl. b.» Av detta belopp var dock »farbror Coijet» skyldig 14 Louis i guld för en kommission.

Farbror Coijet var generallöjtnanten Johan Gustaf C., gift med Carl Didriks faster Hedvig Hamilton. Gubben Hessenstein var furst Wilhelm Fredrik von H., kung Fredriks äldste son med Hedvig Taube. Dessa två gamla herrar äro de enda svenskar, som unge Hamilton omtalar, att han träffade i Spaa, men antagligen vistades där åtskilliga till, och i Aachen voro de många. Bland dem omnämner han Axel von Fersen d. y. och general Göran Magnus Sprengtporten, den gamle ränksmidaren och fosterlandsförrädaren. Denne visade unge Hamilton

mycken artighet och inställsamhet, men blev behandlad med behörig köld och misstroende.

Carl Didrik Hamiltons vistelse i Aachen, som vid ifrågavarande tid ej blott var mycket besökt som kurort utan även var brännpunkten för kontrarevolutionen mot Frankrike, i det att en mängd franska emigranter där vistades och konspirerade, varade flera månader. För den vakne och mångsidigt intresserade unge svenske ädlingen var det en spännande tid, rik på egna upplevelser och på iakttagelser om märkliga människor och händelser. I ett flertal brev alltifrån midten av oktober 1792 till slutet av januari 1793 sände Carl Didrik meddelanden härom till sin fader, vilken sålunda till omväxling med sina ämbetsgöromål icke blott fick del av sonens ekonomiska bekymmer och framtidsplaner utan även om tilldragelserna i Europas dåvarande oroliga hörn erhöll utförligare underrättelser än dem tidens tidningar lämnade.

Beträffande sina egna angelägenheter bekänner Carl Didrik i ett brev den 25:te oktober, att han under sejouren i Spaa »emot sina principer» hade gjort onödiga depenser och att det grämde honom att »beständigt äta på ett kapital, som börjar lida till slut; men i den skyndsamhet af titlar och befordringar, hvari jag hastat, medför det mycken utgift, som man annars kunde undvika; äfven är det en stor misskalkyl att medföra en gammal reskamrat, som är inpresentabel och hvaraf man ej har annan nytta än den att betala dubbelt. *Enfin*, nog härom, inga empletter, inga spel, inga undvikliga nöjen mer.» Så följa några meddelanden om hur han tänkte ordna med sin skvadron och om de underhandlingar, han härom förde med baron Essen

m. fl.; men för tillfället var han mer intresserad för vad som hände i hans närhet. Belägringen av Lille pågick. Ett par dagar före brevets avsändande hade han begivit sig till Bryssel för att därifrån fortsätta till Lille och bese belägringen. Men han kom för sent; sedan prinsen av Sachsen-Teschen låtit bränna ner den vackraste stadsdelen, upphävdes belägringen, i det att konungen av Preussen drog tillbaka sina trupper och lät dem retirera ända till Luxemburg. Rätta anledningen härtill kände man ej. Somliga skyllde på den preussiska monarkens vanliga opålitlighet i politiska ting och att han låg i underhandlingar med general Dumouriez. Andra ansågo, att den preussiska hären, som förövat »horreurer af pillage» även mot sina allierade, var så odisciplinerad och demokratisk, att konungen ej vågade låta den gå mot fransoserna. »*Enfin*, man får väl veta det; men säkert är att alla, österrikare och emigranter, äro missnöjda med Preussen, och det ser ut som att kungen är narrad.»

Han berättade vidare hur Custine fortsatte framträngandet vid Rhen samt redan varit i Mainz och Frankfurt, dagligen väntades till Coblenz och förmodligen snart skulle vara i Aachen, om ej några steg togos för att hindra honom. Emigranterna voro maktlösa; övergivna av konungen av Preussen och blottställda på allt efter en kampanj, som kostat dem alla deras resurser, hade de ingen hjälp av de franska prinsarna, som lockat dem att övergiva sitt fosterland, och de voro hatade och föraktade överallt. Däremot emottogos patrioterna av folket i och omkring Aachen med uppräckta armar och vid första tillfälle skulle det kunna bli revolution där och i Brabant, »ty den största är redan gjord,

nämligen i tänkesätten. Kanske det smittar, men ingen tänker nu här, som han gjorde för fem år sedan. Allt detta gör att jag gärna vill dröja här någon tid för att se hvad det vill blifva af».

I ett brev den 9 november berättade Carl Didrik, att preussarna efter svåra skövlingar i det land, de genomtågat, hade slagit läger vid Luxemburg och att de österrikiska trupperna formerat en stark cordon längs gränsen av sina nederländska besittningar för att mota fransmännens infall, men att befolkningen i Brabant var upprorisk och med uppräckta armar väntade fransoserna som befriare. »Frankrike», tillägger han, »som för några månader sedan hade så godt som ingen armé, åtminstone ej någon disciplinerad sådan, har nu en armé i Tyskland vid Rhenströmmen och en på gränsen till Nederländerna, som hvarje stund hotar med anfall, och hela sitt eget territorium evakueradt af främmande. Dessutom en armé, som intagit hela Savojen, attackerar Piemont, som säges vara i en allmän insurrektion; en flotta, som hotar lilla Sardinien, Rom och kanske Neapel. Invärtes bjuda de till att återställa lugn och säkerhet; lyckas detta, vid hvilket de möta mycken motsägelse, så lär väl republiken vara och blifva.»

Nästa brev den 19:de november handlar huvudsakligen om Carl Didriks affärsangelägenheter och framtidsutsikter: »Jag börjar med att tala om mina affärer, som min far själf varit så nådig att tala om och som med mycket bekymmer ligga mig om hjärtat. För att häruti få någon viss plan, vill jag säga min nådiga far alla mina idéer och begära dess råd. Det lönar icke mödan tala om att depenserna kunnat vara mindre eller mer, ty min far vet, att jag stundom hissnar för mitt

tillkommande, och sedan glömmer jag åter på en tid bort mig och låter entrainera tvärt emot min vilja och föresats. Men nu till saken! Jag har genom, ibland mer ibland mindre, dåraktigt uppförande förtärt $^2/_3$ af mitt möderne. En tredjedel kvar, som går till vid pass 7 à 8 tusen rdr, blir ganska otillräcklig. Så länge jag blir i tjänst, får väl lönen räcka till att lefva på, såsom för många andra, och nu måste en skvadron gifva inkomst sedan tjänstgöringen nu mera ej är så sträng. Men det blir svårt att alltid räkna på tjänsten. Här tillstundar visserligen tider, som småningom beredas och som bataljen vid Mons mycket påskyndat, som försätter alla dem, som äro födda adelsmän af bättre slaget, och alla, som vilja förblifva hederliga karlar, uti de svåraste omständigheter, då de icke hafva nog af sig själfva och det i kontanter för att kunna lefva. Jag är visst icke för att genom aristokrati och despotism blandade förtrycka den fattiga hopen af medborgare, men jag skulle önska att franska revolutionssmittan aldrig sträckte sig öfver Bälterna. Emellertid sker detta, och ehuru stöten ej hos oss blir så hård som i Frankrike, emedan adelns privilegier nästan icke existera och prästerna ej äro så mäktiga, blir dock många rubbningar besynnerligen uti vår proprietet, frälse samt fideikommissnatur. Jag erkänner, att enligt strikta naturen väl all jord bör vara lika och alla barn i samma hus ärfva lika, men mistningen blir alltid svår att kännas vid. Den resurs, jag skulle få i Boo på gamla dar, kan jag ej utan dårskap mer räkna på. Det är då ingen annan utväg än att gifta mig till pengar. I Sverige finns ingen, som jag känner, som är rik i kontanta pengar. Och adelns rikedomar i gårdar vill jag ej gifva två styfver

för. Ty då man ärft med en flicka 50 tusen plåtar i frälse, blir det snart reduceradt till 25 tusen, då all jord blir krono och lika beskattad.»

Härefter omtalar han, hur han funderade på att gifta sig med ett utländskt fruntimmer och hur han hade ett sådant på förslag. I Aachen vistades en mycket rik engelsman vid namn Bond Hopkins, med vilken Carl Didrik hade gjort bekantskap och som bemött honom med större vänlighet, än engelsmän vanligen pläga visa mot främlingar. Mr Hopkins ansågs äga trehundratusen pund och hade blott en dotter, och fastän det ej var uteslutet att han kunde få flera barn, skulle denna dotter säkerligen kunna räkna på ett arv av åtminstone hundratusen pund. På denna unga dam hade Carl Didrik kastat sina ögon, d. v. s. han hade ej ännu sett henne, ty hon hade rest samma dag han kom till Aachen, men han ansåg, att ett frieri hade utsikter att lyckas, och på sin faders invändning då angelägenheten en gång förut varit på tal, »att en sådan bit stannar för en lord», svarade han, att »man måste känna den engelska nationen; blott få stora herrar i England gifta sig för pengar, och allra minst med en flicka, som ej är af börd. På få ställen är födseln så mycket påsedd som där. Dessutom gifta sig ej flickor annat än efter deras eget tycke och alldeles icke som i Frankrike. Således gör lordskap och annat dylikt intet till saken. Hvad som är det enda är att de mesta föräldrar ej tycka om att deras döttrar gifta sig med utlänningar, som föra dem ur landet; dock sker detta ofta med lock och genom löfte att föra dem tillbaka som oftast. Hvad mig personligen angår, har jag ett engelskt namn, har många af samma familj i

England, såsom mylord Abercorn m. fl. I Spaa och hvar jag träffat engelsmän har jag haft den äran att mycket falla i deras tycke, hvartill ännu mer skall bidraga, då jag får lära mig deras språk, och för språkkunskapen har jag mycken lätthet».

Den unge baronen saknade som man ser ingalunda självförtroende, men han ansåg sig också ha fått uppmuntran för sina planer. Före sin avresa från Aachen lämnade nämligen mr Hopkins, »som ej kunnat undgå att märka hans attentioner för hans dotter», honom sin adress och bjöd honom med stor vänlighet vara välkommen till London. Med anledning härav beslöt sig Carl Didrik för att fara till England, vilket för övrigt hade ingått i hans ursprungliga reseplan, och anhöll om sin faders bistånd för att medelst ett nytt kreditiv ordna den ekonomiska sidan av företaget. Han beräknade kostnaderna för färden till och vistelsen i England till 1,000 plåtar. Efter ankomsten till London ämnade han söka upp »sin förståndiga vän Göran S.» och i samråd med honom tänka ut »hur man skulle få en eller annan riker flicka». Bleve det ej miss Hopkins, kunde det ju bli någon annan.

Kärleken spelade tydligen ej någon större roll i dessa planer; men detta var ju ej så underligt, då han ej ens hade sett föremålet för sina förhoppningar. Vännen Göran S. var dåvarande legationssekreteraren, sedan svenske envoyén i England, baron Göran Ulrik Silfverhjelm, som i sitt första äktenskap hade en engelska, miss Harriet Mathew, och följaktligen borde vara förtrogen med proceduren för knytandet av svensk-engelska giftermålsförbindelser.

Emellertid skulle det dröja flera månader innan Carl

Didrik Hamiltons färd till England blev verklighet. Han stannade nämligen som förut nämnts i Aachen ända till slutet av januari eller början av februari 1793 och begav sig därifrån först till Köln och sedan till Düsseldorff. Ännu i början av mars var han kvar i denna stad, och det är ovisst när han därifrån fortsatte till England. Från mars till september finnas nämligen inga brev bevarade. Anledningarna till den förlängda vistelsen i Aachen och till det långa uppskovet med Englandsresan voro mångahanda. I främsta rummet torde krigsrörelserna ha hindrat Hamiltons föresats att lämna kurorten, men härtill kom en viss vankelmodighet eller obeslutsamhet, som tycks ha ingått i den unge mannens egenskaper, och så verkade nog även bristen på penningar eller de av kriget försvårade eller försenade remisserna av sådana hemifrån. Sålunda klagar Carl Didrik i ett av sina brev över att han en gång i sex veckor fick vänta på en försändelse från Sverige.

I de från december 1792 och januari 1793 bevarade breven redogör Carl Didrik för vad som tilldrog sig under hans förlängda kvarvaro i Aachen. Vid jultiden gingo många rykten om fransmännens rörelser; än sades det, att de på grund av den ogynnsamma årstiden tänkte hålla sig stilla och ej fullfölja sina framgångar, än att de ämnade förena den i Aachen förlagda hären med den vid Rhen, än att de tänkte belägra Mastricht o. s. v. »Jag väntar blott på att få se general Dumouriez; sedan far jag till Düsseldorff och öfverger dessa röfvarflockar. Då man ser dessa folkhopar, ty de förtjäna icke namn af trupper, begriper man inte hur de kunnat göra dylika framsteg emot sådana trupper som kejsarens

och emot sådana generaler som hans äro, som åtminstone hafva reputation. Linjetrupperna hafva min af något, ehuru de äro utslitna och utan all disciplin, men hvad som kallas gardesnationaler och volontärer kan man ej göra sig en idé om utan att ha sett dem. Knappt två med samma klädebonad, af alla åldrar och af all längd. Vid deras hitkomst kommo de alldeles icke i trupp, utan i större eller mindre hopar, från 15 à 16 till 3 à 8 man, utan befäl, utan all disciplin. Hvad som häraf bör härflyta, händer ock i själfva verket. Allt pikeras där de gå fram, intet är heligt. Här i staden äro i dessa dagar många bestulna och roffade, och på landet mycket mer. En generalsperson har tillstått, att i går 500 stölder skett. Som de icke mer ha någon religion, ske alla skandaler mot kulten. Här och allestädes äro horreurer begångna i kyrkorna. Detta uppförande har alldeles förändrat tonen för dem. I Nederländerna är befolkningen så förtviflad, att den önskar kejsaren tillbaka. Här vill folket ej höra talas om franska konstitutionen, och i går, då frihetsträdet blef planteradt, var det ej mer än en enda utom de tre, som förde trädet, som följde med. Om de förenade makterna ville med ifver fortsätta nästa kampanj, vore det en ren omöjlighet för sådana trupper att, äfven om Gud själf vore general, hejda de förbundnes framsteg».

I nästa brev, den 31:sta december, omtalar han efter några nyårslyckönskningar till fadern, att fransmännen då varit två veckor i Aachen och att alla förbindelser med Tyskland voro avstängda. »Jag är instängd bland bara pack», tillägger han. »Man kan ej göra sig en idé om det utan att se det. En sådan indisciplin och

en sådan min, som frihetens hjältar hafva, kan man ej föreställa sig. Men den myckna oordning, det våld, pillage, till och med mord, som af dem föröfvats, ha omvändt alla här från att vara demokrater, och här är en allmän röst att icke antaga franska konstitutionen. Dock har franska generalen i dag låtit plantera frihetsträdet för andra gången och lägga sekvester på kyrkans egendomar. *Enfin*, hatet emot dem ökas beständigt och alla önska österrikarnes återkomst.»

De närmast följande breven äro av föga intresse, men den 11 februari kunde Carl Didrik meddela, att han ändtligen hade lämnat Aachen och att han efter att ha passerat de franska och österrikiska härarnas förposter hade anländt till Köln. Där var emellertid intet att se, varför han redan följande dag via Bonn, Coblenz och Frankfurt ämnade begiva sig till Düsseldorff. I Frankfurt uppehöll han sig sex dagar och var tre av dessa hos konungen af Preussen, »hvilket var så extraordinärt för en främmande, att de gamla perukstockarna alldeles förlorade kontenansen». Han fann h. maj:t sådan man beskrivit honom, »fet och okostig»; men han var dock rörlig och hade ett ganska ärligt ansikte. Han uppvaktade även hertigen av Braunschweig, den berömde härföraren, som var ganska artig, men »bar l'empreinte af falskhet». I Düsseldorff träffade Carl Didrik furst Hessenstein, som bemötte honom med stor vänlighet, dagligen inbjöd honom till sitt bord, lånade honom en ridhäst och presenterade honom i societeten. Han var med ett ord charmant. Anledningen härtill kan helt enkelt ha varit den att Hessenstein och Carl Didrik voro ganska nära släkt. Den sistnämndes moder Hedvig Maria Taube var nämligen brorsdotter till den

ryktbara fröken Hedvig Taube eller riksgrevinnan Hessenstein, furst H:s moder.

Efter några dagars vistelse i Düsseldorff anträdde Carl Didrik Hamilton den länge uppskjutna resan till England. Om färden och hans vistelse där finnas som förut nämnts inga brev bevarade, men i sina tryckta anteckningar har Hamilton härom lämnat en ganska utförlig berättelse och omtalat den stora artighet och vänlighet, varmed han bemöttes av ett stort antal framstående och ryktbara personer. Han blev presenterad på hovet, gjorde talrika utfärder i Londons omgivningar och även till avlägsnare orter, besökte en mängd slott och herresäten och rönte stor gästfrihet, varför han säkerligen hade sitt släktnamn att tacka, men även svenska envoyén baron von Nolckens introduktioner och sitt eget fördelaktiga utseende och sitt sätt att uppträda och sin världsvana. I London sammanträffade han även med den berömde konstnären Carl Fredrik von Breda, vilken år 1793 målade det vackra porträtt av honom, som förvaras på Boo och varav en reproduktion är införd i denna bok.

Naturligtvis försummade Carl Didrik ej att göra visit hos mr Hopkins, som ägde och bebodde det förtjusande vackra Pains-Hill nära Cotham. Av Hopkins och hans maka blev han emottagen med stor vänlighet och gästfrihet; men hans förhoppningar om äktenskap med miss Hopkins gingo om intet. Han trodde länge, att den unga damen var lika intresserad av honom som han av henne, och fadern gynnade frieriet, men fram på hösten blev missen kär i en ung mr Bond och gifte sig med honom emot sin faders vilja. Några dagar innan han definitivt fick korgen, eller den 19

september 1793, sände Carl Didrik sin fader några meddelanden om den obehagliga ovisshet, vari han befann sig. Han vistades då i Margate. Brevet har följande lydelse: »Min bäste far! Att jag icke skrifvit på så lång tid, får min far förlåta af den orsak att jag velat dröja för att berätta slutet på min sak här. Just nu skulle jag kunnat gjort det, om ej Hopkins själf sjuknat samma dag, jag yrkade på utslag, och således är jag i den svåra belägenheten att få vänta kanske ännu flera dar. Jag fruktade för att min fars ömhet skulle tillskrifva någon sjuklighet orsaker för ett längre dröjsmål. Detta ställe är ett hafsbad i Kent-Shire, där en myckenhet folk äro nerkomna för att bada; men som ibland denna mängden större delen äro äfventyrare af alla slag, eller ock af en klass, som man aldrig annars ser, är det rätt ledsamt. Det är för mig så mycket ledsammare, som jag står mellan hopp att blifva lycklig och fruktan att mista en stor moyen att blifva det. Jag vet icke hvad jag skall tro, om icke flickan har en för föräldrarna dold attachement. De äro mer beskedliga och goda emot mig än någonsin, men hon tycks ej öka sin fryntlighet så mycket jag skulle önska. Kanske skall det vara en anständighet, som jag dömer som köld. — 100 pund fick jag för omkring 5 à 6 veckor sedan, hvilka jag då genast assurerade; men de i ett af min fars bref omtalade 1,000 rdr har jag aldrig hört af. Gud tröste mig för det, om detta misslyckas. Då blir nog brydsamt, när jag kommer hem. Och i alla fall torde det blifva det i början som gift, n. b. för pengar. — Vi äro nu alla brydda, för att ej säga nedslagna öfver fransosernas inträngande i Brabant. Holländarne och engelsmännen

hafva fått stryk. De senare försvarade sig bra, men hafva förlorat mycket. Om ej prinsen af Koburg kan snart hjälpa detta, blir förmånen af campagnen ganska ringa. Prisen af Toulon och 18 linjeskepp är dock betydlig, och de inbördes oroligheterna måtte matta de franska republikanerna obegripligt.»

I slutet av oktober torde Carl Didrik fått sitt giftermålsanbud refuseradt, ty han sände då sin fader ett kort meddelande, att han stod i begrepp att gå ombord på ett svenskt fartyg och segla till Hälsingör och återse sitt kära fädernesland. »Men, min bästa pappa, utan litet pengar hos herr generalkonsul Gloerfeldt, för min räkning, kan jag ej komma längre än till Helsingör. Således, så vida min kära far vill se mig, så sänd ett bref till mig, hos honom, men icke tomt.» Även denna plan gick om intet, i det att Hamilton gjorde en tur till Birmingham och ej hann tillbaka till London i tid för att kunna följa med fartyget. Den 1 november underrättade han sin fader, att han i själva verket var belåten härmed, ty i stället kunde han fara med ett fartyg, som om 8 à 10 dagar skulle avgå till Marstrand och därigenom skulle han slippa färdas över det otrevliga Kattegat. »Väntan är icke rolig», skrev han, »London är tommare än någonsin, furnerar inga nöjen, och tiden och omständigheterna tillåta inga kurser mer. Det enda är att London icke är så depensivt på det viset, jag nu lefver. Kriget, som föres på fasta landet, är det enda ämnet för samtal, och nästan hela mängden är i rage emot fransoserna. Deras barbariska gärningar, isynnerhet mot drottningen, förtjäna det ock. Men ehuru de äro afskyvärda, ehuru de hafva hvarken experimenterade generaler eller trupper, så äga de en sådan

mängd, att de likväl embarassera sina adverser på ett fasligt sätt. Sista bataljen vid Maubeuge gaf nog loppor i öronen åt de kombinerade, och jag fruktar för att vi få en vinterkampanj i Nederländerna, af hvilken utgången är ganska tvifvelaktig. Härifrån skickas ofta nog trupper. Ingen vet rätta antalet af dem, som äro utgångna, men i dessa dagar hafva åter inemot 8,000 man blifvit ditsända. Utom milisen är väl här icke 1,000 infanteri hemma i alla tre rikena. Fruktan för en landstigning på kusten gör att det läger af militia, som hela sommaren har legat vid Brigthon, fått order att kantonera i nejden däromkring. För öfrigt är här icke något nytt. Min far skall få höra och se allt hvad jag sett i landet. Denna sista turen till Birmingham och järnbryggan i Coolbrook-Dale gjorde en addition till min förra étude af landthushållning, af järnfabrikation och kanalprojekter. Jag har mycket saker i mitt hufvud, som skulle blifva nyttigt för Sverige; men det är skada att jag först och främst lär bli mindre i stånd att sätta något i verket än någon annan, i afseende på att jag hvarken äger eller kommer att äga någon betydenhet, sedan alla förbättringar gå så långsamt, och jag fruktar för att tiden blir afklippt.»

Från de närmast följande veckorna finnas inga brev bevarade, men den 19:de december sände Carl Didrik sin fader en ganska utförlig skrivelse, varaf framgår, att han omsider kunnat lämna England och hade hamnat i Stavanger i Norge. Det hade varit en rätt äventyrlig färd, såsom framgår av hans livliga skildring: »Ära vare Gud, jag lefver! I går kom jag in med fartyget i en hamn här bredvid. Det var en lycka, hvarför jag aldrig nog kan tacka vår Herre. Sedan

vi seglat i fjorton dagars beständig storm och motväder och kommit upp mot udden af Norge, fingo vi god vind för åtta timmar blott. Med denna kommo vi på fjorton mil nära Marstrand och hoppades om en tio timmar komma dit; men i detsamma få vi utan något lugn eller stiltje på en gång motvind med sådan storm, att vi hvarken kunde komma längre fram eller lovera. Vi voro då tvungna att vända om. Denna stormen varade i sju dygn och var så häftig, att vi ej kunde föra något segel, utan drefvo på Guds försyn i dessa sju dygn, utan att veta hvarthän. Besättningen och skepparen, som farit till sjöss somliga 26, andra 20 och 17 år, hade aldrig erfarit dylik storm. Vi mistade segel och fruktade i tvänne dagars tid i hvarje ögonblick på vårt sista öde. Ingen räddning syntes möjlig, och det tröstrikaste, man sade mig, var att vi om ett par dagar till, om stormen kontinuerade, skulle drifva till Grönland, eller kanske svälta ihjäl, ty provianten började tryta. Ett eller annat var ganska trist att tänka på; men Gud styrkte mig nog att finna mig häruti. Jag var rätt resignerad och trankil, och var det ingenting mer som rörde mig än den sorg, som jag visste att detta skulle förorsaka min gode far. Nu ändtligen, sedan stormen i måndags något stillat sig och vi efter observationer kunde märka, att vi voro norr om staden Bergen, funno vi möjlighet att arbeta oss in hit, och vi äro, Gudi vare ärad, frälsta. Ondt krut förgås icke så snart, eller rättare, ty Guds välgärning är för stor för att tala med lättsinnighet därom, vår Herres nåd har velat ännu förlänga nådetiden, och jag tillskrifver detta min salig mors välsignelser och min gode fars förböner. Men min fars land

FRIHERRE CARL DIDRIK HAMILTON
PÅ ÄLDRE DAGAR.

FRIHERRINNAN SOFIA JACOBINA
HAMILTON, f. BECKMAN.
Efter miniatyrporträtt, tillhöriga
frih. H. Hamilton, Boo.

strykande son kan nu omöjligt hinna hem till jul. Härifrån är ingen annan än ridväg till Christiansand, ej heller finns någon kärra eller vagn, man måste föra kofferten på hästryggen eller på släpa. Posten, som här citeras såsom det fortaste som går fram, använder åtta dagar här emellan och Fredrikshall. Jag skall nu försöka på det, och min önskan att snart få se min far skall väl skynda på mig något om möjligt är. Men först och främst är jag så derangerad i hela min fysik, att jag behöfver ett par dagar att sätta den i ordning. Men annars mår jag i själfva verket ganska väl. Äfven, och eftersom ödet fört mig till Norge, skall jag väl icke passera där utan att lämna någon attention. Det värsta är att det just är julveckan; men af hvad jag redan sett är folket det beskedligaste.»

»Jag har som min pappa vet inte en styfver. Men skepparen hade kreditiv på tvänne köpmän här i staden. Den ene är så god och lämnar mig pengar, och jag har ingen annan utväg än att gifva honom en växel på Gloerfeldt i Helsingör. Nu vet jag ej, om de pengar äro kvar där, som jag förut begärde af min far, men jag förmodar väl att min far tagit dem tillbaka, sedan jag skref att jag skulle gå åt Marstrand. I anseende till långsamheten af resan och som jag äfven nödgas låta göra ett par frisrockar för mig och min betjänt, jämte andra varma persedlar, ty jag har inga vinterkläder med mig, lär jag få taga 130 eller 120 rdr danskt. Jag bifogar med min växel ett bref till Gloerfeldt, men som han icke känner mig, så var nådig och med samma post skrifva honom till och trankilisera honom, åtminstone så att ingen protest sker. Det skulle vara en för stor skam i ett främmande land,

där de handtera mig både med vänlighet och som en stor seigneur. Jag tager vägen från Fredrikshall till Wenersborg, och om jag behöver, tager jag där svenska pengar af landshöfding Lilliehorn. Sedan kommer jag hem. Gud låte mig då finna min bäste far och syskonen vid god hälsa.»

Det dröjde emellertid över en vecka innan Carl Didrik Hamilton bröt upp från Stavanger. Vägarna voro nämligen oframkomliga, och för övrigt befann han sig, sedan han hämtat sig efter sjöresans vedermödor och illamående på grund av den dåliga skeppskosten, väl till rätta i den lilla staden. Han var där föremål för stor vänlighet och gästfrihet. I ett brev till fadern, utan angivet datum, men skrivet någon av de sista dagarna i december, säger han, att ingen skulle kunna föreställa sig att man på Norges ödsliga kust kunde träffa på ett isoleradt samhälle, där det fanns en liten societet på sextio à sjuttio personer med god uppfostran och ett förfinadt umgängesliv. De förnämsta familjerna voro Kjellands, Sundts, lagman Widdings, kaptenerna Arndts, Kleits och Höjserns m. fl. Staden hade 600 hus och omkring 3,000 à 4,000 invånare, som levde på sjöfart, handel och fiske. Hamnen var förträfflig och blev aldrig isbelagd; men för övrigt hade naturen förvägrat invånarna allt, som gör vårt levnadslopp angenämt. Där fanns endast hårda och sterila klippor, ej ett träd på flera mils avstånd.

Härmed sluta de i brevform lämnade meddelandena om Carl Didrik Hamiltons odyssé; men i de »Strödda anteckningarna» har han omtalat, hur han via Lindesnäs, Egersund, Mandal, Christiansand och Fredrikshall o. s. v. dels till häst, dels i båt färdades

hem till Sverige och hur han efter en dags uppehåll hos landshövding Lilliehorn i Wenersborg ändtligen anlände till Jönköping och fick omfamna sin fader och sina hemmavarande syskon. Därefter gjorde han besök hos sin syster och svåger på Ekenäs och hos sin farbror baron Jan Abraham i Örebro och anlände till Stockholm i början av mars 1794. Ett av hans första bestyr efter återkomsten var att uppvakta hertigen-regenten, som emottog honom med stor vänlighet och med stort intresse underrättade sig om hans militära iakttagelser och erfarenheter, om förhållandena utomlands o. s. v. Han gjorde också omedelbart sitt återinträde vid hovet, deltog i hertiginnans nästan dagligen givna stora supéer, till vilka han en gång för alla blev inbjuden eller befalld, och förvånade sig högeligen över den stora förändring, som hade inträdt i sällskapstonen vid hovet mot under Gustaf III:s tid. I stället för det fina levnadsvett och den stora artighet, som då voro rådande, voro nu nästan alla karlar klädda i stövlar, och grova eder och svordomar hördes, isynnerhet av hertigen och hans omgivning, i förening med tobakstuggning och rökning. Fram på våren återinträdde Hamilton i sin tjänst som överstelöjtnant vid sitt regemente och ägnade sig däråt med nit och intresse. Därmed var han åter inne i den regelbundna levnadsordning, som avbrutits av hans utrikesresa och hans långvariga vistelse i främmande land.

* *
*

Till de nu lämnade erinringarna om ett märkligt skede i Carl Didrik Hamiltons ungdomsliv må fogas

några meddelanden om hans senare öden och familjeförhållanden. År 1795 erhöll han fullmakt som överstekammarjunkare, vartill han redan 1792 blivit utnämnd, och följande år blev han såsom förut omtalats landshövding i Örebro län. I samband därmed lämnade han sin militära anställning. Från landshövdingebefattningen tog han avsked redan 1801 och bosatte sig då på allvar på Boo. Av detta hade han som förut omtalats blivit ägare vid sin faders död år 1797. Fredrik Ulrik Hamiltons övriga förmögenhet delades mellan Carl Didriks syskon: Kerstin, vilken som förut nämnts var gift med baron Svante Banér på Ekenäs, Beata, gift med överstekammarjunkaren baron Fredrik Edvard von Saltza på Mem i Östergötland, samt bröderna kammarherren Fredrik Edvard och kornetten Johan Malcolm Hamilton.

Emellertid kallades Carl Didrik då och då och särskildt sedan han 1810 befordrats till överstekammarherre till Stockholm och tjänstgjorde vid hovet. Efter mordet på Axel von Fersen fungerade han som dettas högste chef och visade enligt ett uttalande av den gamle och med etikettens stränga iakttagande ytterst noga överceremonimästaren Leonard von Hausswolf mycken takt. Ett undantag härifrån tycks han dock ha gjort, då han vid Fersens begravning förde prestaven och uppträdde i hatt och kappa, vilket väckte Hausswolfs förvåning och stora ogillande.

I maj 1796 ingick Carl Didrik Hamilton äktenskap med Anna Catharina Adelheim. Uppmärksammad för sin ovanliga fägring, var hon dotter av hans kusin, farbrodern Johan Abraham Hamiltons enda dotter Fredrika Lovisa, i hennes första gifte med hovjunkaren Erik Adolf Adel-

heim.[1] I sina anteckningar säger Carl Didrik, att förbundet från hans sida knöts därför att han såsom blivande fideikommissarie till Boo ansåg sig skyldig att godtgöra sin kusin och hennes barn för deras av ödet beskärda förlust därigenom att fideikommisset ej kunde tillfalla dem. Äktenskapet blev emellertid mycket lyckligt, och den unga friherrinnan skänkte sin make ej mindre än sex söner. Alla dessa utom Hugo Adolf, den fjärde i ordningen, avledo emellertid i späd ålder eller i unga år. En tröst för föräldrarna i sorgen över dessa förluster hade de däri att deras unga frände Fredrik Wrangel såsom förut omtalats efter sin faders död fick sitt hem hos dem och genom att arta sig väl beredde dem glädje. Han skulle dock snart flyga ur boet, ty år 1803 vid femton års ålder begav han sig till Uppsala för att efter studentexamen genom juridiska studier bereda sig för den civila ämbetsmannabanan. I stället för att följa sin släkts krigiska traditioner valde han nämligen denna till livskall samt blev efter avslutad Uppsalasejour kanslist i justitierevisionen och var, då han år 1842 genom drunkning omkom vid Stadsgården i Stockholm, expeditionssekreterare. Jämte anseende som dugande ämbetsman, hade han då förvärvat ett aktadt namn som framstående botanist och speciellt algeolog, varom de efter honom uppkallade algsläktet *Wrangelia* och algarten *Calothrix Wrangelii* än i dag bära vittnesbörd.

Sedan Carl Didrik Hamilton blivit överstekammarherre, var han av sin tjänst tvungen att längre tider

[1] Efter dennes död blev hon omgift med landshövdingen Evert August Franc, Carl Didrik H:s företrädare på landshövdingestolen i Örebro.

uppehålla sig i huvudstaden och bodde dels på k. slottet, dels i en förhyrd våning i Langenbergska huset vid Fredsgatan. Under de närmaste åren vistades han emellertid så ofta förhållandena medgåvo på Boo, och där hade han sorgen att den 25 februari 1814 förlora sin maka. Hennes hälsa hade aldrig varit stark, och de många barnsängarna hade tagit på hennes krafter. Dagen förut hade hennes sistfödde son, den knappt treåriga Carl Johan Oscar avlidit, och av de övriga barnen levde blott Hugo Adolf och den sjuttonårige Malcolm Fredrik. Denne blev samma år kornett vid Livregementets kyrassiärer, men bortrycktes 1816 av döden.

Föga mer än ett år efter sin första frus död ingick Carl Didrik Hamilton nytt äktenskap med Sofia Jacobina Tarras, f. Beckman. Hon var dotter av en förmögen köpman Beckman i Göteborg och hans maka, f. Wohlfart, samt änka efter grosshandlaren i nämnda stad Laurentz Tarras. Med denne hade hon sonen John, som blev svensk generalkonsul i Montevideo, och de fyra döttrarna Christina Eleonora, Augusta Sofia, Laura och Emma, vilka hon medförde till sitt nya hem och som där växte upp i sällskap med styvbrodern Hugo Adolf till dess de blivit giftasvuxna och med sina utkorade följeslagare satte egna bon. Först kom turen till Christina Eleonora, som blev gift med kamrer Axel Adolf Smedberg i Göteborg, och sedan till Laura, vilken den 11 juli 1826 trädde i brudstol med överstelöjtnanten baron Carl Silfversköld. Augusta Sofia och Emma slutligen, ingingo den 8 maj 1832 äktenskap, den förra med kammarherre Arvid Virgin, den senare med kaptenen Carl Georg Sjöcrona. Dessa familjefester firades på Boo och gingo säkerligen under den gamla gustavianens

överinseende av stapeln i både glada och högtidliga former.

När det nämnda dubbelbröllopet ägde rum, hade även Hugo Adolf Hamilton, vilken några år förut efter i Uppsala vunnen filosofie magistergrad blivit sekreterare i utrikeskabinettet och kammarherre hos kronprinsen Oscar, bildat eget hem. Den 29 januari 1830 äktade han nämligen Lovisa Johanna Ridderstolpe, dotter av hovmarskalken, baron Gustaf Ridderstolpe och Jeanette Müller. Under de första åren av sitt äktenskap bodde de nygifta i Stockholm, men sedan hans fader år 1833 överlåtit fideikommisset åt honom, övertog Hugo Adolf förvaltningen av det stora godset, och hans gamle fader bosatte sig på det vid sjön Afvern vackert belägna Boskulla. Där sysslade han med nedskrivandet av sina gustavianska minnen, och där hade han glädjen få besök av en ny generation av sin gamla släkt. Hugo Adolf och hans maka fingo nämligen tre söner och två döttrar, som hunno mogen ålder.

Carl Didrik fick på gamla dagar även annan barnaglädje i sitt eget hus, ty hans styvdotter friherrinnan Laura Silfverskiöld, född Tarras, blev moder åt två döttrar, Sofia Elisabet och Ulla, vilka efter deras faders död år 1836 växte upp hos morföräldrarna. Den äldre av dessa döttrar blev gift med den framstående jordbrukaren och kulturhistorikern, ryttmästaren Peter von Möller på Skottorp. Den yngre avled ogift år 1918.

Sedan friherrinnan Sofia Jacobina Hamilton, född Beckman, år 1844 avlidit, flyttade Carl Didrik Hamilton tillbaka till Boo och tillbragte de fyra återstående åren av sin levnad i sonens hem. Efter hans flyttning från

Boskulla beboddes detta några år av Carl Reinhold Wrangels halvbroder, hovmarskalken friherre Christian Anton Wrangel och hans familj.

Carl Didrik Hamilton avled på Boo den 1 juli 1848. Enligt den efter honom förrättade bouppteckningen uppgingo tillgångarna till nära 257,000 rdr banko, vari Boo fideikommiss var upptaget med ett taxeringsvärde av nära 255,000 r. b. Skulderna utgjorde omkring 80,500 r. b., intecknade i fideikommisset.

Till minnena från Boo under Carl Didrik Hamiltons besittningstid hör en vitterlekare av ganska olika sort än de skalder, som den gamle gustavianen sammanträffat med och lärt känna i tjusarkonungens hov. Det var Carl August Nicander, Hugo Adolf Hamiltons promotionskamrat och skyddsling. Hans vistelse på Boo, hans förälskelse i Virginia Sanne, friherrinnan Hamiltons, f. Beckman, unga fränka, hans något obalanserade leverne m. m. ha ofta skildrats och senast på ett fängslande sätt återupplivats av professor Fredrik Böök.[1] Det finns ej heller något tvivel om, att Nicanders tillvaro på Boo från biografiska och litteraturhistoriska synpunkter äger intresse.

[1] *Resa i Sverige, från Smygehuk till Pajala.* Sthlm 1924.

EN ORIGINELL TEATERCHEF

DEN i det föregående kapitlet omtalade Malcolm Hamilton hade en yngre broder vid namn Hugo, vilken i början av 1680-talet inkallades till Sverige och blev fänrik vid Älfsborgs regemente och några år senare samtidigt med Malcolm upphöjdes i friherrligt stånd. Han var då kapten vid Livgardet och blev med tiden generalmajor och överkommendant i Göteborg, generallöjtnant och landshövding i Västerbotten samt slutligen general och generalfälttygmästare. Gift med den rike Göteborgsköpmannen Henrik Arvidsons dotter Anna Margareta hade han flera söner, av vilka Gustaf David, den från senare delen av frihetstiden och det gustavianska tidevarvet för sin duglighet, kvickhet och fritalighet ryktbare fältmarskalken, år 1751 erhöll grevlig värdighet och blev stamfader för den nu så rikt florerande grevliga ätten Hamilton, och Carl Otto blev riksråd och stamfader för den yngre grenen av friherrliga ätten Hamilton af Hageby.

Carl Otto Hamilton var i yngre åren anställd i holsteinsk tjänst och blev efter återkomsten till Sverige överkammarherre hos arvprinsen Gustaf, sedermera konung Gustaf III. Som hovkansler och riksråd spelade han sedermera en bemärkt roll i frihetstidens politiska fejder. Han var en av hattpartiets chefer och blev följaktligen avsatt, när mössorna vid 1765

års riksdag kommit till makten. Han var emellertid enligt en av frihetstidens hävdatecknare »en brukbar man» och gjorde sitt återinträde i rådskammaren 1769, för att dock redan följande år definitivt lämna den, i det att han då avled. Jämte anseende för duglighet och smidighet i politiska värv efterlämnade han minnet av en levnadsglad och vällevande herre, som med sin maka Sara Jennings, dotter av den bekante, från Irland bördige finansmannen, kommerserådet Frans Jennings och Maria Christina Bedoire, förde ett stort och gästfritt hus. Om somrarna, men även under andra årstider, då de politiska väderväxlingarna gjorde en lugnare vistelseort än Stockholm önskvärd, residerade han på Farsta å Värmdön. Under de senare åren av sin levnad ägde han även och bebodde det på Ladugårdslandet, nära Djurgårdsbron belägna Fredrikshov, vilket han köpte av den vidlyftige, med fastighetsaffärer i Stockholm mycket sysslande presidenten Erland Broman och som han förskönade med trädgårdsanläggningar, orangerier o. s. v.

Carl Otto Hamilton hade i sitt äktenskap dottern Margareta Hedvig, som blev gift med sin kusin hovmarskalken Johan Jakob Frans Jennings, samt sönerna John Hugo och Malcolm. Den senare avled ogift år 1794 som major vid Savolax regemente och var ej vidare märkvärdig. Den förre däremot intog en uppmärksammad ställning vid hovet och inom societeten och var en i flera hänseenden intressant person. Man skulle kunna belysa detta genom att helt enkelt säga, att han var ett stort original; men då originalen i det gustavianska Stockholm voro vida talrikare än i våra dagar och av mycket omväxlande beskaffenhet, är det

icke tillfyllest. John Hugo Hamilton var nämligen ett ovanligt originellt original, och därtill en i flera hänseenden så egenartad människa, att han förtjänar en utförligare beskrivning. Han var en riddersman utan fruktan och tadel, men även en lustigkurre och rolighetsminister, som förstod att höja livsglädjen ej blott i hertiginnans av Södermanland därför mottagliga omgivning utan även, åtminstone bakom kulisserna, i Gustaf IV Adolfs stela och tråkiga hov.

John Hugo Hamilton föddes år 1752 och sändes i unga år till Genève för att där uppfostras. Anledningen härtill var troligen den att hans morbroder Frans Jennings, vilken år 1761 hade ingått äktenskap med en schweiziska, m:lle Jeanne Elise Tremblay, var bosatt och borgare i nämnda stad och att han hos honom fick sitt hem. Vistelsen i Genève blev av stor betydelse för unga Hamiltons framtid. Han erhöll en fullkomligt fransk uppfostran och ingick, sedan denna avslutats och han hemma i Sverige först blivit kvartermästare vid Västgöta kavalleri och därefter fältväbel och kornett vid Bohusläns dragoner, år 1769 i fransk krigstjänst. Där befordrades han 1773 till löjtnant och 1775 till kapten vid Schonbergs dragoner och hade vid revolutionens utbrott vunnit överstes grad och blivit riddare av orden Pour le Mérite. Under tiden hade han befordrats till kapten vid sitt svenska regemente, men tog avsked år 1786, och även blivit kavaljer hos hertiginnan av Södermanland. Hans besök i hemlandet voro emellertid blott få och av kort varaktighet, han hade blivit så godt som naturaliserad fransman, och förmodligen var det hans avsikt, då han lämnade sin post vid Bohusläns dragoner, att för alltid

stanna i Frankrike. Där hade han jämte Axel von Fersen och Curt von Stedingk tillhört drottning Marie Antoinette's intima krets och lärt sig älska det lysande hovlivet i Versailles och det glada Paris; men så kom revolutionen och medförde stora förändringar även för Hamilton. Såsom känd för sina rojalistiska tänkesätt och som god vän med Fersen och delaktig i dennes planer att rädda den olyckliga franska kungafamiljen blev han föremål för jakobinernas förföljelse, berövades sin förmögenhet och måste fly från Frankrike. I april år 1792 befann han sig i Luxemburg, och sände därifrån till hertig Carl ett brev, vari han tolkade sin sorg över Gustaf III:s död och tillönskade hertigen lycka och framgång i sitt maktpåliggande värv som Sveriges regent under förmyndartiden. Sedan torde han ha slutit sig till de franska emigranterna först i Aachen och därefter i Coblenz. Från denna stad sände han den 1 juli 1792 hertigen en längre skrivelse, vari han efter uttalande av sin tacksamhet för den vänlighet, hertigen under många år visat honom, erbjöd sina tjänster såsom ombud hos de franska prinsarna. »Dessa hade», skrev han, »för afsikt att inom kort tid begifva sig från Coblenz till Mainz och att därifrån i spetsen för en emigrantarmé, som man höll på att samla och organisera, infalla i Frankrike. Baron Oxenstierna skall följa dem till Bingen, där de ämna uppehålla sig en månad; men som han ej är militär, blir han ej i tillfälle att vara med, sedan de tagit befälet öfver armén, och det är med anledning häraf, som jag vågar bedja Eders k. höghet låta tillställa mig ett kreditivbref hos de kungliga prinsarna.» I fortsättningen tillägger Hamilton, att ett sådant kreditivbrev skulle

skänka honom möjlighet att lämna exakta underrättelser om fälttåget och om allt som tilldrog sig av intresse. Han hade äran att vara nära bekant med Monsieur (greven av Provence) och med greven av Artois, och han trodde, att dessa med stor tillfredsställelse skulle se honom ackretiderad hos dem etc. På denna skrivelse fick Hamilton redan den 7 juli svar; men dettas innehåll är ej bekant. Förmodligen var det avslag på framställningen, ty Hamilton erhöll ej någon diplomatisk mission, antagligen därför att denna skulle komma i strid med Reuterholms franska politik. Om Hamiltons förehavanden under de följande månaderna föreligga inga underrättelser; men år 1793 styrde han kosan till fosterlandet och slog sig ner i Stockholm.

Trots den mångåriga vistelsen utomlands tycks »franske Hamilton», såsom den vandrande riddaren kallades, därför att han nästan alldeles förgätit sitt modersmål och helst talade franska, ha funnit sig väl tillrätta med de nya formerna för tillvaron. Stockholm var visserligen vida olika mot Strassburg och de övriga franska garnisonsorterna, men han behövde dock ej, utpräglad goddagspilt och vällevande som han var, sakna vare sig gåsleverpastej eller bourgogne. Till umgänge kunde han jämte mer eller mindre värderade landsmän räkna på flera förnäma franska emigranter, vilka liksom han tillhörde det Fersenska husets intimare krets. Han hade också att glädja sig åt smickrande uppmärksamhet av höga vederbörande, i det att han i april 1794 utnämndes till överste i armén och till generaladjutant, och som kavaljer hos hertiginnan blev han både uppmärksammad och omtyckt för sitt vänsälla väsen, sitt

glada humör och som upptågsmakare. Redan vid sitt inträde på hovmannabanan ett par decennier förut hade han framgångsrikt debuterat som rolighetsminister. I sin dagbok för november månad 1775 har hertiginnan härom lämnat följande vittnesbörd:

»Vi äro sedan en kort tid tillbaka i hufvudstaden, men skola i slutet af december månad återvända till Gripsholm, där kungen inom en mindre krets ämnar spela teater, både tragedier och komedier. Detta är kungens vurm för tillfället, och man repeterar redan de stycken, som skola uppföras. För öfrigt använder man kvällarna, de dagar man har ledigt, att spela proverb, hvilket icke är så besvärligt som riktiga teaterpjäser. Det tillgår på det sättet, att man ur en bok utväljer ett eller två ordspråk till uppförande på kvällen och utdelar rollerna, hvarefter hvar och en lär sig innehållet i sin och kläder sig i öfverensstämmelse härmed. När man sedan uppträder på scenen, får hvar och en säga, hvad som kan falla honom in, blott man i det stora hela iakttager, att man utmärker den persons karaktär, som man skall föreställa. Dylika proverb kunna bereda oss mycket roliga stunder; särskildt kan man, då baron Hamilton, som är kavaljer hos mig, dansar en pas de deux, nästan riktigt dö af skratt. Han har en förmåga att göra de minsta saker roliga, bara hans sätt att kläda sig är riktigt farsartadt. Tänk eder, min kära vän, en stor och föga vacker karl med pussigt ansikte, små ögon, stora öron och en näsa stor som en knytnäfve samt en mun, som liknar de hundars, som kallas mopsar! Tänk eder en sådan karl utklädd med en fruntimmerskofta och en kjol, som han beständigt håller på att falla omkull på, en liten mössa,

som knappast skyler hans stora hufvud, och sedan ofvanpå alltihop en smutsig och flottig pälskappa. Tänk eder honom i otakt dansande en pas de deux med en annan karl, som på ett lika löjligt sätt är utstyrd som Cupido eller något annat dylikt. Jag kan försäkra eder, att det är så att man skulle kunna riktigt kväfvas av skratt. Jag skulle önska, att min beskrifning kunde vara lika liflig, som jag nu ser det för mig i tankarna, men ni får vara belåten med den sådan den är, och jag kan endast beklaga min bristande förmåga att ej kunna åstadkomma den mera komisk.»

Den beskrivning, som hertiginnan här lämnat över den lustige baronens utseende, stämmer ganska väl med vidfogade porträtt, vilket — troligen det enda, som finnes — dock åskådliggör hur baron John Hugo såg ut omkring ett par decennier senare eller mot slutet av 1790-talet. Man återfinner nämligen samma elequentia corporis och det stora huvudet; men den knytnävestora näsan har väsentligt avtagit i volym. För övrigt visar detta porträtt Hamilton skrudad i hovdräkt, såsom förste stallmästare hos hertiginnan, vilket han blev 1796, och i svärdsordens storkorsband och kraschan, som han hugnades med 1799. Han hade sålunda snabbt stigit i graderna både som hovman och krigare, och ungefär samtidigt hade han även fått en framskjuten och mycket uppmärksammad post på ett annat verksamhetsfält. Den 11 augusti 1798 utnämndes han nämligen till baron Claës Rålambs efterträdare som förste direktör för k. maj:ts hovkapell och spektakler.

Utnämningen var i betraktande av Hamiltons ringa färdighet i svenska språket och obekantskap med den svenska litteraturen ägnad att väcka uppseende och

FRIHERRE JOHN HUGO HAMILTON.
Efter original i akvarell, tillhörigt direktör F. Ottergren, Stockholm.

förvåning. Hamilton var också den förste att erkänna dessa sina bristande förutsättningar, om vilka han i vänners lag ofta plägade skämta; men han grep sig dock med liv och lust an med sin nya verksamhets uppgifter och satte ny fart i teaterlivet, som under Rålambs sista tid råkat i lägervall. Redan den 9 november 1798 gavs ett nytt skådespel med sång och balett i två akter benämndt »Fiskaren», bearbetning av C. G. Nordforss efter Patrat's »Le pécheur suédois», och år 1799 gåvos ej mindre än tjugofyra nyheter på den dramatiska scenen och tolv på den lyriska o. s. v. [1] Många av dessa nyheter emottogos med stort bifall, och så var alldeles särskildt fallet med »Den talande taflan», operacomique i en akt med musik av Grétry och text av Jules Mancini-Mazarini, hertig av Nivernois, i ny och briljant tolkning av Leopold. Den lilla glada pjäsen hade redan, i översättning av C. Envallsson, givits år 1782 och vunnit bifall, men väckte nu i sin nya form och spelad av k. teaterns förnämsta artister riktig förtjusning och gavs nära femtio gånger. Bland de uppträdande märktes särskildt Edouard Du Puy, den ryktbare sångaren och kvinnotjusaren, vilken utförde Pierrots roll. Född i Neufchatel år 1771, hade Du Puy efter i Paris och Berlin vunnen musikalisk utbildning kommit till Stockholm 1793 och blivit anställd som violinist vid k. teatern. I början av 1799 befordrades han till konsertmästare, men sedan Hamilton upptäckt, att han kunde användas även utom orkestern, blev han operasångare. Hans första uppgift eller prov

[1] Se den utförliga redogörelsen i N. Personnes *Svenska teatern från Gustaf III:s död till Karl XIV Johans ankomst till Sverige 1792—1810.* Sthlm 1914.

som sådan var Pierrots roll, och han utförde denna på ett sätt, som »satte hof och folk uti lika stor beundran».

Du Puy var emellertid icke blott en stor artist utan även oppositionsman och en varm beundrare av franska revolutionen och isynnerhet av Bonaparte, och härigenom skulle han, åtminstone indirekt, vålla teaterchefen obehag. Vid en festmåltid på värdshuset Mon Bijou, som hölls till firande av Bonapartes återkomst från det egyptiska fälttåget och som bevistades av franske generalkonsuln i Stockholm Delisle samt gestaltade sig som en fullkomlig orgie, uppträdde sålunda Du Puy och sjöng glödande franska frihetssånger. Häröver blev Gusaf IV Adolf så förbittrad, att han var nära att låta arrestera hela sällskapet, men lät det stanna därvid att den entusiastiske sångaren förständigades att jämte en i Stockholm sig uppehållande fransos Robinot lämna riket. Detta förekoms dock därigenom att Du Puys beundrare lyckades utverka hans benådning; men då några dagar senare eller den 7 november »Lilla matrosen», däri Du Puy hade en av sina glansroller gavs, ådrog han sig åter konungens stora misshag och fick vidkännas dess följder. Härom skriver den nyss anförde teaterkrönikören: »Emellertid hade ryktet om landsförvisningen och benådningen spridt sig i hela staden, och Du Puy hälsades af den fullsatta salongen med demonstrativt bifall. Vid ett tillfälle i pjäsen, då medspelaren frågar honom: 'Hvart tar ni vägen?' gaf Du Puy en alldeles särskild tonvikt åt sitt svar: 'Jag tar ingen väg! Jag blir kvar!', hvilket hade till följd, att hela salongen brast ut i en stormande applåd. Konungen som fruktade försåt och uppror i hvarje tanke på frihet, i hvarje yttrad sympati för dem, som ägnade henne sin tjänst,

blef ursinnig öfver denna allmänhetens opinionsyttring och gaf genast förnyad befallning, att Du Puy skulle lämna riket. Han afreste också redan dagen därpå, sedan han genom vänners sammanskott fått en reskassa på femhundra riksdaler. Landsförvisningen väckte naturligtvis en oerhörd förbittring icke minst hos det täcka könet, som på detta sätt miste sin ridderlige fast trolöse afgud». Enligt Hochschild fick Du Puy av sina vänner en reskassa av 2,000 rdr och 300 dukater. Han avfördes den 2 november kl. 9 på kvällen, under bevakning av en polisbetjänt, men stannade över natten å den ej långt från Fittja belägna Snickarekrogen, där ett flertal av hans beundrare följande dag infunno sig och hyllade honom med avskedsmiddag.

Ehuru det är sannolikt att John Hugo Hamilton ej hade något direkt obehag av nu nämnda händelser, är det dock troligt, att han kände sig illa berörd av dem och att han kommit till insikt om, att det ingalunda var någon lätt uppgift att vara kunglig svensk teaterdirektör, isynnerhet under h. maj:t konung Gustaf IV Adolf. Detta skulle han också under fortsättningen av sin bana i ganska rikt mått få erfara.

Under de närmaste åren fortgick emellertid teaterverksamheten i stort sett utan några störande avbrott, och om John Hugo Hamilton någon gång fick uppbära klander för sitt handhavande av de sceniska intressena, var det huvudsakligen därför att han väl rikligt och med tillbakasättande av de fosterländska sånggudinnorna fyllde repertoaren med franska pjäser. Detta var emellertid ganska naturligt, då han med sin okunnighet i svenska språket hade svårt att förstå och uppskatta det inhemska material, som redan fanns att tillgå eller

ställdes till hans förfogande. Emellanåt bragte denna hans okunnighet honom i bryderi och medförde mer eller mindre drastiska intermesson, åt vilka man hade mycket roligt i de teaterintresserade kretsarna. Som exempel härpå må anföras följande episod från en generalrepetition på Adlerbeths »Ingiald Illråda». Hamilton befann sig jämte författaren på scenen. I sista akten uppstod en paus. »Hvad väntar man på?» frågade han. »Ragnar skall in för att ge kungen banesåret», svarades. I detsamma rusade den försumlige aktören in på scenen. »Nå, nå, nå!» avbröt Hamilton och sprang upp från stolen. »Où est donc le banesår? Är det så man lämnar sin konung någonting? Ni skall naturligtvis lägga le banesår på ett hyende och med en bugning öfverräcka det.» Upplyst om missförståndet, var han den förste att hjärtligt skratta däråt, men han lade sig aldrig vidare i regissörsbestyren.

Härigenom befriades han säkerligen från många anledningar till förargelse, som dock av skilda orsaker bereddes honom under hans senare år som teaterchef. Historien härom innehåller bland annat berättelser om hur han blev föremål för Gustaf IV Adolfs stora misshag, därför att han lät uppföra skådespel, i vilka förekommo scener, som stredo mot konungens stränga uppfattning om vad som var opassande, sårande för sedligheten o. s. v. Den 18 januari 1803 uppfördes som galaspektakel med anledning av den unga drottningens kyrktagning efter prins Carl Gustafs födelse en ny stor opera, »Anakreon på Samos» med musik av Grétry, balett av Terrade och text av Guy, i översättning av Valerius. Den var präktigt uppsatt, huvudrollerna innehades av k. teaterns förnämsta krafter såsom Stenborg,

Karsten och Hedvig Hjortzberg samt Ludovico Casagli, Filippo Taglioni och Louis Deland i baletten o. s. v., och det blev en lysande premiär inför de kungliga och fullsatt salong — men det stannade med premiären. Konungen blev nämligen så förbittrad över att i pjäsen bland annat förekom att prinsessan av Samos hade med en skön yngling inlåtit sig i en hemlig kärleksförbindelse, varav frukten blev en liten änglalik pojke — också med på scenen —, att han förbjöd operans vidare uppförande. »Han fann sig», skriver Personne i sitt ovan anförda arbete, »i sin ömtålighet om den konungsliga värdighetens helgd högeligen förolämpad af någonting så otillständigt som att på en kunglig scen, inför hela hofvet, låta en prinsessa, vore det också i urtiden och på Samos, befinna sig i en dylik situation, och han fann sig föranlåten att för de närvarande excellenserna och medlemmarna af diplomatiska kåren betyga sitt missnöje och göra en ursäkt för sin teaterdirektörs bristande smak och omdöme.»

Med denna skrapa och »Anakreons på Samos» läggande på hyllan hade det kunnat vara slut, men konungen lät Hamilton ytterligare erfara sin onåd genom att skilja honom från den svenska scenen och i stället göra honom till chef för den franska teatertrupp, som han beslöt inkalla och som började sin verksamhet den 13 juli 1803 med uppförandet av »Léon ou le chateau de Montenero», drama med musik av Dalayrac. Truppen stod under ledning av den från Gustaf III:s tid i Stockholm välbekante och mycket populäre J. S. Desguillons samt räknade 24 medlemmar, bland vilka flera, såsom de utmärkta sångerskorna fruarna Augelier och Jolivet, voro mycket framstående förmågor. Den

blev också mycket omtyckt av Stockholmspubliken och skördade stora triumfer. Att John Hugo Hamilton fann sig väl tillrätta med sällskapet, var givet; han fick ju att göra med människor, som han förstod och som förstodo honom, han kunde obehindradt röra sig med det högt älskade franska tungomålet och ej behöva riskera några missförstånd angående placeringen av »banesår» m. m. Truppens uppträdanden fortgingo också till hans och dess egen stora tillfredsställelse och utan några störande intermesson, åtminstone av större betydelse, till i maj 1805, då plötsligen åter en prinsessas obehagliga belägenhet medförde verksamhetens slut. I Boïeldieus sångspel »Ma tante Aurore» förekom nämligen en scen, där det ur en roman upplästes en berättelse om en prinsessa, som blev överfallen av rövare samt avklädd och fastbunden vid ett träd. Gustaf IV Adolf blev så förtörnad över icke blott att prinsessan blev så vanvördigt behandlad, utan även att hon omtalades som naken, att han ögonblickligen avskedade truppen och gav den respass.

Härmed slutade också John Hugo Hamiltons befattning som teaterchef. Fastän densamma utan tvivel hade skänkt honom nöje och förströelse för egen del och erkännande från många håll, hade densamma dock jämte konungens misshag ådragit honom mycket klander och många obehag, och han var därför troligen rätt belåten med att få lämna allt bråket. Bland dem, som riktat anmärkningar emot honom, torde han särskildt ha fäst avseende vid Armfelt. Från sin egen direktörstid åren 1786—1792 hade denne bevarat varm kärlek till Gustaf III:s skapelse och särskildt för dess fosterländska uppgifter. När han efter många växlande och

vidriga öden fått upprättelse för de under förmyndarregeringen lidna oförrätterna och återinträdt i tjänst och areställen, blevo teaterförhållandena åter föremål för hans intresse. I slutet av år 1804 befann han sig i Pommern som befälhavare för de svenska trupperna och emottog där med oro och ogillande underrättelserna om »tjocka Hamiltons» verksamhet. Han hade hört sägas, att den välmående baronen, med vilken han för övrigt stod på vänskaplig fot, höll på att i grund förstöra den svenska operan och alla uppväxande talanger och att han givit sista nådestöten åt dramatiska teatern. Han trodde inte, att Hamilton så litet skulle respektera salig kungens minne och hans verk; han ansåg, att Sverige ägde alla förutsättningar för att kunna upprätthålla en nationell dramatisk teater och att det vore ett oförlåtligt brott att låta den förfalla. Han kom också angående allt detta i brevväxling med Hamilton själv.[1]

Armfelts första brev utgör svar på en skrivelse den 18 december 1804 från Hamilton, vari denne bland annat omtalat, att det i Stockholm gick ett rykte att Armfelt åter skulle bli direktör för spektaklerna. Härpå genmälde Armfelt, att han funnit hur man i Stockholm allt fortfarande utmärkte sig för kvickhet och i synnerhet godt omdöme, men att tanken på att han åter skulle kunna antaga direktörsposten var värdig nyhetsmakarnas djupa dumhet. Han hade en gång varit på galejan, men någon lust att åter beträda densamma

[1] Två brev från Armfelt, skrivna på franska och daterade Stralsund den 5 februari och den 12 mars 1805 finnas tryckta i *Handlingar ur v. Brinkmanska archivet på Trolle-Ljungby. I.* Örebro 1859.

skulle han aldrig kunna få. Efter den 16 mars 1792 hade han beslutit att aldrig vidare sätta sin fot inom operahuset. Därefter uttalar han sig om förhållandena vid teatern, som Hamilton tydligen skildrat i sitt brev, och säger att Gustaf IV Adolf utan tvivel hade gjort rätt i att avlägsna honom från ledningen av en institution, som var fullkomligt under hans talanger och under hans tankar såväl om dess uppgift som om de personer, vilka där voro anställda. »För min del», tillägger han, »har jag den olyckan att hålla på allt, som gjordes under Gustaf III, på allt, som påminner oss om denne furstes stora vyer, hans kärlek till all slags nationell ära och den trollkraft, hvarmed han uppfann och till och med i detalj fullkomnade sina skapelser. Sverige har under hans regering haft en opera, som endast öfverträffats af den i Paris, och det som man kunnat ha genom att börja med intet, bör kunna vidmakthållas, då materialet finns och det för allt finns en grund etablerad, om tanken på att förstöra byggnaden icke råder öfver de skenbara omsorger, man ger den. . .»

I fortsättningen skriver Armfelt, att han med nöje läst den redogörelse, som Hamilton skickat konungen, och tillägger: »Ni har för dessa herrar vid dramatiska teatern gjort mycket för mycket i ett afseende och mycket för litet i andra. Om deras konstitution är felaktig, hvilket jag tror, måste den ändras och i stället införa Bonapartes eller Dessalines' styrelsesätt. Det är endast med den strängaste disciplin, som man kan komma till rätta med detta pack, och vid min debut gaf jag inför full teater De Broen käpprapp och Ahlgren örfilar; jag var då så besluten att upprätthålla

denna regim, att jag skulle ha skurit af öronen på de där herrarne, om de understått sig att tala om sina rättigheter. Också spelade man, var läraktig och lydde på ett fulländadt sätt, hvarpå jag kan taga till vittnen alla dem som erinra sig min direktörsverksamhet. Jag kände föga eller intet om teatern, men konungen ledde mig, och jag inskränkte mig till en enda sak, nämligen att i allt rätta mig efter hans vilja. Min korrespondens med Gustaf III visar de klagomål, som anfördes emot mig, men äfven hans mildhet och hans godhet och mitt sätt att helt och hållet militäriskt sköta mitt värf, fastän mellanakterna ägnades åt tusen dårskaper, då jag var den gode och trogne kamraten i denna betänkliga dramatiska societets orgier och nöjen. Jag vet att erfarenheterna i det förflutna ej tillmätas någon betydelse i det nuvarande — allt har förändrats, och detta skall ju vara mycket länge; men genom detta mitt långa ordande har jag ej velat bevisa mer än en enda sak, nämligen den att ni, min käre baron, handlat med alltför stor godhet och mildhet vis à vis dramatiska teatern, hvilken svikit sina plikter i allmänhet och särskildt beträffande publiken.» I fortsättningen säger Armfelt, att den franska truppens anställning i Stockholm väckt hans grämelse, men han lyckönskar Hamilton till att ha kommit ifrån bråket med de svenska spektaklerna, och brevet avslutas med komplimanger och vänskapsbetygelser. Även i det andra brevet gör Armfelt om teaterförhållandena några uttalanden, som dock äro av mindre intresse. Det avslutas med några kortfattade meddelanden om förhållandena i Pommern, vilka för tillfället voro tillfredsställande. »Hvad beträffar mig själf», tillägger brevskrivaren skämtsamt,

»skulle jag kunna dö med allra största lugn, sedan jag fått kännedom om den vänlighet och de omsorger, ni visat min maka och min dotter. Om ni ännu hade varit direktör för operan, skulle mina söner haft rätt att begära ert beskydd och lära sig att fäkta. Farväl, min käre baron, om ni vill gifta er med min änka, är det nödvändigt att börja med att ägna uppmärksamheten åt att hon ej tar lifvet af sig genom att försumma sin hälsa.»

Det är mycket sannolikt, att John Hugo Hamilton till fullo uppskattade såväl detta skämt som det älskvärda sätt, varpå Armfelt delgav honom sina anmärkningar; men han fick ej länge glädja sig vare sig häråt eller åt den sympati och vänskap, som visades honom i umgängeskretsarna i Stockholm. Några veckor efter den franska teatertruppens avskedande eller den 10 augusti 1805 bortrycktes han nämligen av döden. Enligt en uppgift var dödsorsaken ett myggsting, vari slagit sig kallbrand, enligt en annan hade han med rakkniven råkat skada en finne, varav följde blodförgiftning. Han dog i närvaro av några vänner, med vilka han i det sista skämtade. Han var ogift och den siste av sin gamla släkts yngre gren samt erhöll såsom det står i en minnesteckning, till eftermäle att »hans älskvärdhet i umgänge var lika mycket i ögonen fallande som det ofatta, kolossala i hans gestalt; hans särdeles märkliga distraktioner och infallskvickheter utgjorde ett dagligt och gladt samtalsämne för hans umgängeskrets, som värderade honom högt äfven för hans goda karaktärsegenskaper».

Vid sin definitiva bosättning i Stockholm i midten av 1790-talet hyrde John Hugo Hamilton en lägenhet

i huset nr 6 vid Stora Nygatan, i kvarteret Milon, vilket då ägdes av bokhandlaren Johan Christian Holmberg. Denne hade några år förut låtit väsentligt ombygga det å tomten förut befintliga trevåningshuset, som vid midten av 1600-talet hade uppförts av fältmarskalken Lars Kagg och i slutet av nämnda århundrade ägdes av assessor Olof Starenflycht och senare av dennes arvingar. Någon uppgift om vilken av lägenheterna Hamilton hyrde har ej anträffats, liksom ej heller om dess storlek, men antagligen bestod den av endast tre eller fyra rum. Däremot svarade nämligen de möbler och övriga bohag, som baronen enligt bouppteckningen efter honom ägde. I sin tjänst hade han under de första åren blott en betjänt eller kammartjänare, som hette Cederqvist. Detta tyder på att han ej hade något hushåll, utan levde ungkarlsliv och intog sina måltider på källare och värdshus. I det hänseendet var valet av bostad det bästa, ty omedelbart i närheten låg Bergstralska huset med dess talrika källare och kaffeserveringar och strax invid låg Riddarhustorget, där i slutet av 1700-talet ett flertal av Stockholms förnämsta spiskvarter, såsom det hette på den tiden, voro belägna. Under de sista åren av sin levnad, sedan han blivit stallmästare hos hertiginnan, torde Hamilton ha bott på k. slottet. Han förekommer nämligen ej då i mantals- och taxeringslängderna, troligen på grund därav att han liksom den övriga vid hovet anställda personalen var befriad från skatt och ej behövde upptagas i nämnda längder. Under dessa år hade han jämte en kammartjänare vid namn Aspman pigan Stina Hasselgren i sin tjänst. Enligt bouppteckningen hade hon ett ganska rikhaltigt husgeråd

till sitt förfogande, vilket tyder på, att hennes husbonde av bekvämlighetsskäl och med hänsyn till den med den ökade korpulensen minskade rörelseförmågan numera intog sina måltider i hemmet.

Om dettas inredning och utstyrsel skänker bouppteckningen en föreställning och lämnar tillika intressanta upplysningar om Hamiltons ekonomi och om hans förhållande till några medlemmar av teaterfolket, som stått under hans chefskap, samt bidrag till kännedomen om hans personlighet och levnadsvanor o. s. v.

Bouppteckningen förrättades den 29 januari 1806 av sekreteraren i krigshovrätten Alex. Widell och på anmodan av den bortgångnes ende arvinge, kammarjunkaren, sedermera hovmarskalken Frans Jennings, som var Hamiltons kusin samt änkling efter hans år 1800 avlidna syster Margareta Hedvig Hamilton. Kvarlåtenskapen uppgavs å Jennings vägnar av auditören och sekreteraren vid Arméns flottas Stockholmseskader Lars Petter Wulff. Tillgångarna uppgingo till omkr. 12,600 rdr. banko och skulderna till omkr. 5,400 rdr. banko, vadan behållningen utgjorde omkr. 7,200 rdr. banko. Detta var ju ej något betydande belopp, men dock mer än man kunde vänta med hänsyn till uppgiften om att Hamilton av de franska revolutionsmännen blivit berövad sin förmögenhet. Han hade tydligen lyckats rädda några spillror av denna eller ock i Sverige haft några reserver av sitt arv efter föräldrarna. Detta hade sannolikt varit ganska ansenligt, ty hans moder Sara Jennings blev genom sin moder Maria Christina Bedoire delaktig i den Bedoireska förmögenheten, vilken var en av de största i 1700-talets Sverige.[1] På den

[1] Se förf:s år 1917 utgivna bok *Köpmanshus i Gamla Stockholm.*

rest, han vid sin definitiva återkomst till fosterlandet, hade kvar, och på den lön, han erhöll som stallmästare hos hertiginnan och som teaterchef, kunde han leva, om ej i överflöd, så dock bekymmerfritt, varom också vittnar hans från många håll intygade goda humör och glada livsåskådning.

Bland tillgångarna nämnas först kontanta medel, i bankosedlar, assignationer och mynt uppgående till omkr. 1,800 rdr. banko. Därefter upptager förteckningen 2 guldur, det ena med kedja, ett tandpetarfodral av guld och fjorton dukater vikt samt 284 1/2 lod silver, varibland märktes tre par ljusstakar och ett par sporrar. Förteckningen på möbler m. m. visar, att det rådde både elegans och bekvämlighet i baronens lilla hem. Sin stora kroppshydda kunde han vila i en gustaviansk säng av stål med sidenomhängen, och två stycken sidenpölar, på en divanssoffa och i sex fåtöljer och två länsstolar, klädda med saffian. Vidare fanns det en mängd andra stolar av olika slag, två byråer av mahogny med vita marmorskivor, en chiffonjé med grå stenskiva, skrivbord, matbord, tebord och flera andra bord, ett bokskåp av mahogny med glasdörrar, två stora speglar med förgyllda ramar, två dragkistor, en ljuskrona av kristall, fyra väggtavlor med förgyllda ramar, fem par gardiner av taft o. s. v. Med sängkläder och linne var huset ganska rikt försedt, och den långa förteckningen på gångkläder inledes med en galadräkt, en hovdräkt, en Ekolsundsdräkt och en svart nationell dräkt, varpå följa en mängd uniformspersedlar och diverse plagg av vidt skilda slag, varibland särskildt må nämnas en sidennattrock, en polsk kappa, gula nankingsbyxor och andra kulörta

byxor, puderskjortor och pudersyrtuter samt tio par av det i våra dagar troligen ganska okända plagget »lårfoder», o. s. v.

Under rubriken »diverse» upptages »Ett Elefanterordenstecken», som förmodligen burits av baronens fader riksrådet, vilken erhöll den högst sällsynta dekorationen med anledning av sin förmedling av kronprinsen Gustafs giftermål med prinsessan Sofia Magdalena. Boksamlingen upptages till ett värde av 100 rdr. banko enligt särskild förteckning. Denna saknas emellertid, och man får sålunda ej veta vad som utgjorde baronens lektyr, men man kan med visshet antaga, att det huvudsakligen var fransk litteratur och särskildt Voltaires skrifter. Det finnes nämligen anledning antaga att han beundrade dem, allrahelst han hade personliga minnen av deras snillrike upphovsman från ungdomsårens besök på det nära Génève belägna Ferney.

Förteckningen på det övriga lösöret, vilket liksom de detaljer, som här ovan omtalats, är upptaget till mycket lågt värde, erbjuder föga av intresse. Däremot kan ett ganska stort sådant utläsas i uppgifterna om fordringar och skulder. Bland de förra träffas nämligen jämte meddelanden om förbindelser på flera tusen riksdaler och mot 6 procents ränta av vänner och kamrater, såsom överstarne H. von Engelbrechten och baron E. G. Adelsvärd, och av andra personer inom de högre samhällskretsarna ett par poster, som belysa Hamiltons förhållande till sina f. d. underhavande vid k. teatern och hans av Armfelt klandrade alltför stora godhet vid behandlingen av dem. Han hade sålunda hjälpt den ryktbare skådespelaren och ordningsmannen vid k. teatern Lars Hjortsberg med sin borgen

för ett riksbankslån å 700 rdr. banko, vilket sterbhuset fick betala. Vidare förekommer följande anteckning: »Herr sekreteraren Wulff tillkännagaf, att bland sterbhusets handlingar funnits en af aktörerna och ordningsmännen Ahlgren, Hjortsberg, Schylander och Widerberg den 29 jan. 1805 till framlidne herr baronen utgifven skuldsedel å ettusende, etthundrade rdr. banko; men som denna sedel endast vore hypotek för ett lån i Riksdiskonten på lika stor summa, som framlidne herr baronen i sitt namn den 2:dra nästföljande februari upp tagit, samt k. opera-direktionen skall lofvat om inbetalningen däraf draga försorg och till sterbhuset återställa herr baronens skuldsedel, så kunde väl icke förstnämnda skuldsedel för närvarande anses som en sterbhusets fordran; dock begärde herr sekreteraren Wulff, att berörda förhållande här måtte varda anmärkt.»

I övrigt visar ifrågavarande del av bouppteckningen, att Hamilton hade både fordringar och skulder hos de bekanta stockholmska handelshusen Tottie & Arfwedson och I. C. Pauli & Comp. och att han var skyldig en fransman, chevalier Rodais, omkr. 2,600 rdr. banko samt smärre belopp till skräddare, skomakare, bokbindare, hovmästare, källarmästare o. s. v. Förmodligen kom Hamiltons frånfälle så hastigt eller oförberedt, att han ej hann ordna dessa småskulder. Detta blev sterbhusets uppgift, liksom även att betala läkarna generaldirektör v. Schulzenheim och assessor Tidström — med resp. 25 rdr. och 16 rdr. 32 sh. banko — för deras vård av baronen under hans sista sjukdom.

Till sist må nämnas, att i bouppteckningen träffas ett vittnesbörd om att John Hugo Hamilton ej var så likgiltig för de svenska sånggudinnorna, som man före-

brådde honom. Bland de nämnda småskulderna upptages nämligen ett belopp av 100 rdr. banko till den bekanta skaldinnan fru Ulrika Carolina Widström, »enligt herr baronens den 20 juni 1804 gifna förbindelse i afseende på operetten *Den Belönta Redlighetens* uppförande.»

T I L L Ä G G

EFTER manuskriptets sättning och korrekturläsning ha några upplysningar vunnits, som möjligen kunna bidraga till den flerstädes i boken omnämnda madame de S:t Cyrs identifiering. Förste hovjägmästaren, friherre C. G. Bonde har sålunda benäget meddelat, att i arkivet på Ericsberg förvaras ett brev på franska språket från en chevalier de S:t Cyr till överhovpredikanten, sedermera biskop M. Lehnberg. Uppgifter om avsändningsorten och datum saknas, men av innehållet framgår, att chevalier de S:t Cyr befann sig i Sverige och att brevet skrevs 1789 eller något av de första åren av 1790-talet. Han anhåller nämligen i mycket artiga och vördnadsfulla ordalag om »hans eminens'» hjälp i den nödställda belägenhet, vari han befann sig, därigenom att han hade nödgats fly från sitt land samt blivit skild från sina närmaste och berövad existensmedel. Det torde på grund härav vara uppenbart, att chevaliern var en av de ganska talrika emigranter, som undan revolutionens fasor sökt sin tillflykt till Sverige. Det synes också troligt, att han var gift med den på Åkerö sig uppehållande madame de S:t Cyr och att makarna på skilda håll sökte sörja för sin utkomst. Huruvida de voro föräldrar till den baron

Henry Réverony de S:t Cyr, som i november år 1817 på Gräfsnäs i Västergötland ingick äktenskap med fröken Carolina Gripenstedt och sedan, bliven änkling, år 1824 gifte om sig med fröken Hedvig Sofia Lewenhaupt, är ovisst, men ej osannolikt. Som han var född 1795, kan han ha varit son till de förutnämnda och blivit uppfödd i Sverige. Det finns visserligen en uppgift om, att han först vid några och tjugo års ålder skulle ha kommit från Frankrike och på föranstaltande av en av sina vänner, den för sitt äktenskap med prinsessan Christina Bonaparte bekante greve Arvid Posse, ha gjort bekantskap med fröken Gripenstedt och vunnit hennes hand. Men då hans äktenskap med henne som förut nämnts ingicks 1817 och Posse då vistades utomlands och år 1818 i Rom gifte sig samt först därefter med sin gemål bosatte sig i Sverige, synes detta vara mindre sannolikt. Baron H. Réverony de S:t Cyr avled på Dingelsvik i Dalsland år 1857. Han kallades då brukspatron och hade förut ägt Upperuds bruk. Han var stamfader för den ännu i Sverige fortlevande ätten Réverony de S:t Cyr.

I den rika samling brev till Fredrik Sparre, som tillhör arkivet på Börstorp och nu är deponerad i Riksarkivet, förvaras flera brev från madame de S:t Cyr, skrivna 1789 och de närmast följande åren. Förhoppningen om att i dem finna några upplysningar om hennes person ha svikits, ty de innehålla endast tacksamhets- och artighetsbetygelser samt hälsningar från Akerö till hans excellens, ävensom böner om hans bistånd åt en av madame de S:t Cyrs väninnor, madame Felix i Paris, vilken blivit illa åtgången under revolutionen.

Den nyssnämnda brevsamlingen torde innehålla intressanta bidrag till Fredrik Sparres karaktäristik; men då den huvudsakligen tycks röra sig om hans offentliga verksamhet och ej om hans privata förhållanden, har den ej varit föremål för författarens granskning.

Beträffande Fredrik Sparres förmögenhetsförhållanden har en fullständigande uppgift erhållits, nämligen att han med sin andra fru Sigrid Wrede erhöll Sjöholm, det vackra och värdefulla herresätet i Östra Vingåkers socken i Södermanland. Redan efter några få år försålde han emellertid detsamma till grevinnan Eva Helena Ribbing, f. Löwen, änka efter riksrådet greve Fr. Ribbing.

PERSONREGISTER
